

Lubomír Hampl

Biblioteka ATH

ID: 0579000358025

W 061987/W

Świat awifauny

w polskich i czeskich
przekładach Pisma Świętego

sowy i jaskółki

Akademia
Techniczno-Humanistyczna
w Bielsku-Białej

Lubomír Hampl

Świat awifauny

w polskich i czeskich
przekładach Pisma Świętego
sowy i jaskółki

Lubomír Hampl

Świat awifauny

w polskich i czeskich
przekładach Pisma Świętego

sowy i jaskółki

Akademia
Techniczno-Humanistyczna
w Bielsku-Białej

Bielsko-Biała 2013

Redaktor naczelny: prof. dr hab. Kazimierz Nikodem
Redaktor działu: Piotr Fast

Recenzent: o. prof. dr hab. Tomasz Maria Dąbek, OSB

Sekretarz redakcji: Grzegorz Zamorowski

Opracowanie graficzne: Magdalena Nazarkiewicz

Redakcja: Sabina Kwak

Korekta: Zespół

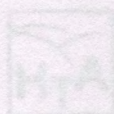
© Copyright by Akademia Techniczno-Humanistyczna, Bielsko-Biała 2013

ISBN 978-83-63713-47-8

61 987 / W

Wydawnictwo Naukowe
Akademii Techniczno-Humanistycznej
w Bielsku-Białej
43-309 Bielsko-Biała
ul. Willowa 2
wydawnictwa@ath.bielsko.pl

Wydawnictwo
Akademii Techniczno-Humanistycznej
w Bielsku-Białej

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów / 7

Wprowadzenie / 11

Rozdział I

Czeskie i polskie przekłady biblijne nazw należących do kategorii pojęciowej pta-
ctwa, z bazowym leksemem ‘sowy’ oraz ich poszczególni przedstawiciele / 15

1.1. Ogólne wyobrażenia o sowach / 15

1.2. Podział rzędu *Strigiformes* – binominalne nazewnictwo / 16

1.3. Symbolika i wartościowanie sów / 17

1.4. Redukcja dubletów leksykalnych – ujednolicony przekład (przykłady
I–II) / 20

1.5. Leksykalna wariantywność sowych ekwiwalentów w czeskich i polskich
przekładach biblijnych (przykłady III–XX) z podziałem na poszczególne
księgi *Starego Testamentu* / 23

1.5.1. *Księga Kapłańska*: ptactwo nieczyste (przykłady III–IV) / 24

1.5.2. *Księga Powtórzonego Prawa*: ptactwo nieczyste (przykłady V–VI) / 26

1.5.3. *Księga Psalmów* (przykład VII) / 28

1.5.4. *Księga Izajasza* (przykłady VIII–XV) / 31

1.5.4.1. Lilit – *hapax legomenon* jako sowa/lelek lub kobiecy demon
nocy / 42

1.5.5. *Księga Jeremiasza* (przykład XVI) / 49

1.5.6. *Lamentacje* (przykład XVII) / 51

1.5.7. *Księga Micheasza* (przykład XVIII) / 53

1.5.8. *Księga Sofoniasza* (przykład XIX) / 55

1.5.9. *Księga Barucha* (przykład XX) / 57

1.5.10. Tabela zbiorcza nr 1 / 60

1.6. Definicje i hipoteza synonimicznych określeń rzędu *Strigiformes* / 61

1.6.1. Tabela zbiorcza nr 2 / 63

1.7. Wyprofilowanie w *Biblii* specyficznie skonwencjonalizowanych polsko-
języcznych jednostek leksykalnych – ‘osowiady’ / 65

1.8. Wyprofilowanie w *Biblii* specyficznie skonwencjonalizowanych polsko-
języcznych jednostek leksykalnych – ‘sowity’ i ‘sowicie’ / 68

1.9. Identyfikacja hebrajskich nazw w czeskich i polskich przekładach / 70

1.10. Podsumowanie / 71

Rozdział II

Czeskie i polskie przekłady biblijne nazw należących do kategorii pojęciowej ptaictwa z bazowym leksemem 'jaskółki' oraz ich poszczególni (synonimiczni pojęciowo) przedstawiciele / 71

2.1. Podział rodziny *Hirundinidae* – binominalne nazewnictwo / 71

2.2. Przykłady obecności jaskółek, opis znaczeniowy i kontekst sytuacyjny w sześciu wersetach biblijnych (przykłady I–VI) / 73

2.2.1. Szczegółowa analiza badanych czeskich i polskich przetłumaczonych wersetów biblijnych z wyeksponowaną jaskółką, czes. *vlaštovka*, jako leksemem bazowym / 83

2.2.2. Analiza awifaunistycznej terminologii w *Księdze Psalmów* 84,4 / 83

2.2.3. Analiza awifaunistycznej terminologii w *Księdze Przysłów* 26,2 / 85

2.2.4. Analiza awifaunistycznej terminologii w *Księdze Izajasza* 38,14 / 85

2.2.5. Analiza awifaunistycznej terminologii w *Księdze Jeremiasza* 8,7 / 87

2.2.6. Analiza awifaunistycznej terminologii w *Księdze Barucha* 6,21 / 90

2.2.7. Analiza awifaunistycznej terminologii w *Księdze Tobiasza* 2,10 / 90

2.3. Akrybia – erudycja – intuicja oraz trójstopniowa operacja procesu translacyjnego: identyfikacja – interpretacja – przekład / 91

2.4. Tabela zbiorcza nr 3 / 93

2.4.1. Podsumowanie / 95

Zakończenie / 97

Bibliografia / 101

Shrnutí / 109

Резюме / 111

Summary / 113

WYKAZ SKRÓTÓW WYKORZYSTANYCH W ROZPRAWIE

Ap	– <i>Apokalipsa</i>
Ba	– <i>Księga Barucha</i>
BBrz	– <i>Biblia brzeska</i>
BD	– <i>Bible drážďanská</i>
BG	– <i>Biblia gdańska</i>
BJW	– <i>Biblia Jakuba Wujka</i>
BK	– <i>Bible kralická</i>
BO	– <i>Bible olomoucká</i>
BP	– <i>Biblia poznańska</i>
BT	– <i>Biblia Tysiąclecia</i>
BW	– <i>Biblia warszawska</i>
BWP	– <i>Biblia warszawsko-praska</i>
B21	– <i>Bible 21 století</i>
Chap.	– rozdział
cyt.	– cytat/cytowany przykład
czes.	– czeski (przykład z języka czeskiego)
ČEP	– <i>Český ekumenický překlad</i>
ČES	– <i>Český etymologický slovník</i> , J. Rejzek 2001
ČSP	– <i>Český studijní překlad</i>
ČSVAS	– <i>Český slovník věcný a synonymický</i> , J. Haller, Vl. Šmilauer, 1969
dosł.	– dosłownie
dř.	– wcześniej (wcześniejsza forma)
ESJČ	– <i>Etymologický slovník jazyka českého</i> , J. Holub, Fr. Kopečný, 1952
ESJČ	– <i>Etymologický slovník jazyka českého</i> , V. Machek, 1997
Ez	– <i>Księga Ezechiela</i>
gr.	– grecki (przykład z języka greckiego)
hebr.	– hebrajski (przykład z języka hebrajskiego)
Hi	– <i>Księga Hioba</i>
hov.	– <i>hovorový</i> (czeskie określenie potoczności)
HPST	– <i>Hebrajsko-polski Stary Testament. Pięcioksiąg</i> , A. Kuśmirek, 2003
iron.	– ironiczny
Iz	– <i>Księga Izajasza</i>

- JB – *Jeruzalémská bible*
 Jr – *Księga Jeremiasza*
 KKB – *Katolicki komentarz biblijny*, R.E. Brown, J.A. Fitzmyer, R.E. Murphy, 2001
 2 Kor – *Drugi List do Koryntian*
 Kpł – *Księga Kapłańska*
 Lm – *Lamentacje*
 LR – *Lidová rčení*, J. Zaorálek, 2000
 Lv – *Leviticus*
 LXX – *Septuaginta*, grecki przekład *Starego Testamentu*
 łac. – łaćciński (przykład z języka łaćcińskiego)
 łot. – łoćewski (przykład z języka łoćewskiego)
 Mi – *Księga Micheasza*
 3 Mojż. – *Trzecia Księga Mojżeszowa*, tzw. Kpł
 5 Mojż. – *Piąta Księga Mojżeszowa*, tzw. Pwt
 NBG – *Nowa Biblia gdańska*
 NBS – *Nový biblický slovník*, J.D. Douglas, 1996
 niem. – niemiecki (przykład z języka niemieckiego)
 NSPP – *Nowy słownik poprawnej polszczyzny*, A. Markowski, 2003
 onom. – onomastyczny
 pejor. – pejoratywny
 pie. – praindoeuropejski
 Pl – *Pláč*
 PNS – *Překlad nového světa*
 PNŚ – *Przekład Nowego Świata*
 pol. – polski (przykład z języka polskiego)
 por. – porównaj
 pot. – potoczny (określenie potoczne)
 Prz – *Księga Przysłów*
 Ps – *Księga Psalmów*
 PSJ I – *Polski słownik judaistyczny. Dzieje – kultura – religia – ludzie*, t. I, Z. Borzemińska i R. Żebrowski, 2003
 PSJ II – *Polski słownik judaistyczny. Dzieje – kultura – religia – ludzie*, t. II, Z. Borzemińska i R. Żebrowski, 2003
 PSJP – *Popularny słownik języka polskiego*, B. Dunaj, 2001
 Pwt – *Księga Powtórzonego Prawa*
 przekł. – przekład
 przeł. – przełożono
 rozdz. – rozdział
 scs. – staro-cerkiewno-słowiański
 SEJP – *Słownik etymologiczny języka polskiego*, A. Brückner, 1927/1993
 Sf – *Kniha Sofonjáše*
 SJČ – *Slovník jazyka českého*, Fr. Trávníček, 1952
 SNC – *Slovo na cestu*
 So – *Księga Sofoniasza*

-
- SSB – *Słownik symboliki biblijnej*, L. Ryken, J.C. Wilhoit, T. Longman, 1998
- SSČ – *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*, J. Filipec, Fr. Daneš, 2005
- SS I – *Slovník staročeský díl I [A-J]*, J. Gebauer, 1970
- SSKPČ – *Slovník symbolů kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*, J. Royt, H. Šedinová, 1998
- STB – *Słownik tła Biblii*, J.I. Packer, M.C. Tenney, 2007
- stniem. – staroniemiecki
- t. – tom
- Tb – *Księga Tobiasza*
- tłum. – tłumaczenie/tłumaczony przykład
- w. – wiek/stulecie
- Ž – *Žalmy*

WPROWADZENIE

Niniejsza monografia powsta(wa)ła dzięki systematycznemu studiowaniu *Biblii*. W trakcie czytania i dogłębnego analizowania istotnych dla mnie informacji – uzupełniających obraz kontekstu sytuacyjnego – natknąłem się na ciekawe kwestie związane zarówno z zagadnieniami istotnymi z punktu widzenia translatoryki, jak i szeroko pojętymi problemami językoznawczymi. Ze względu na moją pełną dwujęzyczność w zakresie języków czeskiego i polskiego oraz dość łatwy dostęp do różnych przekładów *Pisma Świętego* postanowiłem zająć się tym materiałem bliżej.

Zdarzają się oczywiście sytuacje, w których analizowane tłumaczenia (w tym także teksty biblijne) znacznie się różnią – szczególnie w zakresie ekwiwalencji językowej (włącznie ze stosowaną leksyką i odmiennie używaną terminologią) – i dlatego stają się obiektem badań naukowych, w tym także mojej analizy w niniejszej pracy.

W celu zobrazowania nie tylko **międzyjęzykowych** różnic translacyjnych, ale także dyferencjacji **wewnątrzjęzykowej** wykorzystałem w tejże czesko - polskiej konfrontatywnej analizie leksykalnej następujące przekłady *Pisma Świętego*, które posłużyły mi za podstawowe źródło materiału badawczego. Prześledziłem **osiem czeskich tłumaczeń biblijnych**, w tym **dwa staro-czeskie** przekłady, czyli protestancką *Biblię kralicką* według ostatniego wydania z 1613 roku i katolicką *Biblię ołomuniecką* z 1417 roku oraz **sześć współczesnych** czeskich tłumaczeń *Biblii* (reprezentujących różne kanony i przynależności do odmiennych konfesji): *Český ekumenický překlad*, *Český studijní překlad*, *Bibli překlad 21 století*, *Překlad nového světa*, *Jeruzalémskou bibli*, *Slovo na cestu*. Natomiast z polskojęzycznych edycji *Pisma Świętego* przebadalem również **osiem kodeksów**, w tym **dwa staropolskie** wydania: protestancką *Biblię gdańską* z 1632 roku i katolicki przekład *Biblii ks. Jakuba Wujka* z 1599 roku oraz **sześć tłumaczeń współczesnych**: *Nową Biblię gdańską*, *Biblię Tysiąclecia*, zwaną potocznie tyniecką, *Biblię warszawsko-praską*, tłumaczoną przez jedną osobę — ks. bp. Kazimierza Romaniuka, *Biblię warszawską*, zwaną potocznie „Brytyjką”, *Biblię poznańską* i *Przekład Nowego Świata*.

W mojej rozprawie domeną badawczą jest **kategoria pojęciowa ptactwa**, która – dzięki różnorodnie zastosowanym **procesom translacyjnym**, umożliwiającym oddanie właściwej ekwiwalencji – pojawia się w analizowanych czeskich i polskich przekładach biblijnych. Ze względu na to, że **szeroko pojęta awifauna** jest w *Piśmie Świętym* bogato reprezentowana (nie tylko w sferze frazeologii i idiomatyki, ale również w innych zakresach – co opisałem w mojej poprzedniej książce *Ptactwo we frazeologii czeskiej i polskiej. Konceptualizacja – obraz – odzwierciedlenie*), postanowiłem tym razem zbadać bardzo wąski wycinek tego materiału, co pozwoliło precyzyjnie określić zakres pracy. Podałem analizie, zgodnie z podziałem opartym na taksonomii zoologicznej, cały rząd *Strigiformes* oraz rodzinę *Hirundinidae*. Skoncentrowałem się na przeanalizowaniu nazw sów (oraz ich wszystkich reprezentantów, którzy trafili na karty *Biblii*). W celu poszerzenia materiału badawczego dołączyłem do konfrontatywnej analizy leksykę związaną z jaskółkami.

Niniejsza rozprawa składa się z dwóch podstawowych rozdziałów. W pierwszym skupiam się na utrwalonym i zakodowanym obrazie wybranych ptaków (zarówno w czasach biblijnych, jak i współczesnych), dalej ograniczam się do ich symboliki, znaczenia, konotacji i opisu w bestiariach oraz średniowiecznych traktatach i podaję informacje etymologiczne, dotyczące wszystkich najważniejszych przedstawicieli *Strigiformes*. Oznacza to, że koncentruję się na sowach jako pojęciu nadrzędnym oraz na poszczególnych wyrażeniach podrzędnych – zarówno jedno-, jak i dwuczłonowych, czyli na: pójdzce, puchaczu, puszczyku, sowie uszatej. Porównuję je z czeskimi odpowiednikami leksykalnymi, pojawiającymi się w *Piśmie Świętym*, których jest – jak zauważyłem – w języku czeskim zdecydowanie więcej niż w języku polskim (*kalous*, *kulich*, *puštík*, *sova* [wyraz nadrzędny], *sýc*, *sýček*, *výr* oraz [wyrażenia dwuczłonowe] *sova pálená*, *sova ušatá*). Stosunek udziału i używalności opisywanych leksemów wynosi 9:5.

W drugim rozdziale wykonuję podobne czynności jak w pierwszym, koncentrując się na rodzinie *Hirundinidae*, czyli na jaskółkowatych, tj. czes. *čeled' vlaštovkovití*. Zwracam uwagę na kolejność występowania wymienionych ptaków w każdym odrębnie badanym wersecie biblijnym oraz sprawdzam, czy dany ptak nie jest zastępowany innym gatunkiem (np. jerzyk, synogarlica, wróbel, ptak, czes. *rorýs/rorejs*, *drozd*, *hrdlička*, *vrabec*, *pták*). Skupiam się również na pojawiających się w przekładach **błędach metatranslacyjnych**, jakimi są np. **opuszczenia** czy **dodania**. Przy okazji omawiania ekwiwalencji leksemów opisujących obiekty należące do rodziny *Hirundinidae* przeprowadziłem także analizę terminologii określającej poszczególnych reprezentantów awifauny, pojawiających się w sześciu omawianych wersetach biblijnych (Ps 84,4; Prz 26,2; Iz 38,14; Jr

8,7; Ba 6,21 i Tb 2,10). Dodatkowo przywołuję również: gołębicę, żurawia, bilbila, kanię, bociana, turkawkę, sowę (czes. *holubice*, *jeřáb*, *bulbul*, *luňák*, *ještěřáb*, *čáp*, *sova*).

Zwracam także uwagę na takie kategorie gramatyczne jak rodzaj czy liczba, na zastosowane kategorie **hiponimiczności** i **hiperonimiczności** oraz na przedstawienia kompozycyjne. Dla precyzyjnego wydobycia obrazu różnic i podobieństw w każdym rozdziale przedstawiam **tabelę**, która w sposób dokładny i przejrzysty ilustruje najważniejsze rozbieżności w procesie translacyjnym dotyczące czeskich i polskich przekładów biblijnych, zawężonych do wybranej rodziny lub rzędu analizowanych ptaków. Przeprowadzone przeze mnie badania wskazują, że czeskie i polskie tłumaczenia koncentrują się na obrazie poszczególnych przedstawicieli rzędu *Strigiformes* lub rodziny *Hirundinidae*, natomiast w innych przekładach została zastosowana leksyka odwołująca się do zupełnie odmiennych reprezentantów świata awifauny.

ROZDZIAŁ I

CZESKIE I POLSKIE PRZEKŁADY BIBLIJNE NAZW NALEŻĄCYCH DO KATEGORII POJĘCIOWEJ PTACTWA Z BAZOWYM LEKSEMEM 'SOWY' ORAZ ICH POSZCZEGÓLNI PRZEDSTAWICIELE

1.1. OGÓLNE WYOBRAŻENIA O SOWACH

Na początku niniejszej analizy leksykalno-terminologicznej z zakresu szeroko pojętego procesu translacyjnego, skupionego wokół czeskiego i polskiego nazewnictwa biblijnego, dotyczącego przede wszystkim opisu przetłumaczonych reprezentantów **biblijnej awifauny**, czyli poszczególnych gatunków, należących do **kategorii pojęciowej ptactwa**, spróbuję zadać jedno proste, ale jakże ważne pytanie: jak my w swoim języku ojczystym, jako jego aktywni użytkownicy, postrzegamy sowy? Możemy uzyskać następującą odpowiedź: są one powszechnie odbierane jako ptaki drapieżne, które w większości obserwowanych przez ludzi przypadków prowadzą nocny tryb życia. Zdecydowana większość użytkowników języka określa konceptualizowane sowy jako „nocne drapieżniki”, czes. *noční dravci*. Ich specyficzną cechą jest to, że potrafią polować bezszelestnie i atakować z zaskoczenia, przede wszystkim dzięki gęstemu i miękkiemu upierzeniu, które jest bardzo delikatne i lekko nastroszone. Nadzwyczajne umiejętności w polowaniu zawdzięczają sowy także doskonałemu słuchowi i wspaniałemu wzrokowi¹. Polują zarówno z czatowni, jak i w locie. Charakterystyczną cechą wyglądu sów jest również ich duża głowa, którą potrafią obracać w promieniu aż 270 stopni. Wrażenie robią także ich wielkie oczy oraz specyficzny wygląd głowy, kojarzącej się z ludzką twarzą, co zostało trafnie odzwierciedlone w sferze używanych związków frazeologicznych i idiomatycznych (Hampł 2012: 166–172). Typową cechą wszystkich sów są wydawane przez te ptaki charakterystyczne dźwięki, określane jako ponure huczenie, nocne pohukiwanie lub przenikliwe huki, zwiastujące z reguły w uproszczonym osądzie stereotypowym coś negatywnego. Gniazdują zwykle w dziuplach, starych gniazdach zbudowanych z patyków, na przykościelnych cmentarzach, w otworach budynków, a także na skałach, urwiskach lub nawet wprost na ziemi.

¹ Dzięki wielkim oczom i stereoskopowemu (tzn. binokularnemu) widzeniu, czyli dwu-ocznej percepcji głębi i odległości, sowy mają w nocy najbardziej wyostrożony wzrok ze wszystkich zwierząt, por. czasopismo „Australian Geographic”.

1.2. PODZIAŁ RZĘDU *STRIGIFORMES* – BINOMINALNE NAZEWNICTWO

Do rzędu² sów (*Strigiformes*) należą dwie rodziny³: puszczykowate, tzw. sowowate (*Strigidae*), i płomykówkowate (*Tytonidae*). Zaobserwowałem, że w tłumaczeniach *Pisma Świętego* – zwłaszcza w czeskojęzycznych przekładach – stykamy się z bardziej różnorodną (rozbudowaną) leksyką, określającą kategorię pojęciową sów, dlatego najpierw, dla lepszego i dokładniejszego zilustrowania problematyki stosowania odpowiednich terminów przekładoznawczych, podaję naukowe, **binominalne nazewnictwo**⁴ używanej terminologii, odnoszącej się do najbardziej znanych przedstawicieli rodziny sów wraz z ich nazwami łacińskimi. Pomoże nam to w precyzyjniejszym pokazaniu pojawiających się różnic translatorycznych⁵. Jest to tylko informacja dodatkowa, uzupełniająca przedmiotową problematykę badawczą, skupiającą się wokół stosowanych komponentów leksykalnych, znajdujących się w *Písmie Świętym*.

RZĄD SOWY	czes. ŘÁD SOVY ⁶ (<i>Strigiformes</i>)
ketupa bosonoga	czes. <i>sova rybí</i> (<i>Ketupa zeylonensis</i>)
płomykówka zwyczajna	czes. <i>sova pálená</i> (<i>Tyto alba</i>)
pójdźka	czes. <i>sýček obecný</i> (<i>Athene noctua</i>)

² Nazwy naukowe rzędów (czes. *řádů*) mają końcówkę „-formes”.

³ Również rodziny (czes. *čeled'*) posiadają swe nazwy naukowe, które można z łatwością rozpoznać po używanej końcówce „-dae”.

⁴ Dzięki znakomitym pracom: Karola Linneusza, Svatopluka Presla, braci Gasparda i Jeana Bauhinów, Johanna Friedricha Gmelina, Kazimierza Wodzickiego i innych, organizmom klasyfikowanym w obrębie poszczególnych jednostek taksonomicznych nadawane są nazwy naukowe, które pomogą nam w identyfikacji przedmiotowych ptaków w tłumaczeniu.

⁵ Na pierwszy rzut oka mogłoby się wydawać, że nazwy podstawowych gatunków skupiających się nie tylko wokół świata zwierząt, ale także roślin, drzew, minerałów, kamieni szlachetnych, terminów technicznych, jednostek monetarnych, miar, wag, długości i jeszcze innych artefaktów i różnorodnych przedmiotów miałyby być w sposób zdecydowany odbierane w tłumaczeniach jako **ekwiwalenty bezproblemowej międzyjęzykowej synonimii przekładoznawczej**. Stosunek **entropii** – pojmowany w niniejszej pracy jako miara nieokreśloności informacji, chaotyczności i stopnia nieuporządkowania – powinien oscylować w dokonanych przekładach (zwłaszcza specjalistycznych, a w moim przekonaniu również i w tłumaczeniach biblijnych) wokół wartości bliskiej zeru, gdzie zero jest stanem idealnym. Jednak, jak pokażą przytoczone w niniejszej rozprawie czeskie i polskie przykłady z zakresu analizowanej ptasiej, a ściślej mówiąc, sowiej terminologii, pojawiające się na kartach *Biblii*, proces tłumaczenia bywa „modyfikowanym schematem aktu komunikatywnego” (Nida 1964), w którym narasta (na podstawie przebadanych różnorodnych wersji językowych i edycji wydawniczych) zwiększająca się liczba „niedokładności”, „nieprecyzyjności” i „częściowo zniekształconego obrazu” konkretnych jednostek leksykalnych, pokazując **aproksymatywny charakter przekładu** (por. Grygová 2010, Zehnalová 2010).

⁶ Wyrazy wytłuszczone w przedstawionym zestawieniu [badania własne L.H.] pojawiają się w niniejszej pracy w konkretnie przeanalizowanych ośmiu czeskich (BK, BO, ČEP, ČEP, B21, PNS, JB SNC) i ośmiu polskich (BG, BJW, NBG, BT, BWP, BW, BP PNS) przekładach biblijnych.

puchacz	czes. výr velký (<i>Bubo bubo</i>)
puchacz pustynny	czes. výr bleďý (<i>Bubo ascalaphus</i>)
puszczyk	czes. puštík obecný (<i>Strix aluco</i>)
puszczyk arabski	czes. puštík arabský (<i>Strix butleri</i>)
sowa błotna	czes. pustovka (<i>Asio flammeus</i>), dř. sova bahení
sowa jarzębata	czes. sovice krahujová (<i>Surnia ulula</i>)
sowa śnieżna	czes. sovice sněžní (<i>Nyctea scandiaca</i> / <i>Bubo scandiacus</i>)
sowa uralaska i puszczyk uralski	czes. puštík bělavý (<i>Strix uralensis</i>)
sowa uszata/uszatka	czes. kalous ušatý (<i>Asio otus</i>) jako sova ušatá
sóweczka	czes. kulíšek nejmenší (<i>Glaucidium passerinum</i>)
syczek	czes. výřeček malý (<i>Otus scops</i>)
uszatka błotna	czes. kalous pustovka (<i>Asio flammeus</i>)
włochatka	czes. sýc rousný (<i>Aegolius funereus</i>)

Teraz możemy się skoncentrować na tym, jaka sowa leksyka została wykorzystana w czeskich i polskich przekładach *Pisma Świętego*. Po dokładnej przeprowadzonej analizie leksykalnej mogę stwierdzić, że w zaprezentowanych **polskojęzycznych** tłumaczeniach (patrz niżej wyekscerpowane przykłady językowe I–XX) pojawia się wyłącznie **pięć** wyrażeni: sowa, puchacz, puszczyk, pójdzka i sowa uszata, natomiast w tych samych **czeskojęzycznych** tłumaczeniach wykorzystano aż **dziewięć** określeń: *sova*, *kalous*, *kulich*, *sova pálená*, *sova ušatá*, *sýček*, *puštík*, *sýc* i *výr*.

1.3. SYMBOLIKA I WARTOŚCIOWANIE SÓW

Naturalne właściwości ptaków wykorzystał psalmista do wyrażenia swojego przynębienia, por. Ps 102,7–8. Konceptualizowana sowa została wykorzystana między innymi jako symbol poniżenia: „Podobám se **pelikánu** v poušti, jsem jak **sova** v rozvalinách, probdím celé noci, jsem jak **ptáče**, jež na střeše osamělo”. Obrazy wymienionych ptaków przypuszczalnie mają podkreślać odosobnienie chorego (Kselmann, Barré 2001: 511), a sowa ma być symbolem ciemności żydowskiego wygnania. Benedyktyński teolog i filozof Honoriusz z Autun w komentarzu, który dotyczył przywoływanego fragmentu *Psalmów*, stwierdził (Pl 172,30: 269–312), że pelikana pojmuję jako uosobienie pogan, sowę uważa za Żydów, a ptaszka (wróbla według *Wulgaty*) traktuje jako symbol chrześcijanina, który się unosi lekko w kierunku niebios. Najczęściej ptaki, prowadzące osamotniony tryb życia, tak jak np. analizowana już sowa czy wspomniany pelikan, przywołują symboliczne obrazy zapomnienia, jałowości i opuszczenia. Niektóre ptaki (w tym także pojawiające się sowy, puszczyki, puchacze czy sowy uszate – w zależności od rodzaju tłumaczenia), zamieszkujące ruiny i miejsca opuszczone, zdradzały przez to związek z mrocznymi siłami nadprzyrodzo-

nymi (por. wersety biblijne Iz 13,21–22; Iz 14,23; Iz 34,13–15). W innych fragmentach *Pisma Świętego* – tych, w których są wzmiankowane zarówno sowy, jak i puszczyki czy puchacze (czes. *sova*, *puštik*, *výr*, *sýček*) – jesteśmy odsyłani do miejsc zdewastowanych, splądrowanych, zniszczonych i opuszczonych, które wcześniej były zamieszkiwane przez ludzi (So 2,14; Jr 50,39). Przywoływane sowy w wymienionych wersetach biblijnych pojmowane są jako „obywatele opusztených měst” [dosł. pol. obywatele opuszczonych miast] (Bowker 2005: 266). Natomiast biblijna sowa, jak podkreślają Barbara Szczepanowicz i Andrzej Mrozek, „staje się niemal nieodzownym elementem zrujnowanych osiedli ludzkich” (2007: 158).

Sowa w środkowoeuropejskiej kulturze uważana jest za ptaka zimy – zwłaszcza długich nocy – w przeciwieństwie do jaskółek, słowików, kukulek i bocianów, czyli ptaków wędrownych, zwiastujących wiosnę. Analizowana sowa jest również traktowana jako niezaprzeczalna „królowa nocy”, gdyż posiada władzę nad nocnym niebem, której z nikim nie dzieli (ustępują jej nawet znane głównie z nocnego trybu życia lelki). Sowy oddziałują także w znaczący sposób na ludzką wyobraźnię. Nie tylko sowa, ale także – jak podkreśla Udo Becker (2002: 360) – ches. *sýček* [dosł. pol. pójdzka], jako ptaki nocne, nie znoszą światła dziennego i promieni słonecznych, dlatego są uważane za symbol przeciwstawny w stosunku do króla lotów powietrznych – orła, którego obecność zakorzeniona jest w przysłowiaach: „Patrzy jak orzeł w słońce”; „Orzeł na słońce bezpiecznie spogląda”. Raban Maur – encyklopedysta i teolog benedyktyński – powiada, że sowa symbolizuje grzeszników, czyli ludzi unikających światła prawdy i sprawiedliwości, pogrążonych w ciemnościach nieustannej ślepoty szatana. Sowa według Seduliusza Szkota jest symbolem heretyków lub filozofów, którzy nie chcą zgłębiać blasku prawdziwego światła (Kobieliński 2002: 301). Przez nocny tryb życia i bojaźliwość przed światłem sowa symbolizowała w wielu kulturach nie tylko śmierć, ale również szaleństwo oraz ciemność ducha. W hieroglificie egipskiej oznaczała śmierć, zimno, bierność i noc. W starożytnym Babilonie uważano jej krzyk za lamentację kobiety zmarłej po porodzie, która płakała po swym dziecku.

Od starodawnych czasów utrwalił się przesąd, że sowie krzyki, jęki lub pohukiwania oznaczają zapowiedź złej wiadomości, nieszczęścia lub śmierci. Zgodnie z tym zabobonem w języku polskim zadomowiły się następujące przysłowia: „Sowa na dachu kwili, komuś umrzeć po chwili”, „Sowa huczy, choć jej nikt nie uczy”, „Siedzi na stołku, jak sowa na kołku”, a w gwarze cieszyńskiej utrwaliło się porównanie: „X wyje jak sowa na nieszczęście” (Treder 2005: 209). Pohukujące dźwięki sowy brzmią w języku czeskim jak *‘půjd’* [dosł. pol. ‘chodź’/‘pójdz’]. Według tradycji wywodzącej się z ludowych wierzeń, jeżeli dźwięki te słyszane były w pobliżu gospodarstw

domowych, kiedy w pokoju ciężko chorego człowieka długo świeciło się światło, to osoba chora, obawiająca się śmierci, słyszała właśnie w głosie sowy apel *‘pŭjd’*, pol. ‘chodź’, ‘pójdź’ (w domyśle: „w dółek pod kościół”/na tamten świat). Dźwięki te, odnoszące się do świata pozaziemskiego, oznaczały złą wróżbę, por. czes. „Soví houkání”; „x (strašně) houká jako (noční) sova”. Dla jednego z przejawów ludowych wierzeń – ukonkretniania abstrakcyjnego pojęcia zła (Kępa-Figura 2007: 257) – typowa była konotacja, że sowa jest związana z diablem. Odzwierciedleniem tego może być przysłowie: „Z pustej stodoły albo sowa, albo diabeł wyleci”. Zwłaszcza nocny tryb życia tego ptaka sprawił, że stał się on symbolem ciemności, samotności, życia na uboczu, opuszczenia, smutku, melancholii, związku z tajemniczymi i mrocznymi siłami.

W *Fizjologu* Epifaniusza i łacińskiej wersji *Fizjologa* Bls sowa (inni tłumaczą jako łac. *nycticorax*⁷, pol. ślepowron lub czes. *syček*, pol. *pójdžka* – por. Becker 2002: 274; SSKPČ 1998: 133), zdecydowanie preferująca noc niż dnia, ciemność niż jasność i światło, utożsamiana jest z Chrystusem. Jezus również kochał pogan, którzy przebywali w ciemnościach (może bardziej niż Żydów, ponieważ oni mogli go poznać za pośrednictwem proroków). Nieczystość sowy została obrócona w pozytywny symbol (2 Kor 5,21): „Toho, který nepoznal hřích, kvůli nám ztotožnil s hříchem, abychom v něm dosáhli Boží spravedlnosti” [pol. „On to dla nas grzechem uczynił Tego, który nie znał grzechu, abyśmy się stali w Nim sprawiedliwością Bożą”]. W wykładni chrześcijańskiej sowa bywa interpretowana przeciwnie, gdyż jedni widzą w niej obraz niewierzących i heretyków, inni zaś (Ps 101,6 za: Kopaliński 2001: 399) „dostrzegają w niej symbol świętości, atrybut świętego pustelnika lub nawet Chrystusa w nocnej pomroce cierpienia”. Natomiast w średniowiecznym rękopisie *Concordantia caritatis*, pochodzącym z XIV wieku, sowa zaatakowana przez ptaki jest porównywana do Chrystusa, znajdującego się przed Piłatem (Royt, Šedinová 1998: 133).

⁷ Przytoczona nazwa pochodzi z połączenia greckiego określenia nocy i kruka, por. *vůč* – noc i *κόραξ* – kruk. Opinie średniowiecznych pisarzy na temat tego ptaka były podzielone. Dla jednych był to rodzaj kruka, dla innych była to sowa, która unika światła i nie lubi oglądać słońca (por. prace Izydora z Sewilii – *Etymologiarum sive* XII, c. 7, par. 41; za: *Fizjolog* Bls, rozdz. VII 2005: 43). Natomiast ślepowron – jak powiada autor średniowiecznego traktatu o ptakach pt. *Avairium* (rozdz. XXXIX 2005: 124) – jest to ptak kochający ciemności nocy. Unika światła; pokarmu poszukuje, latając nocą. W sensie mistycznym ślepowron symbolizuje Chrystusa, który kocha ciemności nocy, gdyż „nie chce śmierci grzesznika, lecz aby się nawrócił i żył”, por. Ez 33,11. W sensie moralnym ślepowron nie oznacza każdego człowieka, lecz takiego, który żyjąc wśród ludzi, unika jak tylko może ludzkich względów. Unika światła, gdyż nie oczekuje uznania ludzkiej chwały. Ślepowron czuwa w nocy, podobnie jak człowiek sprawiedliwy, zważając na ciemność grzeszników i unikając ich błędów (por. Kobieltus 2005: 124–125).

Pozytywne znaczenie omawiana sowa miała w Grecji, gdzie była poświęcona bogini Atenie. Została utrwalona jako symbol mądrości i uczoności. Potwierdzeniem tej starożytnej tezy, łac. *noctuas Athenas*, jest zachowany do dnia dzisiejszego frazeologizm czes. „*nosit sovy do Athén*” [pol. *nosić sowy do Aten* – (niepotrzebnie pouczać kogoś doświadczonego) lub (wykonywać nieużyteczną pracę, względnie zbędnie coś robić); por. czes. „*nosit dříví do lesu*” – pol. *nosić drewno do lasu*]⁸, ponieważ Ateny były miastem sów.

1.4. REDUKCJA DUBLETÓW LEKSYKALNYCH – UJEDNOLICONY PRZEKŁAD (PRZYKŁADY I–II)

Niniejszą analizę językową, skoncentrowaną wokół czeskich i polskich wersetów biblijnych, rozpocznę od spisu ptaków nieczystych, do którego została wpisana również przedmiotowa sowa, czes. *sova*, jako n a d r z ę d n e pojęcie **rodziny** *Strigidae* i *Tytonidae* (por. wyekscerpowane przykłady z Kpł 11,16, zwłaszcza wytłuszczone):

- (I) **BK** Také pštros, **sova**, vodní káně, a jestráb vedlé pokolení svého (*Leviticus* 11,16) – (przeł. BK 2009: 103);
- BO** strusa a **sovy**, a chřištele, a jastrába podlé rodu svého (3. *Mojžišova* 11,16) – (przeł. BO 1988: 177);
- ČEP** pštrosa, **sovu**, racka, a různé druhy sokolů (*Třetí Mojžišova* – *Leviticus* 11,16) – (przeł. ČEP 2008: 119);
- ČSP** pštrosa, **sovu**, racka, sokoly všeho druhu (*Leviticus* 11,16) – (przeł. ČSP 2009: 141).
- B21** dále pštros, **sova**, racek, různé druhy sokolů (*Leviticus* 11,16) – (przeł. B21 2009: 123).
- PNS** a pštros, a **sova**, a racek, a sokol podle svého druhu (3. *Mojžišova* 11,16) – (<http://www.jw.org/cs/>);
- JB** pštrosa, **puštika**, racka, a různé druhy krahujce (*Leviticus* 11,16) – (przeł. JB 2009: 175);
- SNC** pštrosy, **sovy**, racky, a různé druhy sokolů (*Třetí Mojžišova* – *Leviticus* 11,16) – (przeł. SNC 2011: 122);
- BG** także strusia i **sowy**, i wodnej kani, i jastrzębia według rodzaju ich (*Leviticus* 11,16) – (przeł. BG 93);
- BJW** strusia i **sowy**, i łyski, i jastrząba według rodzaju swego (*Księgi Kapłańskie* 11,16) – (BJW 2000: 188);
- NBG** strusiem, **sową**, mewą i jastrzębiem – według ich rodzajów – (<http://www.biblest.com.pl/stb/stb.html>);
- BT** struś, **sowa**, mewa, wszelkie gatunki jastrzębi (*Księga Kapłańska* 11,16) – (przeł. BT 1989: 116);

⁸ Brytyjczycy, nie pozbywając się myśli przewodniej (semantyki, sensu i kontekstu), powiedzieliby: „To carry coat to Newcastle” [dosł. wozić węgiel do Newcastle], a Niemcy użyliby frazeologizmu: *Nosić wodę do Renu*” (Fučík, Pokorný 2009: 170–171). Spotkałem się również z porównawczym frazeologizmem: „*Lít vodu do Dunaje*” (Kuťáková, Marek, Zachová 2002: 267).

BWP	strusie, sowy , mewy i wszelkie gatunki jastrzębi (<i>Księga Kapłańska</i> 11,16) – (przel. BWP 1997: 179);
BW	struś, sowa , mewa i wszelkie gatunki jastrzębi (<i>Trzecia Księga Mojżeszowa</i> 11,16) – (BW 2001: 121);
BP	strusia, sowy , mewy i wszelkiego rodzaju jastrzębi (<i>Księga Kapłańska</i> 11,16) – (przel. BP 2012: 137);
PNS	oraz struś i sowa , i mewa, i sokół według swego rodzaju (<i>Księga Kapłańska</i> 11,16) – (przel. PNS 1997: 149).

Możemy zauważyć, że w każdej analizowanej wersji językowej (Kpł 11,16), zarówno czeskiej – oprócz *Jeruzalémské bible* (JB) – jak i polskiej, znajduje się wyraz ‘sowa’, zajmując w tym konkretnie przekładanym wersecie biblijnym – pod względem kolejności leksyki – zawsze drugie miejsce. We wspomnianej czeskojęzycznej wersji *Jeruzalémské bible* (JB) zamiast sowy pojawia się wzmianka o innym gatunku z rodziny sów – o puszczyku [*puštík*]. Czeskie wyrażenie *puštík*, oznaczające druh sovy [dosł. pol. rodzaj/gatunek sowy], przejęto do języka czeskiego z języka polskiego (Machek 1997: 501, Rejzek 2001: 521, Boryś 2005: 505) i może oznaczać również inne gatunki sów. Jest to wyraz deminutywny, pochodzący od leksemu ‘puszcz’, podobnie jak wyrazy ‘pućka’/‘pójdzka’, czes. *sýček*, wywodzące się od podstawy onomatopeicznej, naśladującej dobrze słyszalne dźwięki lub wydawane przez sowy głosy. Aleksander Brückner zauważa, że polski puszczyk to sówka. Nazwa tego gatunku ptaka wzięła się od przebywania w puszczy (Brückner 1927/1993: 448). Młode puszczyka wydają ponoć w gnieździe lub dziupli – jak podkreśla Vlastimil Styblík (2006: 39) – dźwięki „p-čik”, tak jakby kichały. Ze wszystkich sów (*Strigiformes*) właśnie puszczyk najściślej współżyje z ludźmi i może zastępować starą nazwę syc (Bańkowski t. II 2000: 967).

Z analogiczną sytuacją jak w *Księdze Kapłańskiej* (Kpł 11,16) stykamy się w drugim zaprezentowanym przykładzie (Pwt 14,15), gdzie mamy w tych samych piętnastu wyekscerpowanych tłumaczeniach (BK, BO, ČEP, ČSP, B21, PNS, SNC, BG, BJW, NBG, BT, BWP, BW, BP i PNS) uwzględniony wyraz nadrzędny ‘sowa’, (oprócz czeskojęzycznego przekładu *Jeruzalémské bible* (JB), gdzie pojawia się *puštík*). Zarówno wymienione sowy, traktowane jako wyraz nadrzędny, jak i przywołany puszczyk, traktowany jako wyraz podrzędny, w każdej wersji językowej znajdują się na drugim miejscu wśród czterech ptasich przedstawicieli, występujących w badanym wersecie biblijnym:

(II) BK	Pstrosa, sovy , vodní káně a krahulce vedlé pokolení jeho (<i>Deuteronomium</i> 14,15) – (BK 2009: 178);
BO	strusa i sovy , « <i>sýce</i> » i jastrába podlé jeho rodu (5. <i>Mojžišova</i> 14,15) – (przel. BO 1988: 289);

ČEP	pštrosa, sovu , racka a různé druhy sokolů (<i>Pátá Mojžišova – Deuteronomium</i> 14,15) – (ČEP 2008: 193);
ČSP	pštrosa, sovu , racka, sokoly všeho druhu (<i>Deuteronomium</i> 14,15) – (przeł. ČSP 2009: 241);
B21	dále pštrosa, sovu , racka, různé druhy jestřábů (<i>Deuteronomium</i> 14,15) – (przeł. B21 2009: 216);
PNS	a pštrosa, a sovu , a racka, a sokola podle jeho druhu (<i>5. Mojžišova</i> 14,15) – (http://www.jw.org/cs/);
JB	pštrosa, puštika , racka a různé druhy krahujce (<i>Deuteronomium</i> 14,15) – (przeł. JB 2009: 274);
SNC	pštrosoy, sovy , racky a různé druhy sokolů (<i>Pátá Mojžišova</i> 14,15) – (przeł. SNC 2011: 200);
BG	ani strusia, ani sowy , ani wodnej kani, ani krogulca według rodzaju jego (Pięte Księgi Mojżeszowe 14,15) – (przeł. BG: 166);
BJW	i strusa, i sowy , i łyski, i jastrząba według rodzaju swego (Pwt 14,15) – (przeł. BJW 2000: 309);
NBG	ani strusia, sowy , czajki i jastrzębia w ich rodzajach (przeł. http://www.biblest.com.pl/stb/stest/5Moj/5Moj.html);
BT	strusia, sowy , mewy, żadnej odmiany jastrzębia (Pwt 14,15) – (przeł. BT 1989: 186);
BWP	strusie, sowy , mewy, wszystkie odmiany jastrzębi (Pwt 14,15) – (przeł. BWP 1997: 308);
BW	strusia, sowy , mewy ani jastrzębia według jego rodzaju (<i>5. Mojżeszowa</i> 14,15) – (przeł. BW 2001: 211);
BP	strusia, sowy , mewy i żadnego z gatunku myszołowów (Pwt 14,15) – (przeł. BP 2012: 221);
PNŚ	i struś, i sowa , i mewa, i sokół według swego rodzaju (Pwt 14,15) – (przeł. PNŚ 1997: 258);

Sowia leksyka przedstawiona w I i II przykładzie, dotycząca dwóch wyekscerpowanych wersetów (Kpł 11,16 i Pwt 14,15), jest do siebie bardzo zbliżona. Odnotowana **harmonizacja leksykalna**, polegająca na **redukowaniu liczby** wykorzystywanych **dubletów leksykalnych**, pokazuje nam, że mamy do czynienia z ujednoliceniem przekładu pod względem doboru słownictwa z zakresu sowiej terminologii. Najczęściej hebr. wyraz טַמְסָא *taḥmas*’ (h-8464) jest przez zdecydowaną większość tłumaczy *Pisma Świętego* interpretowany jako ‘sowa’, tylko nieliczni, tak jak w przypadku czeskojęzycznej *Jeruzalémské bible* (JB), wymieniają jeden z gatunków sów. Dodatkowo w czeskim tłumaczeniu *Biblii olomunieckiej* (BO) w *Księdze Powtórzonego Prawa* (Pwt 14,15) spotykamy się z dwoma przedstawicielami sów: **sovou** a **sýcem** [dosł. pol. sową i włośchatką]. Rozpatrując czeskie wyrażenie **sýc**, możemy powiedzieć, że ten leksem w starszej odmianie czeszczyzny mógł oznaczać współczesnego **sýčka**, czyli wskazywać na pol. pójdkę (Holub, Kopečný 1952: 365), chociaż współczesne binominalne słownictwo rozróżnia dwa wymienione gatunki ptaków z rzędu sów (*Strigiformes*): **sýc** i **sýček** (patrz sporządzony wykaz najważniejszych sowych przedstawicieli, znajdujący się na początku I rozdziału niniejszej

monografii). Jest wielce prawdopodobne, że czes. *sýc* i *sýček* pochodzą od prasłowiańskiego *syčь*, co ma związek z czasownikiem ‘*syčeti*’ [wydawać syk]. Prasłowiańska forma **syčati* i **sykati* oparta jest na pie. pierwiastku pochodzenia dźwiękonaśladowczego **sū-*, oddającym syczenie (Boryś 2005: 590). Ponoć ptak ten syczy, kiedy się gniewa (ESJČ 1997: 598), chociaż z takim poglądem odnośnie do syczenia nie zgadza się Jiří Rejzek, który sądzi, że dźwięki wydawane przez czes. *sýčka* lub wcześniej wspomnianego *sýce* bezpośrednio nie odpowiadają syczeniu (ČES 2001: 619). Inny pogląd w tej kwestii ma František Trávníček, który uważa, że czes. *sýček* jest wyrazem zdrobniałym od *sýc* i że oznacza czes. *kulicha* (Trávníček 1952: 790 i 1484). Natomiast współcześnie używane w języku czeskim wyrażenie rzeczownikowe *sýček*, pot. *sejček*, lub czasownik *sýčkovat*, pot. *sejčkovat* – w ramach utrwalonego stereotypowego i konwencjonalnego znaczenia poszczególnych nazw ptaków – oznaczają „osobę pesymistycznie nastawioną, zapowiadającą coś nieprzyjemnego lub eksp. krakać, czyli wyrażać ponure przewidywania” (Hampl 2012: 74). Oznacza to, że w języku czeskim jest wyprofilowany ptak, który nosi nazwę *sýček*, a w języku polskim – kruk. Mamy do czynienia ze zmianą leksyki (inne profilowanie), w konsekwencji czego odsłania się nam odmienny językowy obraz świata pomiędzy typologicznie blisko spokrewnionymi dwoma analizowanymi językami słowiańskimi, jakimi są czeski i polski.

1.5. LEKSYKALNA WARIANTYWNOŚĆ SOWICH EKWIWALENTÓW W CZESKICH I POLSKICH PRZEKŁADACH BIBLIJNYCH (PRZYKŁADY III–XX)

Z PODZIAŁEM NA POSZCZEGÓLNE KSIĘGI STAREGO TESTAMENTU

Wczytując się dokładnie nie tylko w dwa wymienione spisy ptaków nieczystych, znajdujące się w starotestamentowych księgach (Kpł 11 i Pwt 14), ale również w dalsze wersety biblijne, możemy zauważyć, że oprócz innych wymienionych rodzajów i gatunków ptaków sowa leksyka zaczyna się w znacznym stopniu różnić (por. wszystkie zaprezentowane przykłady III–XX). Obserwujemy zarówno zjawisko wewnątrzjęzykowej, jak i międzyjęzykowej **tendencji do leksykalnej wariantywności**. Mamy do czynienia z **aproksymacjami** jako swoistymi przybliżeniami formalno-estetycznej rekonstrukcji ptasiej ekwiwalencji w **translacie**, czyli w przetłumaczonych tekstach języka docelowego. Właśnie w pozostałych osiemnastu dalej przedstawionych, opisanych i analizowanych przykładach będziemy mieli do czynienia z różnymi ptasimi wyrażeniami leksykalnymi – w tym przede wszystkim z interesującymi nas nazwami sów – co może

w pewnym sensie wywołać wrażenie chaosu lub nawet odczucie daleko idącej **dowolności w tłumaczeniu** przedmiotowych tekstów biblijnych, zawężonych do kategorii pojęciowej ptactwa.

Ponieważ jeden przekładany tekst różni się od drugiego, to właśnie głównie dzięki dokładnemu porównaniu i ściśle przeprowadzonej analizie leksykalnej można wykazać pojawiające się różnice, nazywane często **transformacjami**. Określenie to funkcjonuje w teorii przekładu i dotyczy przede wszystkim zmian formalnych w wykonywanych tłumaczeniach. Owe transformacje lub **przekształcenia** wynikają zarówno z **obiektywnych** uwarunkowań i charakteru danego aktu translacji (np. wymuszona norma języka docelowego, konwencja tekstowa i sytuacyjna, określone reguły struktury języka, horyzont poznawczy adresata i wiele innych czynników determinujących akt translacji) (Bednarczyk 2008, Hejwowski 2006, Brzozowski 2011, Lebieźniński 1981, Lipiński 2006: 123, Lotko 2003: 118, Kufnerová 2009), jak i z **subiektywnych** decyzji tłumacza (odwołujących się do suwerennego, swobodnego i twórczego aktu przekładu).

1.5.1. KSIĘGA KAPLAŃSKA: PTACTWO NIECZYSTE (PRZYKŁADY III–IV)

Najpierw przeanalizuję werset biblijny (Kpł 11,17 – patrz przykład nr III), w którym w czeskojęzycznym tłumaczeniu BK pojawia się **jeden** przedstawiciel sów właściwych – *kalous* [dosł. sowa uszatka]. W BO użyto również nazwy jednego reprezentanta sów, ale nie czes. *kalous*, lecz *výr* [dosł. puchacz]. Natomiast w ČEP i SNC widnieją **dwóch** przedstawicieli rzędu: *kulich* i *výr* [dosł. sóweczka i puchacz], w ČSP i B21 pojawiają się jeszcze inni reprezentanci sów, a konkretnie *sýček* i *výr* [dosł. pójdzka i puchacz], a w PNS użyto wariantu dubletowego: *sýček* i *kalous* [dosł. pójdzka i sowa uszata]. Edycja czeskojęzycznej JB używa terminologii dwuimiennej: *sova ušatá* i *sova pálená* [dosł. uszatka i płomykówka].

W polskojęzycznych tłumaczeniach tegoż samego wersetu biblijnego (Kpł 11,17) w BG został użyty tylko **jeden** wyraz, odnoszący się do rodziny sów – leksem **‘puchacz’**, podobnie jak w BJW, tylko z małą różnicą zapisu grafemów („h” jako puhacz). Z podobną sytuacją spotykamy się w *Psalmie* 102. (Ps 102,7) w przekładzie BG (por. przykład VII). W BT i BWP został również użyty jeden wyraz, ale nie puchacz, lecz **puszczyk**. Natomiast w BW i BP sięgnięto po nazwy **dwóch** reprezentantów rzędu sów właściwych – **puszczyka** i **puchacza**, a w NBG odnotowywano odwróconą kolejność występowania sowych przedstawicieli (**puchacz** i **puszczyk**). W PNŚ wspomniano o jeszcze innych przedstawicielach rzędu sów (*Strigiformes*), a konkretnie o **pójdkach** i **sowach uszatyh** (por. zastosowaną różnorod-

ność wykorzystanego słownictwa [wyrazy pogrubione] w analizowanych czeskich i polskich wersetach biblijnych):

- (III) **BK** A bukač, křehař a **kalous** (*Kniha Mojžišova třetí kteráž slove Leviticus 11,17*) – (przeł. BK 2009: 103);
- BO** **výra** a křekafě a labuti (3. *Mojžišova 11,17*) – (przeł. BO 1988: 177);
- ČEP** **kulicha**, kormorána a **výra** (*Třetí Mojžišova – Leviticus 11,17*) – (przeł. ČEP 2008: 119);
- ČSP** **sýčka**, kormorána, **výra** (*Leviticus 11,17*) – (przeł. B21 2009: 141);
- B21** **sýček**, kormorán, **výr** (*Leviticus 11,17*) – (przeł. B21 2009: 123);
- PNS** a **sýček**, a kormorán, a **kalous** (3. *Mojžišova 11,17*) – (przeł. PNS: <http://www.jw.org/cs/>);
- JB** **sovu ušatou**, kormorána, **sovu pálenou** (*Leviticus 11,17*) – (przeł. JB 2009: 175);
- SNC** **kulichy**, kormorány, **výry** (*Třetí Mojžišova 11,17*) – (przeł. SNC 2011: 122);
- BG** i **puchacza**, i norka, i lelka (*Trzecie Księgi Mojżeszowe – Leviticus 11,17*) – (przeł. BG s. 93);
- BJW** **puhacza** i nurka, i ibę (*Księgi Kapłańskie 11,17*) – (przeł. BJW 2000: 188);
- NBG** **puchaczem** oraz **puszczykiem** (NBG) (tylko dwa ptaki [zamiast trzech] są wymienione w tym wersecie);
- BT** **puszczyk**, kormoran, ibis (*Księga Kapłańska 11,17*) – (przeł. BT 1989: 116).
- BWP** **puszczyki**, kormorany, ibisy (*Księga Kapłańska 11,17*) – (przeł. BWP 1997: 179–180);
- BW** **Puszczyk**, kormoran i **puchacz** (*Trzecia Księga Mojżeszowa 11,17*) – (przeł. BW 2001: 121);
- BP** **puszczyka**, kormorana, **puchacza** (*Księga Kapłańska 11,17*) – (przeł. BP 2012: 137);
- PNŚ** także **pójdźka** oraz kormoran i **sowa uszata** (Kpł 11,17) – (przeł. PNŚ 1997: 149);

W następnym wersecie tejże starotestamentowej *Księgi Kapłańskiej* (Kpł 11,18) spotykamy się z sytuacją, w której tylko w trzech czeskojęzycznych tłumaczeniach (ČEP, ČSP i SNC) użyto sprecyzowanej dwuczłonowej nazwy **sova pálená** [dosł. pol. płomykówka], a w pozostałych trzynastu analizowanych wersetach biblijnych (pięciu czeskich: BK, BO, B21, PNS, JB i ośmiu polskich: BG, BJW, NBG, BT, BWP, BW, BP, PNŚ) nie pojawia się w ogóle żaden przedstawiciel sów, por.:

- (IV) **BK** A porfirián, pelikán a labut (*Kniha Mojžišova třetí, kteráž slove Leviticus 11,18*) – (tłum BK 2009: 103);
- BO** a čápa, sojky a pelikána (3. *Mojžišova 11,18*) – (przeł. BO 1988: 177);
- ČEP** **sovu pálenou**, pelikána a mrchožrouta (*Třetí Mojžišova 11,18*) – (przeł. ČEP 2008: 119);
- ČSP** **sovu pálenou**, pelikána, mrchožrouta (*Leviticus 11,18*) – (przeł. ČSP 2009: 141);
- B21** ibis, pelikán, sup (*Leviticus 11,18*) – (przeł. B21 2009: 123);
- PNS** a labuť a pelikán a sup (3. *Mojžišova 11,18*) – (przeł. PNS: <http://www.jw.org/cs/>);

JB	ibise, pelikána, bílého supa (<i>Leviticus</i> 11,18) – (przeł. JB 2009: 175);
SNC	sovy pálené , pelikány (<i>Třetí Mojžišova Leviticus</i> 11,18) – (przeł. SNC 2011: 122);
BG	I łabędzia, i bąka, i bociana (<i>Trzecie Księgi Mojżeszowe – Leviticus</i> 11,18) – (przeł. BG: 93);
BJW	i łabędzia, i bąka, i porfyriona (<i>Księgi Kapłańskie</i> 11,18) – (przeł. BJW 2000: 188);
NBG	łyską, pelikanem i ścierwowcem (3. <i>Mojż.</i> 11,18) – (przeł. NBG: http://www.biblest.com.pl/NowaBibliaGdanska.html);
BT	łabędź, pelikan, ścierwik (<i>Księga Kapłańska</i> 11,18) – (przeł. BT 1989: 116);
BWP	łabędzie, pelikany, ścierwniki (<i>Księga Kapłańska</i> 11,18) – (przeł. BWP 1997: 180);
BW	sójka, pelikan, ścierwojad (<i>Leviticus – Trzecia Księga Mojżeszowa</i> 11,18) – (przeł. BW 2001: 121);
BP	łabędzia, pelikana, wrony (<i>Księga Kapłańska</i> 11,18) – (przeł. BP 2012: 137);
PNŚ	i łabędź, i pelikan, i sęp (Kpł 11,18) – (przeł. PNŚ 1997: 149);

1.5.2. KSIĘGA POWTÓRZONEGO PRAWA: PTACTWO NIECZYSTE (PRZYKŁADY V–VI)

W kolejnym, piątym rozpatrywanym przykładzie, który również dotyczy wykazu ptaków nieczystych, spotykamy się z rozbieżną sytuacją translatologiczną – zarówno pod względem używanej leksyki, jak i liczby zastosowanych ptasich ekwiwalentów, należących do rodziny sów, ponieważ w analizowanym wersecie (Pwt 14,16) mamy do czynienia z **jednym**, **dwoma** lub nawet z **trzema** przedstawicielami sów, względnie nie spotykamy się z **żadnym** sowim reprezentantem, por. staroczeski przekład *Biblii ołomunieckiej* (BO) oraz staropolskie przekłady *Biblii gdańskiej* (BG) czy *Biblii Jakuba Wujka* (BJW), gdzie odnotowałem ich brak. W *Księdze Powtórzonego Prawa* (Pwt 14,16), w staroczeskim przekładzie *Biblii kralickiej* (BK) pojawia się **jeden** przedstawiciel sów właściwych – **kalous** [pol. sowa uszatka], a we współczesnych czeskojęzycznych tłumaczeniach biblijnych, czyli w B21, PNS, JB i SNC, pojawiają się wprawdzie **dwaj**, ale w różnych kombinacjach językowych, por.: (B21) **sýček** i **výr** [dosł. pol. pójdzka i puchacz]; (PNS) **sýček** a **kalous** [dosł. pol. pójdzka i sowa uszata]; (JB) **sova ušatá** i **sova pálená** [dosł. pol. sowa uszata i płomykówka] oraz (SNC) **kulich** i **výr** [dosł. pol. sóweczka i puchacz]. W ČEP i ČSP widnieje aż **trzech** reprezentantów sów, którzy również są wymieniani w różnych kombinacjach: (ČEP) **kulich**, **výr** i **sova pálená** [dosł. pol. sóweczka, puchacz i płomykówka] oraz (ČSP) **sýček**, **výr** a **sova pálená** [dosł. pol. pójdzka, puchacz i płomykówka].

W polskojęzycznych tłumaczeniach sytuacja przedstawia się następująco: w dwóch staropolskich przekładach (BG i BJW) nie został użyty **żaden**

wyraz leksykalny, odnoszący się do osobnika z rodziny sów, natomiast we współczesnych tłumaczeniach biblijnych, czyli w BT i BWP, pojawia się **jeden** jej przedstawiciel – **puszczyk**. W NBG, BW, BP i PNŚ użyto **dwóch** reprezentantów rządu sów właściwych, ale ponownie pojawiają się oni w różnych kombinacjach, np. (BW i BP) **puszczyk** i **puchacz**. W NBG stwierdzono odwróconą kolejność – **puchacz** i **puszczyk**, a w PNŚ zostali wymienieni jeszcze inni przedstawiciele sów: **pójdźka** i **sowa uszata**. W polskojęzycznych tłumaczeniach analizowanego wersetu biblijnego (Pwt 14,16) **nie spotykamy się z trzema** wymienionymi reprezentantami sów, tak jak to zostało zaprezentowane w dwóch czeskich przekładach *Pisma Świętego* (ČEP i ČSP), por.:

(V) BK	Raroha, kalousa a labuti (<i>Kniha Mojžišova pátá</i> 14,16) – (przeł. BK 2009: 178);
BO	raroha, labuti i čápa (<i>5. Mojžišova</i> 14,16) – (przeł. BO 1988: 289);
ČEP	kulicha, výra a sovu pálenou (<i>Pátá Mojžišova</i> 14,16) – (przeł. ČEP 2008: 193);
ČSP	sýčka, výra, a sovu pálenou (<i>Deuteronomium</i> 14,16) – (przeł. ČSP 2009: 241);
B21	sýčka, výra, ibise (<i>Deuteronomium</i> 14,16) – (przeł. B21 2009: 216);
PNŚ	sýčka a kalouse a labuť (<i>5. Mojžišova</i> 14,16) – (http://www.jw.org/cs/);
JB	sovu ušatou, sovu pálenou, ibise (<i>Deuteronomium</i> 14,16) – (przeł. JB 2009: 274);
SNC	kulichy, kormorány, výry (<i>Pátá Mojžišova</i> 14,16) – (przeł. SNC 2011: 200);
BG	i raroga, i lelka, i łabędzia (<i>Pište Księgi Mojžeszowe</i> 14,16) – (przeł. BG: 166);
BJW	herodiona i łabędzia, i ibę (<i>Księga Powtórzonego Prawa</i> 14,16) – (przeł. BJW 2000: 309);
NBG	ani puchacza, puszczyka i łabędzia (przeł. NBG: http://www.biblest.com.pl/stb/stest/5Moj/5Moj.html);
BT	puszczyka, ibisa, łabędzia (<i>Księga Powtórzonego Prawa</i> 14,16) – (przeł. BT 1989: 186);
BWP	puszczyki, ibisy, łabędzie (<i>Księga Powtórzonego Prawa</i> 14,16) – (przeł. BWP 1997: 308);
BW	Sójki, puszczyka, puchacza (<i>Piąta Księga Mojžeszowa</i> 14,16) – (przeł. BW 2001: 211);
BP	puszczyka, kormorana, puchacza (<i>Księga Powtórzonego Prawa</i> 14,16) – (przeł. BP 2012: 221);
PNŚ	i pójdźka, i sowa uszata, i łabędź (<i>Księga Powtórzonego Prawa</i> 14,16) – (przeł. PNŚ 1997: 258);

W następnym, szóstym analizowanym przykładzie z przedmiotowymi sowaami spotykamy się wyłącznie marginalnie⁹ – tylko w jednym czeskim

⁹ W *Českém studijním překladu* (2009: 241) została w przypisie zamieszczona uzupełniająca propozycja, by pelikana, znajdującego się na pierwszym miejscu w Pwt 14,17, zastąpić wyrażeniem czes. *sova pouštní* [dosł. sowa pustynna].

tłumaczeniu *Slovo na cestu* (SNC). W tym przypadku chodzi o gatunek sowy, określane dwuczęłowym czeskim terminem *sova pálená*, który na język polski tłumaczymy jako płomykówkę. Trzeba jednocześnie wyraźnie zaznaczyć, że w analizowanych polskojęzycznych wersjach biblijnych wspomniana płomykówka wcale nie występuje, por.:

- (VI) BK Pelikána, porfiriána a křehaře (*Kniha Mojžišova páta* 14,17) – (przeł. BK 2009: 178);
- BO i křekaře, pelikána, lelka (5. *Mojžišova* 14,17) – (przeł. BO 1988: 289-290).
- ČEP pelikána, mrchožrouta a kormorána (*Pátá Mojžišova* 14,17) – (przeł. ČEP 2008: 193);
- ČSP pelikána, mrchožrouta a kormorána (*Deuteronomium* 14,17) – (przeł. ČSP 2009: 241);
- B21 pelikána, mrchožrouta, kormorána (*Deuteronomium* 14,17) – (przeł. B21 2009: 216);
- PNS a pelikána a supa a kormorána (5. *Mojžišova* 14,17) – (przeł. PNS: <http://www.jw.org/cs/>);
- JB pelikána, bílého supa, kormorána (*Deuteronomium* 14,17) – (przeł. JB 2009: 274);
- SNC sovy pálené, pelikány (*Pátá Mojžišova* 14,17) – (przeł. SNC 2011: 200);
- BG i pelikana, i porfiryjona, i nurka (*Piąte Księgi Mojżeszowe* 14,17) – (przeł. BG: 166);
- BJW i nurka, porfyriona i nocnego kruka (*Księgi Powtórzonego Prawa* 14,17) – (przeł. BJW 2000: 309);
- NBG ani pelikana, dzieciola, czy nurka; (5. *Mojż.* 14,17) – (<http://www.biblest.com.pl/stb/stest/5Moj/5Moj.html>);
- BT pelikana, nurka, ścierwika (*Księga Powtórzonego Prawa* 14,17) – (przeł. BT 1989: 186);
- BWP pelikany, nurki, ścierwniki (*Księga Powtórzonego Prawa* 14,17) – (przeł. BWP 1997: 308);
- BW Pelikana, białego sępa, kormorana (*Piąta Księga Mojżeszowa* 14,17) – (przeł. BW 2001: 211);
- BP pelikana, wrony, rybołowa (*Księga Powtórzonego Prawa* 14,17) – (przeł. BP 2012: 221);
- PNS i pelikan, i sęp, i kormoran (*Pwt* 14,17) – (przeł. PNS 1997: 258).

1.5.3. KSIĘGA PSALMÓW (PRZYKŁAD VII)

Różne gatunki sów pojawiają się także w *Księdze Psalmów*, a konkretnie w *Psalmie 102.*, który należy do pereł lamentacji *Starego Testamentu*. Sytuację psalmisty pogarsza jego przygnębienie w związku z samotnością (por. zaistniały obraz z hiobowskim motywem, gdzie otaczający bohatera ludzie – zamiast pomóc – potęgują przez swoje postępowanie, mowę i zachowanie jego utrapienie, gdyż z niego drwią). Upokorzony psalmista porównuje się do zwierząt, a konkretnie do kultowo nieczystych ptaków

z pustyni (inni tłumaczą: z puszczy i rumowisk), aby przedstawić swoje opuszczenie i samotność. Lamentacja oscyluje między błaganiem jednostki a błaganiem narodu (Farmer 2000), gdyż mamy do czynienia z tzw. modlitwą trapionego, który jest znękany i wypowiada przed Panem swoją udrękę. Nie można jednak jednoznacznie określić, jakie gatunki ptaków miał autor na myśli (*Výklady ke Starému zákonu III, knihy naučné* 1998: 476). Psalmista, uważając sowę za ptaka, który jest odludkiem¹⁰ i zamieszkuje zrujnowane osiedla ludzkie, wciela się w nią, mówiąc: „Jestem jak sowa na pustkowiu”. Zostaje tu zakodowany i utrwalony stereotypowy **obraz sowy**, według którego ptak ten gnieździ się w opustoszałych zakamarkach, napęniając je dodatkowo przeraźliwym krzykiem (por. Łach, Stachowiak 1990: 435). Prześledźmy jednak dokładnie, jakie ptasie – w tym przede wszystkim sowie – nazewnictwo zostało wykorzystane w analizowanym wersecie biblijnym (Ps 102,7, por. zwłaszcza wyrazy pogrubione):

- (VII) BK Podobný jsem učiněn pelikánu na poušti, jsem jako **výr** na pustinách (*Žalmy* 102,7) – (BK 2009: 520).
- BO Podoben učiněn jsem pelikánovi jednotnému, učiněn jsem jako lelek v domovité schráně (*Kniha žalmů* 101,7) – (przeł. BO 1996: 269).
- ČEP Podobám se pelikánu v poušti, jsem jak **sova** v rozvalinách (*Žalmy* 102,7) – (przeł. ČEP 2008: 596).
- ČSP Podobám se stepnímu pelikánu, jsem jako **sova** z rozvalin (*Žalmy* 102,7) – (przeł. ČEP 2009: 735).
- B21 Pelikánu v poušti se podobám, jsem jako **sýček** v pustinách (*Žalm* 102,7) – (przeł. B21 2009: 728).
- PNS Skutečně se podobám pelikánovi z pustyny. Stal jsem se podobným **sýčkovi** ze zpustošených míst (*Ž102, 6*).
- JB Podobám se **sově** v poušti, jsem jako **puštílk** v rozvalinách (*Žalmy* 102,7) – (przeł. JB 2009: 1001).
- SNC Jsem jako zbloudilý pelikán v poušti a jako **výr** samotář v rozvalinách (*Žalmy* 102,7) – (SNC 2011: 653).
- BG Stałem się podobnym pelikanowi na puszczy; jestem jako **puhacz** na pustyniach (Ps 102,7) – (przeł. BG: 497).
- BJW Zstałem się podobnym pelikanowi na puszczy i stałem się jako kruk nocny w pustkach (Ps **101,7**: 1143).
- NBG Podobny jestem do pelikana na puszczy i jakby **puchacza** w zwaliskach (NBG: <http://biblest.com.pl/glowna.html>).
- BT Jestem podobny do kawki na pustyni, stałem się jak **sowa** w ruinach (Ps 102,7) – (przeł. BT 1989: 662).
- BWP Jestem jak pelikan na pustyni albo jak **sowa** wśród ruin (*Księga Psalmów* 102,7) – (przeł. BWP 1997: 1132).

¹⁰ To, że sowa (lub każdy inny przedstawiciel rodziny sów) uważana jest za odludka, zostało doskonale pokazane w tekście czeskiego przekładu *Slovo na cestu* przez użycie leksemów '**výr samotář**' [dosł. **puchacz samotnik**], por. „Jsem jako zbloudilý pelikán v poušti a jako **výr samotář** v rozvalinách” (*Žalmy* 102,7) – (przeł. SNC 2011: 653).

- BW** Jestem podobny do pelikana na pustyni, Jestem jak **sowa** wśród ruin (Ps 102,7) – (przeł. BW 2001: 661).
- BP** Podobny jestem do pelikana na pustyni, do **sowy** pośród rumowisk (Ps 102,7) – (przeł. BP 2012: 773).
- PNŚ** Przypominam pelikana na pustkowiu, stałem się podobny do **pójdźki** z miejsc spustoszonych (Ps 102,6) – (przeł. PNŚ 1997: 797).

Sowa (pod różnymi postaciami językowymi i w różnorodnych wariantach pojęciowo-wyobrażeniowych) w wyżej wymienionym wersecie biblijnym (Ps 102,7) pojawia się w większości analizowanych przykładów w parze z pelikanem¹¹ (hebr. *qā'āl*). Sytuacja ta nie dotyczy jedynie polskojęzycznej *Biblii Tysiąclecia* (BT), gdzie została wykorzystana leksyka innego reprezentanta kategorii pojęciowej ptactwa, a konkretnie kawki, należącej do rodziny krukowatych (*Corvidae*). Drugi wyjątek od zaobserwowanej reguły stanowi czeski przekład *Biblii jerozolimskiej* (JB), w którym mamy do czynienia z **dwoma** ptakami, należącymi do rzędu konceptualizowanych sów (*Strigiformes*), por.: czes. *sova* a *puštík* [dosł. pol. sowa i puszczyk]. Laureat Literackiej Nagrody Nobla Czesław Miłosz, tłumacząc *Psalmy* z języka hebrajskiego na polski, użył w tym fragmencie również **dwóch przedstawicieli sów**, ale zastosował leksykę **innego dubletu ptaków**, a mianowicie wymienił puchacza i sowę, por.: „Podobny jestem **puchaczowi** na puszczy, stałem się jak **sowa** na ruinach” (Miłosz 1981: 231).

Możemy zaobserwować, że znane z *Psalmu 102*. (Ps 102,7) wyrażenie hebr. כֹּס' *kōs* [h-3563] zostało w greckiej *Septuagincie* (LXX) przetłumaczone jako *νυκτικόραξ*; a w łacińskiej *Wulgacie* jako *hubo*. Bezpośrednio z hebrajskiego tekstu oryginalnego i na podstawie najważniejszych przekładów pośrednich powstawały stopniowo w późniejszym okresie także czeskie i polskie tłumaczenia *Pisma Świętego*. Wyłoniła się z nich **sowa**, czes. *sova*, której nazwa została użyta w następujących przeanalizowanych tłumaczeniach: ČEP, ČSP, BT, BWP, BW i BP. W dwóch czeskich

¹¹ Jeżeli wziąć pod uwagę wykorzystaną zwierzęcą, a konkretnie ptasią terminologię w postaci ptaka pelikana, który jest najczęściej wymieniany w analizowanym wersecie w parze z przedstawicielem *Strigiformes*, zauważamy zgodnie z czeskim komentarzem, por. *Výklady ke Starému zákonu III. knihy naučné Jób až Píseň písní* (1998: 476), że „překlad pelikán je však výstižný proto, že tento pták svým obvyklým postojem, s hlavou schýlenou k hrudi, je symbolem beznadějného smutku – zvlášť octne-li se v poušti, srov. Iz 34,11 i So 2,14, protože obvykle žije u vod”. Autorzy tego komentarza chcieli podkreślić, że pojawiający się w przekładzie ptak, określany nazwą pelikan, przez swoje zachowanie, z głową spuszczoną do klatki piersiowej, jest symbolem beznadziejnego smutku, zwłaszcza kiedy znajduje się na pustyni, chociaż jak wiadomo na podstawie obserwacji, ptak ten żyje u wód i morz. Kontext, w jakim wymieniony ptak pojawia się w różnorodnych przekładach biblijnych, np. Ps 102,7, ale i Iz 34,11 oraz So 2,14, zupełnie nie odpowiada jego naturalnemu środowisku ani jego zachowaniu (Szczepanowicz, Mrozek 2007: 120–121).

przekładach (BK i SNC) pojawia się wyraz **výr** [dosł. pol. puchacz], tak jak w polskojęzycznej BG, tyle że ów **'puhacz'** ze staropolskiego protestanckiego wydania jest pisany przez „h”. NBG uwzględnia już poprawną pisownię **'puchacza'** przez „ch”.

Słowo **'puchacz'** pochodzi zapewne od czasownika *pugátb* – ‘straszyć, wydawać odstraszące okrzyki’. Nazwa ta dotyczyła pierwotnie wszystkich wielkich sów (Bańkowski 2000: 962). W języku czeskim – zwłaszcza w ludowej ekspresji potocznej – z ptakiem tym (po czes. **výr**) utożsamiane są takie wyrażenia jak: *vejrat*, *vejrovat* [głupio patrzeć] (Holub, Konečný 1952: 427) lub *vejřit*, *vyvejřit oči* – ‘vyvalit’, czyli ‘mieć szeroko otwarte oczy ze zdumienia’, ‘mieć wytrzeszczone/wybałuszone oczy’ (Machek 1997: 705). Wyrażenie to występuje tylko w języku czeskim i może być spokrewnione z ros. *vyp* ‘bukać’, scs. *vypb* ‘racek’, a także z łot. *ūpis* ‘výr’, jak i stniem. *ufo* ‘noćni sova’ (Rejzek 2001: 726). Podstawą jest onom. **ũ*, naśladujące głos puchacza.

Z inną leksyką spotykamy się w czeskich przekładach biblijnych (B21 i PNS), ponieważ zamiast ‘sowy’, ewentualnie ‘puchacza’, użyto jeszcze innego ekwiwalentu językowego – czes. **sýčka** [dosł. pol. pójdzki], tak jak w polskojęzycznym przekładzie PNŚ. Natomiast w czeskim wydaniu *Biblii jerozolimskiej* (JB) pojawiają się nazwy **sovy** i **puštíka** (dosł. pol. sowy i puszczyka). Zupełnie inną terminologię można znaleźć w polskojęzycznym przekładzie *Biblii Jakuba Wujka* (BJW), który w analizowanym fragmencie użył wyrażenia **'nocny kruk'**. W czeskojęzycznym tłumaczeniu *Biblii ołomunieckiej* (BO) został wykorzystany na drugim miejscu ptak, który nie należy do rzędu konceptualizowanych sów (*Strigiformes*); użyto wyrażenia **'lelek'**. Wprawdzie ptak ten należy do rodziny *Caprimulgidae*, tak jak wszystkie zaprezentowane sowy (puchacze, puszczyki, pójdzki) czy wspomniany nocny kruk, uważa się go jednak za typowo nocnego przedstawiciela swojego gatunku, aktywnego głównie po zmroku.

1.5.4. KSIĘGA IZAJASZA (PRZYKŁADY VIII–XV)

Ptaki nieczyste, zwłaszcza nocne, do których zaliczane są wszystkie gatunki sów, mogą symbolizować zło moralne (Lurker 1989: 191; Lurker 1999: 212). Dobrym przykładem w dalszej części pracy będzie opis ruin zniszczonego Babilonu, ponieważ będzie to miejsce, w którym schronią się nie tylko demony, ale również wszelkie duchy nieczyste oraz budzące wstręt ptactwo (Ap 18,2; Iz 13,21; Iz 14,23; Jr 50,39). Możemy także przywołać Izajaszową wizję opisu osądzenia, upadku i opustoszenia ziemi Edomu, którego mieszkańcy nie chcieli czcić Boga, za co teren ten został oddany

różnym szkodnikom, zjawom i padlinożercom, w tym również wspominanym ptakom, częściowo należącym do rzędu *Strigiformes* (Iz 34,11–15). Pozostałe ptaki – zgodnie z przetłumaczoną leksyką – reprezentują rząd *Ciconiiformes* i *Accipitriformes* oraz rodziny: *Struthionidae*, *Corvidae*, *Pelecanidae*, *Caprimulgidae*, *Accipitridae*, *Falconidae* i podrodzinę *Gypinae*, czyli oprócz sów przywoływane są: brodzące, szponiaste, strusiowate, krurowate, pelikanowate, lelkowe, jastrzębiowate, sokołowate oraz sępy.

W *Księdze Izajasza*, najdłuższym proroczym tekście w *Biblii*, pełnym prośb i upomnień o pokój i tolerancję, aż ośmiokrotnie (Iz 13,21; 13,22; 14,23; 34,11; 34,13; 34,14; 34,15 i 43,20; patrz przykłady VIII–XV) spotykamy się z sowami oraz różnie przetłumaczonymi nazwami ich gatunków. Wybór zastosowania właśnie takiej synonimicznej pojęciowo terminologii uzależniony jest w znacznej mierze od rodzaju tłumaczenia.

Pierwszy fragment *Księgi Izajasza*, z ośmiu przywoływanych, dotyczy wyroku na Babilon – chlubę i dumę Chaldejczyków. Miejsce to już nigdy nie zostanie zaludnione, ponieważ została obrazowo przedstawiona wizja, dotycząca „poetyckiej myśli” (Stachowiak 1996: 281) o wiecznej ruinie i opuszczeniu go. Jedyni mieszkańcy, którzy będą w nim przebywać, to zwierzęta samotnie żyjące na pustyni, takie jak: hieny, szakale, strusie, a także wspomniane sowy, uważane za atrybut pustelnika. W większości przypadków w pierwszym przytoczonym wersecie z *Księgi Izajasza* (Iz 13,21) analizowana sowa (względnie puchacz) pojawia się w parze ze strusiem, czes. *pštrosem* (ČEP, ČSP, B21, PNS, JB, NBG, BT, BWP, BW, BP i PNŚ). Tylko w trzech czeskojęzycznych przekładach (ČEP, ČSP i PNS) zamiast wyrazu ‘sowa’ został wykorzystany hiponimiczny leksem ‘výř’ [dosł. pol. puchacz], który również odnotowujemy w trzech polskojęzycznych przekładach (NBG, BP i PNŚ), por. analizowane teksty biblijne (Iz 13,21). W pozostałych czeskich i polskich przekładach biblijnych zamiast puchaczy, czes. *výřů*, użyto bezpośrednio standardowego i pojęciowo nadrzędnego wyrażenia w postaci ‘sowy’ (BK, B21, JB, SNC, BG, BT, BWP i BW). Tylko w jednym tłumaczeniu polskim oraz w jednym czeskim, a konkretnie w staropolskim przekładzie *Biblii Jakuba Wujka* (BJW) i staroczeskim tłumaczeniu *Biblii ołomunieckiej* (BO), nie użyto sowej leksyki, gdyż został wykorzystany w liczbie mnogiej smok, czes. *saň*. Smokom zostały przypisane następujące symboliczne właściwości: są silne i czujne oraz mają nadzwyczaj bystry wzrok. Odnośnie do kolejności zastosowania leksemów ‘sowy’ lub ‘puchacze’ trzeba powiedzieć, że znajdują się one w analizowanym wersecie zawsze na **pierwszym miejscu wśród wymienianych zwierząt**, postrzeganych jako odludki. Wyjątek od zaobserwowanej reguły stanowi czeski współczesny przekład *Slova na cestu* (SNC), gdzie analizowana sowa została uwzględniona na **drugim**

miejsu, ustępując szakalom, czyli mamy w tym przekładzie biblijnym do czynienia z tzw. asymetrycznym przedstawieniem zwierzęcych ekwiwalentów, por. przykład nr VIII.

Niektóre zwierzęce wyrażenia, takie jak [patrz w tekście podkreślone wyrazy – przykład nr VIII] czes.: *zvěř, šelmy, příšery, zvířata, saně, chlupatí, divá sběř, běsové, divoká zvířata, pouštní příšery, pouštní zvěř, pouštní tvorové* oraz pol.: *zwierz, bestie, pokusy, smoki, kosmacze, zwierzęta stepu, dziki zwierz, pustynna zwierzyna, dzikie zwierzęta, upiory, stwory, demony* nie przedstawiają konkretnego gatunku zwierząt, dlatego jako „niesprecyzowanych przedstawicieli świata fauny” nie uwzględniam ich w analizie, gdyż uważam, że może chodzić o „tajemnicze demony” lub „istoty demoniczne”, funkcjonujące wyłącznie w wyobraźni ludowej. Przetłumaczenie ich nazw zdecydowanie nie należało do łatwych zadań, ponieważ zarówno w języku czeskim, jak i w języku polskim mamy szeroką gamę różnorodnych odpowiedników leksykalnych. Dotyczy to dwóch hebrajskich nazw – *šîjjîm* שִׁיִּים [h-6728], oznaczającej zwierzęta pustynne, oraz *š'îrîm* שְׂעִירִים [h-8163] – istoty kosmate (por. Stachowiak 1996: 281), które w języku czeskim conceptualizowane są jako *příšera*, czyli ‘strašidlo’, ‘obluda’, ‘kozlu podobný démon, přebývající na poušti’ (Novotný 1992: 759) [pol. przekł. L.H.: straszycło, potwór/stwór/monstrum, demon podobny do kozła, przebywający na pustyni]. Wyrazy te – zgodnie z koncepcją przekładu dynamicznego – mogą być również tłumaczone jako ‘diabeł’. Wyobrażenia ludowa przypisywała im różne funkcje, w których wyróżniał się przede wszystkim lęk, a ich zawrośnięcia nocne w postaci krzyków wzbudzały niebywałe przerażenie. Przyjrzyjmy się poszczególnym czeskim i polskim wyekscerpowanym przekładom biblijnym, koncentrując się zwłaszcza na kategorii pojęciowej ptactwa, por. wyrazy wytłuszczone:

- (VIII) BK** Ale lita *zvěř* tam odpočívati bude, a domové jejich *šelmy* naplnění budou; bydliti budou tam i *sovy*, a *příšery* tam skákati budou (*Prorockví Izaiáša proroka* 13,21) – (przeł. BK 2009: 585).
- BO** Ale budú oťpočívati tu *zvířata* a naplní se dóm jich *saní* a budú bydliti tu *strusové* a *chlupatí* skákati budú tu (*Izaiáš* 13,21) – (przeł. BO 2009: 59).
- ČEP** Nýbrž *divá sběř* tam bude odpočívati, v jejich domech bude plno *výrů*, přebývat tam budou *pštrosi*, *běsové* tam budou poskakovat (*Izajáš* 13,21) – (przeł. ČEP 2008: 697).
- ČSP** Budou tam uléhat *divoká zvířata* a jeho domy budou plné *výrů*, usídli se tam *pštrosi* a budou tam skotačit *běsi* (*Izajáš* 13,21) – (przeł. ČSP 2009: 843).
- B21** Budou tam uléhat *pouštní příšery*, domy se zaplní *sovami*, zabydlí se v nich *pštrosi*, roztančí se tam *běsi* (*Izaiáš* 13,21) – (przeł. B21 2009: 878).
- PNS** A jistě tam budou léhat *ti*, kdo obcházejí v bezvodých krajích, a jejich domy se naplní *výry*. A budou tam přebývat *pštrosi* a budou tam poskakovat *démoni* v *kozli* podobě (Iz 13,21) – (przeł. PNS: <http://www.jw.org/cs/>).

- JB** Bude to doupě pouštní zvěře, sovy zaplní jejich domy, budou tam bydlet pštroši, budou tam křepčit chlupatí běsi (*Izaiáš* 13,21) – (przeł. JB 2009: 1325).
- SNC** Jeho jedinými obyvateli budou pouštní tvorové. V domech se zabydlí šakalové a sovy a ulicemi budou poskakovat divoké kozy (*Izaiáš* 13,21) – (przeł. SNC 2011: 783).
- BG** Ale tam zwierz odpoczywać będzie, a domy ich bestyjami napelnione będą; i będą tam mieszkac sowy, a pokusy tam skakać będą (*Proroctwo Izajaszowe* 13,21) – (przeł. BG: 558).
- BJW** Ale się tam będą chować zwierzowie i napelniać się domy ich smokami, i mieszkac tam będą strusowie, a koszmaczowie tam skakać będą (*Proroctwo Izajaszowe* 13,21) – (przeł. BJW 2000: 1488-1489).
- NBG** Będą tam się wylegiwać zwierzęta stepu, a ich domy napelniać puchacze; mieszkac tam będą strusie oraz hasać kosmacze (*Księga Izajasza* 13,21) (przeł. NBG: <http://biblest.com.pl/glowna.html>).
- BT** Dziki zwierz tam mieć będzie swe leże, sowy napelniać ich domy, strusie się tam zagnieżdżać i kozy będą harcować (*Księga Izajasza* 13,21) – (przeł. BT 1989: 860).
- BWP** Będzie się tam gnieździć pustynna zwierzyna a w domach ukryją się sowy. Będzie się tam spotykać strusie i harcujące swobodnie kozy (*Księga Izajasza* 13,21) – (przeł. BWP 1997: 1426).
- BW** Lecz dzikie zwierzęta będą tam miały swoje leże, a ich domy będą pełne sów. Mieszkac tam będą strusie i wyprawiać swoje harce kosmacze (*Księga Izajasza* 13,21) – (przeł. BW 2001: 762).
- BP** Tam dzikie zwierzęta mieć będą swe leże, a domy zapelniać puchacze. Strusie tam sobie mieszkania założą, upiory tam harce wyprawiać będą (*Księga Izajasza* 13,21) – (przeł. BP 2012: 1048).
- PNŚ** I będą tam leżeć stwory zamieszkujące bezwodne okolice, a ich domy napelniać się puchaczami. I będą tam mieszkac strusie, i będą tam harcować koziłokształtne demony (*Iz* 13,21) – (przeł. PNŚ 1997: 907).

W dziewiątym przywoływanym przykładzie koncentruję się przede wszystkim na ptasiej leksyce, znajdującej się w *Księdze Izajasza* (Iz 13,22). Trzeba tu podkreślić, że bezpośrednio z sowami spotykamy się tylko w staropolskim wydaniu *Biblii Jakuba Wujka* (BJW). W analizowanym wersecie biblijnym istnieje gatunek ptaka – czes. *bukač* – ‘druh brodivého ptáka’ (ČES 2001: 97) [dosł. rodzaj brodzącego ptaka], inni podają ‘vodní pták’ [dosł. ptak wodny] (Holub, Kopečný 1952: 80), który pojawia się w czeskojęzycznej *Biblii ołomunieckiej* (BO) w liczbie mnogiej, w formie ‘bukači’, najprawdopodobniej ze względu na wydawany przez tego ptaka donośny i przeraźliwy krzyk (por. „od zvukomalebného **bu-kati**, vzhledem k jeho hlubokému a drsnému hlasu” ESJČ Machek 1997: 76):

- (IX) BK** Ožývati se také budou sobě hrozné potvory na palácích jejich, a draci na hradích rozkošných. A blízkoť jest, že přijde čas jeho, a dnové jeho prodlévati nebudou (*Proroctví Izaiáše proroka* 13,22) – (przeł. BK 2009: 585).
- BO** A odpovedati budú tu bukači v domiech jeho a ochechule v chrámiech rozkoši (*Izaiáš* 13,22) – (przeł. BO 2009: 59).

- ČEP** V jeho palácích budou výt hyeny a v chrámech rozkoše šakalové. Jeho čas se přiblížil, dny nebudou mu prodlouženy (*Izajáš* 13,22) – (pržel. ČEP 2008: 697).
- ČSP** V jeho pevnostech se budou ozývat divocí psi a v rozkošných palácích šakalové. Jeho čas je blízko – už přichází – jeho dny nebudou prodlouženy (*Izajáš* 13,22) – (pržel. ČSP 2009: 843).
- B21** Ve věžích budou výt hyeny, v honosných palácích šakali. Dny Babylonu jsou sečteny, jeho čas přichází! (*Izaiáš* 13,22) – (pržel. B21 2009: 878).
- PNS** A v jeho obytných věžích budou výt šakali a v palácích největšího potěšení bude velký had. A to období pro něj přijde záhy, a jeho dny nebudou odloženy (*Iz* 13,22) – (pržel. PNS: <http://www.jw.org/cs/>).
- JB** Hyeny budou výt v jeho věžích, šakalové v jeho půvabných palácích, neboť jeho čas je nablízku a jeho dny se neomeškají (*Izaiáš* 13,22) – (pržel. JB 2009: 1325).
- SNC** Z babylónských paláců a pevností se bude ozývat jen vytí hyen a šakalů. Zkáza Babylónu se nazadřitelně blíží a nic už ji neoddálí (*Izajáš* 13,22) – (pržel. SNC 2011: 783).
- BG** I będą się sobie ozywać straszne potwory na pałacach ich, a smoki na zamkach rozkosznych. A blisko tego, że przyjdzie czas jego, a dni jego nie odwłoką się (*Proroctwo Izajaszowe* 13,22) – (pržel. BG: 558).
- BJW** i będą się ozywać sowy w domiech jego, a syreny w zborach rozkosznych (*Proroctwo Izajaszowe* 13,22) – (pržel. BJW 2000: 1489).
- NBG** W jego zamkach zahuczą wyjące, a szakale w przybytkach rozkoszy. Bliskim jest czas jego nadejścia, a jego dni się nie odwłoką (*Księga Izajasza* 13,22) – (NBG: <http://biblest.com.pl/glowna.html>).
- BT** Szakale nawoływać się będą w ich pałacach i hieny, wyjąc w ich przepysznym gmachach. Godzina jego się zbliża, jego dni nie będą przedłużone (*Księga Izajasza* 13,22) – (pržel. BT 1989: 860).
- BWP** W zamkach nawoływać się będą hieny, a szakale – w bogatych pałacach. Nadchodzi już jego godzina, nie opóźnią się również dnie jego (*Księga Izajasza* 13,22) – (pržel. BWP 1997: 1426).
- BW** Hieny będą wyć w jego pałacach, a szakale we wspaniałych zamkach. Bliski już jest jego czas, a jego dni nie ulegną zwłoce (*Księga Izajasza* 13,22) – (pržel. BW 2001: 762).
- BP** W pałacach jego wyć będą hieny, w ich pełnych zbytku budowlach - szakale! Czas jego się zbliża, nadchodzi, dni jego nie ulegną zwłoce (*Księga Izajasza* 13,22) – (pržel. BP 2012: 1048).
- PNS** I w jego wieżach mieszkalnych będą wyć szakale, a w przepysznych pałacach będzie wielki wąż. I czas Babilonu się zbliża, a jego dni nie zostaną odłożone (*Iz* 13,22) – (pržel. PNS 1997: 907).

Następny, dziesiąty analizowany przykład, w którym została przedstawiona również leksyka wykorzystująca nazwy gatunków sów (*Iz* 14,23), dotyczy ponownie wyroku na Babilonię i jej całkowitego spustoszenia (Jensen J., Irwin W.H.: 2001: 629). Tylko w **trzech** przekładach – wszystkich czeskojęzycznych: ČEP, B21 i SNC – uwzględniono przedmiotową sówią leksykę, dotyczącą ptasich stworzeń, gnieźdzących się w opuszczonych miejscach. W dwóch przekładach (ČEP i B21) wykorzystano przedstawiciela rzędu

Strigiformes – *sýčka* [dosł. pol. pójdzkę], a w jednym (SNC) zastosowano bezpośrednio wyrażenie nadrzędne, czes. *sovu* [dosł. pol. sowę]. W pozostałych tłumaczeniach użyto albo wyrażenia ‘*jež*’, czes. *ježek* (BO, ČSP, JB, BJW, NBG, BT, BWP, BW i BP), albo ‘*jeżozwierz*’, czes. *dikobraz* (PNS i PNŠ), ewentualnie wykorzystano ptasią terminologię, odnoszącą się do *bąków* (BG) albo czes. *bukačů* (BK), por.:

- (X) BK A obrátím jej v dědictví bukačů, a v jezera vod, a vymetu jej pometlem zahynutí, praví Hospodin zástupů (*Proroctví Izaiáše proroka* 14,23) – (przeł. BK 2009: 586).
- BO A dám je u vládní ježkoví a v jezera vodná a vymetu je chvoštíštěm tra, praví hospodin všech zástupů (*Izaiáš* 14,23) – (przeł. BO 2009: 63).
- ČEP Proměním jej v hnízdiště sýčků a ve slatiny, vymetu jej pometlem zkázy, je výrok Hospodina zástupů (*Izajáš* 14,23) – (przeł. ČEP 2008: 698).
- ČSP A učiním ho vlastnictvím ježků a vodní mokřinou; a zametu ho koštětem vyhlazení, je výrok Hospodina zástupů (*Izajáš* 14,23) – (przeł. ČSP 2009: 844).
- B21 Obrátím jej v hnízdiště sýčků a v bahnitou mokřinu; metlou zkázy jej vymetu! Praví Hospodin zástupů (*Izaiáš* 14,23) – (przeł. B21 2009: 880).
- PNS A udělám z něho vlastnictví dikobrazů a rákosnaté vodní tůň a vymetu jej koštětem vyhlazení, je výrok Jehovy vojsk (Iz 14,23) – (przeł. PNS: <http://www.jw.org/cs/>).
- JB Udělám z něho doupe ježků, bažinu. Smetu jej pometlem zkázy. Výrok Jahva Sabaot (*Izaiáš* 14,23) – (przeł. JB 2009: 1327).
- SNC Proměním to město v nehostinný močál, kde sídlí jen sovy. Já sám, všemocný Hospodin, ho smetu a zničím (*Izajáš* 14,23) – (przeł. SNC 2011: 785).
- BG I uczynię je osiadłością bąków, i kałużami wód, i wymię go miotłą spustoszenia, mówi Pan zastępów (*Proroctwo Izajaszowe* 14,23) – (przeł. BG: 558).
- BJW A uczynię ją dzierzawą jeża i kałużami wód, i wymię ją miotłą wycierając, mówi Pan Zastępów (*Proroctwo Izajaszowe* 14,23) – (przeł. BJW 2000: 1490).
- NBG Zamienię go w siedlisko jeża oraz w kałuże wód; zmię go miotłą zagłady – mówi Wiekuisty [Pan] Zastępów (*Księga Izajasza* 14,23) – (przeł. NBG: <http://biblest.com.pl/glowna.html>).
- BT Przemienię go w posiadłość jeżów i w bagna. I wymię go miotłą zagłady – wyrocznia Pana Zastępów (*Księga Izajasza* 14,23) – (przeł. BT 1989: 861).
- BWP I oddam ich we władanie jeżom a kraj cały zamienię w bagno. I wymię go miotłą zagłady. Oto wyrok Pana Zastępów (*Księga Izajasza* 14,23) – (przeł. BWP 1997: 1427).
- BW Uczynię go siedliskiem jeżów, bagnem sitowia. Wymię go miotłą zagłady – mówi Pan Zastępów (*Księga Izajasza* 14,23) – (przeł. BW 2001: 763).
- BP I uczynię go siedliskiem jeży i trzęsawiskiem wodnym, wymię go miotłą zagłady. To wyrok Jahwe Zastępów (*Księga Izajasza* 14,23) – (przeł. BP 2012: 1049).
- PNŠ „I uczynię z niego siedlisko jeżozwierzy i trzcinaste rozlewiska wód, i wymię go miotłą unicestwienia” – brzmi wypowiedź Jehowy Zastępów (Iz 14,23) – (przeł. PNŠ 1997: 908).

Warto wspomnieć, że w niektórych polskojęzycznych i czeskojęzycznych tłumaczeniach (Iz 14,23) zostały użyte zwierzęce ekwiwalenty leksykalne,

niemające wszak nic wspólnego z ptakami, gdyż zastosowano wcześniej wspomniane wyrażenia ‘jeż’ lub ‘jeżozwierz’. Użycie jednego z terminów – jak sądzą niektórzy badacze *Pisma Świętego* – nie jest zgodne z kontekstem biblijnym, co powinno wykluczać zastosowanie któregoś leksemu. Jednakże w polskojęzycznym komentarzu biblijnym odnotowano propozycję, że może chodzić o siedlisko ptaków wodnych (Stachowiak 1996: 290), chociaż hebr. qippōd prawdopodobnie wskazuje na jeża.

W związku z przedstawioną niżej definicją, pochodzącą z czeskiego *Biblického slovníka* (1956)¹² autorstwa Adolfa Novotného, chciałbym zwrócić uwagę na nie do końca trafną, bo niedokładną, definicję, odnoszącą się do ptaka, pojawiającego się w *Biblii kralickéj* (BK), który nazywa się **bukač**. Według autora jest to „druh malých sov, jež byly pokládány za nečisté [Lv 11,17] a obývaly pustá místa, olivové háje, skály, houštiny, rozvaliny a hřbitovy [Iz 14,23]” (Novotný 1992: 87) – [dosł. przekł. L.H.: gatunek małych sów, uważanych za nieczyste, które zamieszkiwały puste miejsca, gaje oliwne, skały, gąszcze, gęstwiny, ruiny i cmentarze]. Trzeba jednak w tym miejscu stanowczo podkreślić, że **bukač**¹³ nie należy do rzędu sów (*Strigiformes*), ale do rzędu brodzących (*Ciconiiformes*), który posiada binominalną terminologię naukową (*Botaurus stellaris*), a tłumaczony jest na język polski jako bąk, co zostało odzwierciedlone w staropolskim wydaniu *Biblii gdańskiej* (BG). Istnieje jeszcze bączek (*Ixobrychus minutus*), który na język czeski tłumaczony jest jako *bukáček malý*. Aby wyjaśnić poprawność terminologiczną w języku czeskim, pragnę dodać, że omawiany **bukač** to jest brodzący ptak wędrowny z rodziny czaplowatych, a wcześniejsza jego nazwa w języku czeskim brzmiała *bukavá volavka*. Natomiast wcześniejsza nazwa ptaka *bukáček malý* to **bukač**, czyli *volavka nejmenší* (za: ČSVAS 1969: 265). Hebrajskie słowo ‘kōs’, które zostało w staroczeskiej edycji *Biblii kralickéj* (BK – Kpł 11,17) może i nieopatrzenie przetłumaczone jako **bukač**, mogło oczywiście oznaczać w tamtych czasach jakiś gatunek

¹² Słownik ten jest również dostępny na stronie internetowej pod adresem: http://www.cb.cz/praha2/bib_slovník (dostęp 06.03.2013).

¹³ Zaprzeczeniem powyższej definicji jest objaśnienie samego autora hasła w tym samym słowniku biblijnym, że występujące w *Księdze Sofoniasza* (So 2,14) hebrajskie *kippōd* możemy również interpretować jako czeską nazwę ptaka *volavka bukač* [*Botaurus stellaris*]. Byłby to długonogi ptak brodzący z długą szyją (co by potwierdzało, że **bukač** nie jest gatunkiem sowy, gdyż nie odpowiada charakterystycznym cechom wyglądu i opisu). Inni tłumacze biblijni według przekładów *XXL* i *Wulgaty* myślą, że wyrażenie to dotyczy jeża lub jeżozwierza.

Całe sprostowanie pojawiło się dopiero w zamieszczonym dodatku do *Słownika biblijnego*, uzupełnionym o bardzo **ważną** cechę tych ptaków: „**bukač – pták patřící křikavcům** [*Botaurus stellaris* = *bukač velký* nebo *Ardetta minuta* = *bukač malý*]” [przekł. pol. L.H.: **bukač – to ptak należący do gatunków krzykliwych**, czyli tzw. krzykaczy] (Novotný 1992: 1365).

sowy, chociaż z punktu widzenia współczesności wiemy, że *bukač* do rzędu sów nie należy (por. przypis nr 13, który powinien częściowo wyjaśnić identyfikację tego ptaka i skomplikowaną „faunistyczną” terminologię nazw biblijnych). Również w *Staroczeskim słowniku* czytamy, że *bukač* „to je vodní pták” [dosł. ptak wodny], czego nie można powiedzieć o sowach (SS I 1970: 115). O tym, że możemy mieć do czynienia w tym wersecie z ptakami, świadczy komentarz biblijny, mówiący, że „obraz opustoszczenia, dotyczący bagnistych nieużytków, na których przebywają i gnieźdzą się ptaki wodne, jest bardziej odpowiedni dla Mezopotamii” (Stachowiak 1991: 76).

W dalszym, jedenastym już analizowanym przykładzie (Iz 34,11) jest mowa o zagładzie Edomitów, mieszkańców kraju położonego na południe od Palestyny (Idumea), zamieszkałego przez lud semicki, pobratymców Izraelitów, ale wrogo do nich usposobionych, przez co jest Edom narodem objętym działaniem kary Bożej, podobnie jak Assyria. Kraj ten według proroczej wizji zostanie opuszczony i nikt go nie przemierzy. Będą go zamieszkiwać tylko zwierzęta pustelnicze, wypełniające ruiny i rumowiska, między innymi reprezentanci awifauny biblijnej, zaliczani do kategorii pojęciowej ptactwa, czyli: pelikany, kruki, sowy i puchacz, które, nawiasem mówiąc, zgodnie z przepisem Prawa Mojżeszowego (Kpł 11 i Pwt 14) uważane są za ptaki nieczyste. Prześledźmy, jakie zwierzęce, a szczególnie sowe słownictwo zostało w tym wymienionym wersecie użyte.

W każdej analizowanej czeskiej i polskiej wersji językowej, oprócz przekładu *Slova na cestu* (SNC), pojawiają się **cztery**¹⁴ **zwierzęta**. W sta-

¹⁴ Zestawienie to w sposób widoczny i przejrzysty ułatwi nam orientację w zastosowanej zwierzęco-ptasiej nomenklaturze, a zwłaszcza w wyszczególnionych ekwiwalentach leksykalnych z rodziny *Strigiformes*, pojawiających się w analizowanym fragmencie (Iz 34,11) – patrz wyrazy **pogrubione**:

- a) BK 1613/2009: *pelikán – výr – kalous – krkavec* (pelikan – puchacz – sowa uszatka – kruk),
- b) BO 1417/2009: *sýc – ježek – čáp – havran* (włochatka – jeż – bocian – kruk),
- c) ČEP 2008: *sova – sýček – výr – krkavec* (sowa – sowa pójdzka – puchacz – kruk),
- d) ČSP 2009: *pelikán – sýček – výr – havran* (pelikan – sowa pójdzka – puchacz – gawron),
- e) B21 2009: *pelikán – výr – sýček – krkavec* (pelikan – puchacz – sowa pójdzka – kruk)
- f) PNS: *pelikán – dikobraz – kalousi – krkavci* (pelikan – jeżozwierz – sowa uszatka – gawron),
- g) JB 2009: *pelikána – ježka – sova – havran* (pelikan – jeż – sowa – gawron),
- h) SNC 2011: *draví ptáci – havrani – sovy* (drapieżne ptaki – gawrony – sowy),
- i) BG 1632/1964: pelikan – bąk – **sowa** – kruk,
- j) BJW 1599/2000: bąk – jeż – iba – kruk → [brak *Strigiformes*],
- k) NBG: pelikan – jeż – kruk – **puchacz**,
- l) BT 1989: pelikan – jeż – **puchacz** – kruk,
- m) BWP 1997: pelikan – jeż – **puchacz** – kruki,

roczeskiej BO został wykorzystany *sýc* [dosł. pol. włochatka] na pierwszym miejscu, w JB użyto wyrażenia *sova* na trzecim miejscu, a w PNS wykorzystano również **jedno** wyrażenie reprezentujące rząd sów: *kalous* [dosł. pol. uszatka] – także odnotowane na trzecim miejscu. W SNC pojawia się *sova*, zajmująca drugie miejsce¹⁵. W staroczeskiej BK wymieniono już nazwy **dwóch** sowych przedstawicieli – *výr* i *kalous* [dosł. pol. puchacz i sowa uszatka], zajmujących drugie i trzecie miejsce wśród zwierząt znajdujących się w tym wersecie. W B21 znajdziemy również dwóch przedstawicieli rzędu *Strigiformes*, ale zmienia się tamtejsza leksyka – zostały wymienione *výr* i *sýček* [dosł. pol. puchacz i pójdzka]. W ČSP mamy wprawdzie taką samą leksykę, ale wyrazów użyto w odwrotnej kolejności – *sýček* i *výr* [dosł. pol. pójdzka i puchacz]. W jednym czeskojęzycznym tłumaczeniu ČEP pojawiły się nazwy aż **trzech** reprezentantów rzędu: *sova*, *sýček* i *výr* [dosł. pol. sowa, pójdzka i puchacz].

W polskojęzycznych tłumaczeniach (Iz 34,11), wyszczególniając przedstawicieli interesującego nas ptactwa, na trzecim miejscu w BG, BW i BP użyto wyrażenia ‘sowy’, natomiast w PNŚ podparto się terminologią dwuczłonową ‘sowy uszatej’. W NBG – tym razem na czwartym miejscu – zastosowano wyrażenie ‘puchacz’. Puchacz również znalazł się w dwóch innych polskojęzycznych przekładach biblijnych (BT i BWP), ale na trzecim miejscu (spośród czterech wymienionych zwierząt, użytych w tym konkretnie badanym wersecie). Dwóch lub trzech przedstawicieli sów – tak jak w czeskich tłumaczeniach – w polskojęzycznych przekładach wersetu biblijnego nie odnotowano. Na dodatek w staropolskiej edycji *Biblii Jakuba Wujka* (BJW) wcale nie uwzględniono sowych reprezentantów. Jak widać – na co wskazuje zastosowana leksyka – spotykamy się w czeskich i polskich tłumaczeniach biblijnych z różnymi gatunkami ptaków, czego potwierdzeniem jest również cytat z czeskojęzycznego komentarza biblijnego, że „krkavec, je spolu s výrem a sovami aj, pták pustých míst” [dosł. kruk włącznie z puchaczem i sowami, a także z innymi reprezentantami świata zwierzęcego, jest ptakiem opustoszałych miejsc] (*Výklady V, Bič* 1996: 360). W *Komentarzu historyczno-kulturowym do Biblii hebrajskiej* czytamy (Walton, Matthews, Chavalas 2005: 710), że właśnie wymienione ptaki, takie jak puchacz i kruk, są symbolem całkowitego zniszczenia w miejscach odludnych (por. Hi 38,41; Ps 102,7), gdyż gnieźdzą się w ruinach miast, patrz

n) BW 2001: pelikan – jeż – **sowa** – kruk,

o) BP 2012: pelikany – jeże – **sowy** – kruki,

p) PNŚ 1997: pelikan – jeżozwierz – **sowy uszate** – kruki.

¹⁵ Uwzględniając **hiperonim** *draví ptáci* [dosł. ptaki drapieżne] (Iz 34,11) w czeskim współczesnym tłumaczeniu *Slova na cestu* (SNC 2011: 1350), badane sowy będą lokować się na trzecim miejscu.

również inne, podobnie odnotowane przykłady (So 2,14; Iz 13,21; Iz 13,22 i Iz 34,11). Tylko w pięciu (PNS, SNC, BWP, BP i PNŚ), spośród szesnastu konkretnie przeanalizowanych przekładów biblijnych, poszczególne gatunki rzędu *Strigiformes* zostały przetłumaczone w liczbie mnogiej, a pozostałe w liczbie pojedynczej, por.:

- (XI) BK Ale osednou ji pelikán a **výr**, **kalous** také a krkavec budou bydliti v ní, a roztáhne po ní šňůru zahanbení a závaží marnosti (*Proroctví Izaiáše proroka* 34,11) – (przeł. BK 2009: 598).
- BO A budú v něm své sedění jmieti **sýc**, jěžek a čáp a havran bydliti budú v nie a ztěžena bude na ni miera, aby přišlo k ničemuž a zpravidlo k pustině (*Izaiáš* 34,11) – (przeł. BO 2009: 103).
- ČEP Obsadí ji **sova** a **sýček**, **výr** a krkavec v ní budou bydlet. Bude nad ní natažena měřicí šňůra pustoty a spuštěna olovnice prázdnoty (*Izajáš* 34,11) – (przeł. ČEP 2008: 716).
- ČSP Do vlastnictví ji dostanou pelikán a **sýček**, usídlí se v ní **výr** a havran; roztáhne na ní šňůru marnosti a závaží prázdnoty (*Izajáš* 34,11) – (przeł. ČSP 2009: 864).
- B21 Tu zemi obsadí pelikán a **výr**, **sýček** a krkavec se v ní uhnízdí; přeměřena bude šňůrou pustoty a olovnici prázdnoty (*Izaiáš* 34,11) – (przeł. B21 2009: 910).
- PNS A vezmou ji do vlastnictví pelikán a dikobraz, budou v ní přebývat **kalousi** a krkavci; a on přes ni natáhne měřicí provazec prázdnoty a kameny pustoty (Iz 34,11) – (przeł. PNS: <http://www.jw.org/cs/>).
- JB Bude to sídlo pelikána a ježka, bydlet v ní bude **sova** a havran. Jahve tam natáhne provaz zmatku a olovnici prázdnoty (*Izaiáš* 34,11) – (przeł. JB 2009: 1350).
- SNC Nad zpuštěnou a prázdnou zemí budou poletovat jen draví ptáci, havrani a **sovy**. Bůh vyměří Edómu osud zmatku a ztracení (*Izajáš* 34,11) – (przeł. SNC 2011: 815).
- BG Ale já pelikan i bák posiedą, a **sowa** i kruk mieszkac w niej będą; i rozciągnie po niej sznur spustoszenia, i wagi próżności (*Proroctwo Izajaszowe* 34,11) – (przeł. BG: 570).
- BJW Ale ji posiedzie bák i jeż, iba i kruk będą w nim mieszkac i wyciągną nań sznur, aby wniwecz był obrócon, i prawidło na spustoszenie (*Proroctwo Izajaszowe* 34,11) – (przeł. BJW 2000: 1520).
- NBG Posiądzie ją pelikan i jeż; będzie w niej zamieszkiwał kruk oraz **puchacz**; bo rozciągnie nad nią sznur zniszczenia i odważniki spustoszenia (Iz 34,11) – (przeł. NBG: <http://biblest.com.pl/glowna.html>).
- BT Pelikan i jeż go posiądą, **puchacz** i kruk go zamieszkają; Pan rozciągnie nad nim sznur nicości i ołowianki opustoszenia (*Księga Izajasza* 34,11) – (przeł. BT 1989: 877).
- BWP Pelikan i jeż wezmą go w posiadanie, **puchacze** i kruki zamieszkiwać go będą. I rozciągnie Pan nad nim sznur zwany „pustkowie” i linię poziomą, która zwie się „nicność” (Iz 34,11) – (przeł. BWP 1997: 1458).
- BW Pelikan i jeż zagnieżdżą się w niej, a **sowa** i kruk będą w niej mieszkac; Pan rozciągnie na niej sznur na spustoszenie i ustawi wagę na zniszczenie (*Księga Izajasza* 34,11) – (przeł. BW 2001: 780).
- BP Z pokolenia w pokolenie [kraj ten] pozostanie spustoszony, na wieki nikt go nie będzie przemierzał. Pelikany i jeże przejmą go w posiadanie, **sowy** i kruki w nim się zadomowią. [Bóg] rozciągnie nad nim sznur bezładu i poziomnicę pustkowie (*Księga Izajasza* 34,11) – (przeł. BP 2012: 1069).

PNS I weźmie ją w posiadanie pelikan oraz jeżozwierz, i będą w niej przebywać **sowy uszate** oraz kruki; i rozciągnie nad nią sznur mierniczy pustki i kamienie opustoszenia (Iz 34,11) – (przeł. PNS 1997: 927).

Kontynuując rozważania o zniszczonym, opustoszałym, zdewastowanym, osamotnionym i pustynnym kraju, otrzymujemy informację, znajdującą się w następnym analizowanym wersecie (Iz 34,13 – przykład nr XII), że tylko sowy (wyłącznie w jednym odnotowanym przekładzie, patrz tekst jednego z najstarszych czeskich tłumaczeń – *Biblii kralickiej*) będą to miejsce zamieszkiwać. W pozostałych przeanalizowanych tłumaczeniach *Pisma Świętego* pojawiają się inne zwierzęta – w tym również ptaki: por. strusie, czes. *pštroši* (BO, ČEP, ČSP, B21, PNS, JB, BG, BJW, NBG, BWP, BW, BP, PNŠ), strusie samice (BT) i *divocí ptáci* [dosł. dzikie ptactwo/ptaki] (SNC) oraz ssaki: szakale, czes. *šakali* (ČEP, ČSP, B21, PNS, JB, SNC, NBG, BT, BWP, BW, BP, PNŠ) i mitologiczne zwierzęta: czes. *draci* [dosł. smoki] (BK, BG, BJW), czes. *saně* [dosł. smoki] (BO), ponieważ będą one to opuszczone i niezaludnione miejsce zamieszkiwać. Przedmiotowe sowy, jak już wcześniej wspomniałem, bezpośrednio występują w analizowanym wersecie (Iz 34,13) wyłącznie w czeskiej edycji *Biblii kralickiej* (BK) na drugim miejscu wśród wymienionych zwierząt, por.:

(XII) BK A vzroste na palácích jejích trní, kopřivy a bodláčí na hradích jejích, a bude přibýtkem draků a obydlím **sov** (*Prorocství Izaiáša proroka* 34,13) – (przeł. BK 2009: 598).

BO A vznikne v domech jeho trnie a kopřivy a štetky na tvrziech jeho. A bude odpočívadlo všelikých saní a pastviště **štrusové** (*Izaiáš* 34,13) – (przeł. BO 2009: 103).

ČEP V jejích palácích poroste hloží, na jejích pevnostech bodláčí a trní. Budou tam nivy šakalů a tráva pro **pštrosy** (*Izajáš* 34,13) – (przeł. ČEP 2008: 716).

ČSP Na jejích palácích vyroste trní, kopřivy a houští v jejích povnostech; stane se přibýtkem šakalů, hnízdištěm **pštrosů** (*Izajáš* 34,13) – (przeł. ČSP 2009: 864).

B21 Jejich paláce zarostou hloží, jejich pevnosti trním a bodláčím; obrátí se v doupe šakali a v útočiště pro **pštrosy** (*Izaiáš* 34,13) – (przeł. B21 2009: 910).

PNS Na jejích obytných věžích vzejde trní, na jejích opevněných místech kopřivy a trnitý plevel; a stane se místem pobývání šakalů, nádvořím pro **pštrosy** (Iz 34,13) – (przeł. PNS: <http://www.jw.org/cs/>).

JB V jejích baštách poroste hloží, v jejích pevnostech kopřiva a trní, bude to brloh šakalů, ohrada pro **pštrosy** (*Izaiáš* 34,13) – (przeł. JB 2009: 1350).

SNC Paláce zarostou trním, kopřivami a ostružiním a stanou se vyhledávaným útočištěm šakalů a **divokých ptáků** (*Izajáš* 34,13) – (przeł. SNC 2011: 815).

BG I urosną na pałacach ich ciernie, pokrzywy i osiet na zamkach ich; i będzie przybytkiem smoków, a mieszkaniem **strusiów** (*Prorocstwo Izajaszowe* 34,13) – (przeł. BG: 570).

BJW I wznidą w domiech jego ciernie i pokrzywy, i osiet po murzech jego. I będzie legowiskiem smoków i pastwiskiem **strusów** (*Prorocstwo Izajaszowe* 34,13) – (przeł. BJW 2000: 1520).

- NBG** Ich zamki porosną cierniem, w jej twierdzach pokrzywa i oset; zatem będzie legowiskiem szakali oraz zagrodą **strusi** (*Księga Izajasza 34,13*) – (przeł. NBG: <http://biblest.com.pl/glowna.html>).
- BT** Ciernie wyrosną w jego pałacach, pokrzywy i osty w jego warowniach; będzie to nora szakali, dziedziniec **strusich samiec** (*Księga Izajasza 34,13*) – (przeł. BT 1989: 877).
- BWP** W ich pałacach wyrastać zaczną dzikie ciernie, ciernie i chwasty także w ich warowniach. Będzie to miejsce kryjówek dla szakali i pole, po którym przechadzają się **strusie** (*Iz 34,13*) – (BWP 1997: 1458).
- BW** Jego pałace porosną cierniem, pokrzywy i osty będą w ich zamkach; i stanie się mieszkaniem szakali, siedzibą **strusi** (*Księga Izajasza 34,13*) – (przeł. BW 2001: 780).
- BP** I wejdą ciernie w jego pałacach, a w jego warowniach – pokrzywy i osty. I stanie się kryjówką szakali, zagrodą dla **strusiów** (*Księga Izajasza 34,13*) – (przeł. BP 2012: 1069).
- PNS** Na jej wieżach mieszkalnych wyrosną ciernie, w jej warowniach pokrzywy i cierniste chwasty; i stanie się siedliskiem szakali, dziedzińcem dla **strusi** (*Księga Izajasza 34,13*) – (przeł. PNS 1997: 927).

1.5.4.1. LILIT – *HAPAX LEGOMENON* JAKO SOWA/LELEK LUB KOBIECY DEMON NOCY

W następnym wyekscerpowanym wersecie biblijnym (*Iz 34,14* – przykład nr XIII) pojawią się ponownie różnorodnie ukazane zwierzęta. Będą to z jednej strony dobrze nam dzisiaj **znane istoty zwierzęce**, z drugiej – **mityczne, półfantastyczne lub demoniczne stworzenia** z ludowej wyobraźni, por. *zvěř i ptactvo, divá sběř i hyeny, běsové, divoká zvířata i divoké psi, příšery i noční stvůry, vyjící zvířata a démon v kozlí podobě, divoké kočky i chlupatý běs, pouštní nestvůry i noční tvorové*, dzikie zwierzęta i koczkodany, czarci i kosmacze, kuny i szakale, zdziczałe psy i kozły, dzikie koty i świstaki, stepowe psy i wyjące zwierzęta. W tym wersecie występują również: *noční přeluda, almia*¹⁶ (BO), *upír, noční stvůra, noční tvorové*, jędza, upiór nocny, widmo nocne i nocny demon kobiecy, tzw. **Lilit** (*hapax legomenon*).

Z *Biblii* niestety niewiele wiemy o tej dziwnej postaci poza tym, że ma ona mieszkać wśród opuszczonych ruin Pustyni Edomskiej, gdzie towarzyszą jej inne zwierzęta, takie jak: pelikany, sowy, kruki, strusie, szakale, hieny i węże (por. *Iz 34,9–15*). Ten wyraz leksykalny w postaci ‘Lilit’ pojawia się w opisie ogromnego spustoszenia Edomu i sprawia tłumaczom wiele problemów ze znalezieniem

¹⁶ Jedni określają **lamie** (Royt, Šedinová 1998: 173) jako zwierzę z ludzką twarzą, o którym mowa w *Wulgacie*: **lamia** (Lm 4,3 i *Iz 34,14*) jako „mstivá litice” (NBS 1996: 555). Natomiast inni tłumacze stosują ekwiwalencję: (BK) czes. *drak*, pol. smok lub *almia, noční přeluda, upír, noční stvůra, lelek, noční tvor, šakal*, inni używają *siréna*. Z angielskojęzycznych przekładów wynika, że również chodzi o *noční čarodějnice, noční příšery* itd. – [dosł. pol. tłum.: nocna wiedźma/czarownica lub nocny potwór/straszydło].

właściwego i adekwatnego leksemu w każdym języku narodowym. Wywodzące się z wierzeń ludowych Wschodu (znane z mitologii babilońsko-asyryjskiej) wspomniane wyrażenie **Lilit** w tradycji żydowskiej, por. hebr. לִילִית (h-3917), odpowiada grecko-rzymskiej **lamii** (LXX *ὄνοκέντερος* – [onokenteuros]), czyli żeńskiemu wampirowi. Jest to „demon nocy” (Stachowiak 1991: 159), „stwór uskrzydłony, przebywający najchętniej pośród ruin” (Romaniuk 1997: 1458), „démon ženského rodu, který straší ve zříceninách” (Halas, Halasová 2009: 1350) [dosł. przekł. pol. L.H.: demon rodzaju żeńskiego, który straszy w ruinach/rumowiskach], „istota demoniczna” (Wojciechowski 2005: 73), „żeński demon nocy” (Biedermann 2001: 346), „zły demon”, „upiór nocny”, „nieprzyjaciółka porodów i noworodków”. Niektórzy komentatorzy biblijni i egzegeci *Pisma Świętego* upatrują w Lilit – mezopotamskim demonie płci żeńskiej – „jedno ze stworzeń zamieszkujących świat nocnych koszmarów” (Walton, Matthews, Chavalas 2005: 710). Staroczeski przekład BK zamiast bezpośrednio transkrybowanego leksemu ‘Lilit’ tłumaczy to hebr. wyrażenie jako **přeluda**, co oznacza czes. ‘lest’, ‘mámení’, ‘obluda’ – [dosł. pol. przekł. L.H.: podstęp/chytrłość, mamienie/złudza/złudzenie, potwór/stwór/monstrum]. W tym właśnie znaczeniu wyrażenie hebr. *lilit* (Iz 34,11) było pojmowane jako „żeńsky dvojenec babylonského *lilû*, božstva bouře” (Novotný 1992: 737) [pol. tłum.: żeński sobowtór babilońskiego *lilû*, bóstwa burzy].

Spotykamy się również z określeniami: „mityczny i niewidoczny satelita Ziemi” (Cirlot 2012: 229), „nocna strzyga” lub „skrzecząca sowa” (Ryken, Wilhoit, Longman 1998: 1191), a także „sowa błotna” (Kopaliński 1988: 599), „fruwająca nocą sowa” (Unterman 1994: 158) względnie „sówka” (Packer, Tenney 2007: 184), która „wzbudza strach” (Kruszona 2008: 70), co może świadczyć o tym, że wspomniana przez różnych autorów conceptualizowana **sowa** ma negatywne konotacje, dokładnie takie jak Lilit. Opisująca Lilit, która straszyla w ruinach, w niektórych przedstawianych przekładach biblijnych przybiera zasygnalizowaną już wcześniej postać leksykalną sowy, por. współczesne, polskojęzyczne tłumaczenie *Nowej Biblii gdańskiej* (NBG, Iz 34,14). Język hebrajski przejął słowo ‘lilit’ z asyryjskiego (NBS 1996: 1163) w znaczeniu żeńskiego demona nocy lub z akadyjskiego (SSB 1998: 1200) *lilitu*, gdzie oznacza demona. Jeszcze inni uważają, że etymologia wywodzi jej imię od hebr. słowa *lajla*, ‘noc’ – żeńskiego demona, jednej z głównych postaci żydowskiej demonologii (PSJ II 2003: 52). Noc jest w wielu miejscach księgi czasem niebezpieczeństwa i napaści zła. Jako demon żeński Lilit przedstawiona została dopiero w legendach, tradycji talmudycznej i folklorze żydowskim. Także w hag(g)adzie, czyli w opowiadaniach klasycznej literatury rabinistycznej (PSJ I 2003: 540) sowa pod postacią Lilit stała się mianem żeńskiego demona nocnego (Borzymińska, Żebrowski t. II 2003: 563). Postać ta wywodzi się więc całkowicie z wcześniejszych wierzeń sumeryjsko-babilońskich. Według tradycji rabińskiej chodziło o ducha czającego się w nocy, mającego kształt pięknie ubranej kobiety, ponoć uskrzydłonej. Uwodziła nocą mężczyzn i płodziła z nimi zastępy demonów. Lilit kradnie również dzieci lub robi krzywdę noworodkom. Dla ochrony przed nią na ścianach domów, w których kobieta miała wydać na świat dziecko, zawieszano amulety z wyrytymi słowami: „Adam i Ewa, bez Lilit”, a na drzwiach pomieszczeń, w których odbywał się poród, należało napisać imiona trzech aniołów chroniących przed Lilit (Unterman 1994: 158). W rozpowszechnionym dziele mistyki żydowskiej *Sefer ha-Zohar* (*Księga Blasku*) kojarzona jest z melancholią. „Lilit – to zły orientální ženský démon, který v Iz 34,14 ztělesňuje zkázu” (ČSP 2009: 864) – [przekł. pol. L.H.: jest to zły demon żeński, który ucieleśnia się w Iz 34,14 z zagładą].

Zoologowie izraelscy proponują jako terminologiczne rozwiązanie istniejącego problemu translatoologicznego używanie ekwiwalentu leksykalnego czes. *puštika*

obecného [dosł. pol. puszczyka pospolitego] (Douglas 1996: 1163 i G. A. Buttrick, 1962, t. 2: 252). Natomiast G.R. Driver proponuje lelka czy kozodoja ze względu na to, że niektóre ich gatunki żyją w pustynnych miejscach (NBS 1996: 555). Przywoływana Lilit ma długie włosy, uwodzicielską figurę, a w nocy przybiera postać sowy. Według hebrajskiego podania (por. Cirlot 2012: 229; Kruszona 2008: 70) oraz żydowskiej legendy (*Výklady IV ke Starému zákonu Knihy Prorocké* 1998: 129), a także literatury midraszowej oraz według średniowiecznego żydowskiego dzieła, zatytułowanego *Alfabet Ben Sira*, czes. *Abeceda ben Siracha*, anonimowego tekstu pochodzącego z okresu wczesnego średniowiecza, czyli mniej więcej VIII–X wieku po Chrystusie (Nettelhorst R.P. 2008: 15), uważano, że analizowana Lilit była pierwszą żoną Adama, jeszcze przed stworzeniem Ewy (Douglas 1996: 555, Driver 1959: 55–58, Kopaliński 1988: 599, Antonín L. 2003: 37, Hurwitz S. 1980, Krebs W. 1975, Parma 2008, Zajac 2004, Unterman 1994, Bowker 2005: 30, Borzymińska, Żebrowski 2003: 52). Rabini mieli Lilith za pierwszą żonę Adama, stworzoną tak jak on z prochu ziemi, skutkiem czego Lilith uważała siebie za równą małżonkowi i nie chciała z nim współżyć, leżąc pod nim. Ostatecznie uciekła od swego męża (według innych wersji wygnał ją sam Bóg), a Adam otrzymał za żonę Ewę, którą Stwórca powołał do istnienia z żebra mężczyzny. Wielu biblistów w ogóle ma wątpliwości, czy w powyższym tekście biblijnym (Iz 34,14) chodzi o „demoną nocy” czy też po prostu o zwierzę zwane sową (NGB) lub lelkiem¹⁷ (PNS i PNŠ) por.:

¹⁷ Czes. **lelek** – „noční pták se širokým zobákem” (Filipec 2005: 162) [przekł. pol. L.H.: ptak nocny z szerokim dziobem]. We frazeologii i idiomatyce czeskiej zakorzenił się w związkach:

chytat lelky – ‘zevlovat’, ‘okounět’, ‘nic nedělat’ – [‘siedzieć z założonymi rękami, nie robiąc nic’; ‘pluć i łapać’; ‘wałkonić się’ (por. Siatkowski, Basaj 1991: 287, Mrhačová, Balowski 2009: 138), oraz ‘zbijać baki’, ‘leniuchować’ (Mrhačová, Ponczová 2003: 87). Istnieją oboczności czasownikowe z tym ptakiem (Zaorálek 2000: 176): ‘chytat’/‘lapat’/‘polykat’/‘prodávat lelky’ lub ‘chodit na lelky’, gdzie semantyka się nie zmienia. Można użyć również skrótu myślowego i powiedzieć:

lelkovat – ‘nečinně hledět, zevlovat, okounět, zahálet’, czyli po polsku gapić się. Pierwotne znaczenie w języku czeskim dotyczyło człowieka, który na coś patrzy z otwartą buzią, czyli beczynnie patrzy.

Lelkowate (*Caprimulgidae*), czes. *čeled’ lelkovití* są to średniej wielkości ptaki (długość: 24–28 cm, rozpiętość: 52–59 cm, waga 70–100 g), które wyspecjalizowały się w chwytaniu większych owadów w locie – nie tylko o zmierzchu, ale zwłaszcza w nocy. W ciągu dnia odpoczywają na ziemi, gdzie mają gniazda. Najbardziej znani przedstawiciele to:

lelek (*Caprimulgus europaeus*), czes. *lelek lesní* – wędrowny ptak, który zimuje w Afryce; lelek rdzawoszyi (*Caprimulgus ruficollis*), czes. *lelek rudokrký*, również zamieszkuje Europę;

lelek egipski (*Caprimulgus aegyptius*), czes. *lelek světlý/lelek egyptský*; zamieszkuje pustynie i półpustynie ze skąpą roślinnością, np. piaszczyste wydmy z niskimi krzewami (akacje, tamaryszek);

lelek pustynny (*Caprimulgus nubicus*), czes. *lelek nubijský*; zamieszkuje jałowe, suche i otwarte tereny półpustynne między Jerychem i Morzem Czerwonym, czyli w regionie podobnym do Edomu;

leleczek mały (*Chordeiles minor*), czes. *lelek sokolí*, zamieszkuje tereny kontynentu Ameryki.

- (XIII) BK** Tam se budou potkávati spolu zvěř s ptactvem, a příšera jedna druhé se ozývati; tam toliko noční přeluda se usadí, a odpočinutí sobě nalezne (*Prorocvi Izaiáš* 34,14) – (přel. BK 2009: 598).
- BO** A zběhnú sě přeludové potvořeně zvěře (točíš k oslu a k býku <nápodobené>) a chlupáč volati bude druh k druhu. Tu otopčívati budú almia (to zvíře) a nalezno jest sobě otopčinitie (*Izaiáš* 34,14) – (přel. BO 2009: 103).
- ČEP** Bude se tam setkávat divá sběr s hyenami a běsové budou na sebe pokřikovat. Bude si tam hovět upír a najde si odpočinek (*Izajáš* 34,14) – (přel. ČEP 2008: 716).
- ČSP** Divoká zvířata se budou setkávat s divokými psy a běs zavolá na svého druhá; také se tam usadí Lilit a nalezne si místo odpočinku (*Izajáš* 34,14) – (přel. ČSP 2009: 864).
- B21** Setkají se tam příšery a hyeny, jeden na druhého běsi zavřeští; noční stvůra se tam usadí a najde odpočinutí (*Izaiáš* 34,14) – (přel. B21 2009: 910).
- PNS** A ti, kdo obcházejí bezvodé kraje, se setkají s vyjícími zvířaty, a dokonce i démon v kozlí podobě bude volat na svého druhá. Ano, jistě si tam udělá pohodlí lelek a najde si místo odpočinku (přel. PNS: www.jw.org/cs/).
- JB** Divoké kočky budou potkávat hyeny, chlupatý běs bude volat chlupatého běsa, krčít se tam bude Lilit, najde tam odpočinek (*Izaiáš* 34,14) – (přel. JB 2009: 1350).
- SNC** Budou se v něm potkávat pouštní nestvůry s hyenami a všude se budou rozléhat děsivé skřeky. Usídlí se v něm také mnoho nočních tvorů a společně tam naleznou odpočinek (*Izajáš* 34,14) – (SNC 2011: 815).
- BG** Tam się będą potykały dzikie zwierzęta z koczkoanami, i pokusa jedna drugiej ozywać się będzie; tam leżec będzie jedza, a znajdzie sobie odpocznienie (*Pro-roctwo Izajaszowe* 34,14) – (přel. BG: 571).
- BJW** I zabieżą czarci dzikim mężom i kosmacz będzie wołał jeden na drugiego. Tam legała jędza i nalazła sobie pokój (*Prorocstwo Izajaszowe* 34,14) – (přel. BJW 2000: 1520–1521).
- NBG** Tam się zejdą kuny z szakalami i kosmacz się spotka ze swoim towarzyszem; tam będzie się gnieździć sowa, bo znajdzie miejsce dla swego odpoczynku (*Iz* 34,14) – (přel. NBG: <http://biblest.com.pl/glowna.html>).
- BT** Zdziczałe psy spotkają się z hienami i kozły będą się przyzywać wzajemnie; co więcej, tam Lilit przycupnie i znajdzie sobie zacisze na spoczynek (*Księga Izajasza* 34,14) – (přel. BT 1989: 877).
- BWP** Koty dzikie spotykać się tam będą z hienami, kozły będą się nawoływać nawzajem. Tam również Lilit znajdzie swe schronienie i będzie odpoczywał spokojnie (*Iz* 34,14) – (přel. BWP 1997: 1458).
- BW** Świstaki natkną się na hieny i fauny będą się wzajemnie nawoływać, tylko upiór nocny będzie tam odpoczywał i znajdzie dla siebie schronienie (*Księga Izajasza* 34,14) – (přel. BW 2001: 780).

Nazwa gatunkowa tych ptaków nawiązuje do ludowych wierzeń, według których lelki przylatywały do stad kóz i piły mleko z ich wymion. Nazwa rodzajowa *Caprimulgus* pochodzi od słów *capra*, czyli 'koza', i *mulgere*, które znaczy 'doić'. Nazwa gatunkowa *europaeus* pochodzi od kontynentu europejskiego.

Na przykładach wybranych czeskich i polskich przekładów biblijnych możemy się przekonać, że niektóre edycje wprowadzają zamiast nazewnictwa innych ptaków właśnie wspomniane lelki, por. *Iz* 34,14 (PNS i PNs), *Ps* 102,7 (BO), *Kpł* 11,17 (BG), *Pwt* 14,16 (BG), *Pwt* 14,17 (BO).

- BP** Spotykać się tam będą stepowe psy i hieny, upiory nawoływać się będą. Usadowi się tam tylko widmo nocne i znajdzie dla siebie miejsce odpoczynku (*Księga Izajasza* 34,14) – (przeł. BP 2012: 1069).
- PNS** A stwory zamieszkujące bezwodne okolice napotkają wyjące zwierzęta i nawet kozłokształtny demon będzie nawoływał swego towarzysza. Zaiste, tam **lelek** odetchnie i znajdzie sobie miejsce odpoczynku (*Księga Izajasza* 34,14) – (przeł. PNS 1997: 927–928).

Wszystkie zaprezentowane nazwy zwierząt oraz innych stworzeń (rzeczywiście istniejących, mitologicznych, legendarnych, półfantastycznych, mistycznych lub demonicznych), występujących w analizowanym wersecie biblijnym (Iz 34,14), w badanych przekładach *Pisma Świętego*, mogą być poprawne. Każda z nich może bowiem odzwierciedlać inny aspekt tego samego mitycznego ucieleśnienia zła, którego dopatrujemy się również w sowie (SSB 1998: 1200). Lilit, pojawiająca się w wizji proroka Izajasza, dotyczącej zagłady Edomitów, w niektórych tłumaczeniach utożsamiana jest właśnie z sową (choć istnieją przypuszczenia, że może chodzić o tzw. reprezentanta kategorii niższego rzędu, czyli puszczyka – łac. *Strix aluco*). Lilit może oznaczać również sówkę (Packer, Tenney 2007: 184). Między znawcami tematyki biblijnej nie ma niestety zgodności co do właściwie tłumaczonej leksyki występującej w *Księdze Izajasza* (Iz 34,14) – czasami przekłady mówią o *Lilit* (ČSP, JB, BT, BWP), innym razem o równie prawdopodobnym zwierzęciu, które jest aktywne w nocy, jak np. już wspomniane sowa czy lelek, nietoperz, hiena lub stworzenia podobne kozłom albo upiorom nocnym. Zwykle ich symboliczne znaczenie jest zrozumiałe kontekstowo, natomiast stosowany paralelizm dostarcza dodatkowych wskazówek (por. nocne nawoływania ze świata duchów, negatywne skojarzenia ze śmiercią, spustoszone miejsca, demony pod postacią zwierząt, straszenie w ruinach itp.). Cokolwiek by powiedzieć o Lilit, jedno nie ulega wątpliwości: jest ona postacią demoniczną rodzaju żeńskiego, o której dowiadujemy się głównie z tradycji talmudycznej, żydowskiej księgi *Zohar*, niektórych rękopisów z Qumran, legend arabskich i innych podań. Wspomina o niej również Johann Wolfgang Goethe¹⁸ w *Fauście*,

¹⁸ Niemiecki poeta Johann Wolfgang von Goethe wprowadził Lilit do literatury i uczynił ją sławną (*Faust, cz. I, Noc Walpurgii*). Przez wiele środowisk feministycznych Lilit traktowana jest jako pierwowzór bohaterki pozytywnej – to kobieta, która nie dała się zniewolić mężczyźnie; wybrała samodzielne życie, świadomie i celowo kreując swój los. Według podania starohebrajskiego była to pierwsza żona Adama, która od niego uciekła i stała się diabolicą. Według ludowych wierzeń niemieckich jest to babka diabła (Rzehak 2003: 142), por. „Faust: A któż tam? Mefistofeles: Miarkuj dokładnie, kto ona! **To Lilith**. Faust: Kto? Mefistofeles: Adama pierwsza żona. Miej się przed wdziękiem tych włosów na straży. Co jej za wszelkie starczą stroje! Bo gdy młodzieńca usidli w ich zwoje, to go wolnością nieprędko obdarzy”.

a nawet współczesna powieściopisarka Penelope Farmer w baśniowej przypowieści *Ustami kobiety*. W *Piśmie Świętym* znajdziemy jednak niewiele bezpośrednich informacji o Lilit¹⁹.

Podchodząc chronologicznie do analizy leksykalnej następnego wersetu biblijnego (Iz 34,15 – przykład nr XIV), zauważamy, że tylko w dwóch wersjach tłumaczeniowych, mianowicie w czeskojęzycznych współczesnych przekładach biblijnych (B21 i SNC), trafiamy na konceptualizowaną sowę, natomiast w pozostałych przekładach (BK i BG) uwzględniona została inna istota latająca, należąca również do kategorii pojęciowej ptactwa – wyszczególniony został sęp. W takich przekładach jak: ČSP, PNS, JB, BT, BW, BP i PNŠ tłumacze użyli jeszcze innego zwierzęcego nazewnictwa – sięgnęli po węża, czes. *had*. Natomiast w ČEP, NBG i BWP użyto żmii, a w BO i BJW wykorzystano ekwiwalenty jeża, czes. *ježka*, por.:

- (XIV) BK Tam se zhnízdí **sup**, a škrěčeti bude, a když vysedí, shromáždí je pod stín svůj; tam také shledají se **luňáci** jeden s druhým (*Proroctví Izaiáše proroka* 34,15) – (przeł. BK 2009: 599).
- BO Tu jměl jest duol **jěžek** a vchoval jěžčata a obkopal a vzchoval pod jeho stěnu. Tam sebrali sů sě **luňáci** jeden k druhému (*Izaiáš* 34,15) – (przeł. BO 2009: 103).
- ČEP Uhnízdí se tam **zmije šípová** a naklade vejce, když se háďata vylíhnou, bude je chovat ve svém stínu. Také **supi** se tam shromáždí, **sup** vedle **supa** (*Izajáš* 34,15) – (przeł. ČEP 2008: 716).
- ČSP Uhnízdí se tam **šípovitý had** a naklade vejce, vysedí je a shromáždí ve svém stínu. Také se tam shromáždí **luňáci**, každý se svým druhem (*Izajáš* 34,15) – (przeł. ČSP 2009: 864).
- B21 Uhnízdí se tam **sova**, aby vejce nakladla, vysedí je a ve svém stínu odchová; také **supi** se tam shromáždí, družka k druhovi (*Izaiáš* 34,15) – (przeł. B21 2009: 910).
- PNS Udělal si tam hnízdo **šípový had** a klade [vejce] a přivede [je] k vylíhnutí a shromáždí [je] do svého stínu. Ano, sejdou se tam **luňáci**, každý se svou družkou (*Iz* 34,15) – (przeł. PNS: <http://www.jw.org/cs/>).
- JB Bude tam hnízdit **had**, naklade vajíčka, vyklubou se, svá mláďata shromáždí ve stínu. Slétnou se tam **supi**, jeden ke druhému (*Izaiáš* 34,15) – (przeł. JB 2009: 1350).
- SNC Zahnízdí se tam **sovy** a snesou vajíčka. Vysedí je a ukryjí svá mláďata ve stínu svých **křídél** a zavítají tam také páry **sokolů** a **jestřábů** (*Izajáš* 34,15) – (przeł. SNC 2011: 815).

¹⁹ Bezpośrednio wyrażenie ‘Lilit’ – pojmowane jako *hapax legomenon* – jest wymieniane w Biblii tylko w starotestamentowej *Księdze Izajasza* (Iz 34,14) w czterech przekładach (ČEP, JB, BT i BWP). Natomiast w polskojęzycznym przekładzie Biblii warszawsko-praskiej zastosowano odstępstwo od zastosowanej formy stylistycznej (pojawiającej się zgodnie z przyjętą definicją tylko raz w danym tekście), ponieważ analizowany leksem ‘Lilit’ znajduje się również w następnym wersecie (Iz 34,15) w kwadratowych nawiasach, por. „Zmije się tam zagnieżdżą i złożą swoje jaja, będzie je [Lilit] wysiadywał i jak skrzydłem okryje młode. Tam również zlecą się sępy, wszystko się tam będzie spotykać razem” (Iz 34,15 – przeł. BWP 1997: 1458).

- BG** Tam sobie **sęp** gniazdo uczyni, zniesie jajka, i wylęże, a schowa pod cień swój; tamże się zlecą **kanie** jedna do drugiej (*Proroctwo Izajaszowe* 34,15) – (przeł. BG: 571).
- BJW** Tam miał jamę **jeź** i wychowywał jeżęta, i okopał, i wychował w cieniu jego. Tam się zleciały **kanie** jedna do drugiej (*Proroctwo Izajaszowe* 34,15) – (przeł. BJW 2000: 1521).
- NBG** Tam zagnieździ się **skacząca żmija** i będzie znosić jaja, i wylęgnie, i skupi młode w swym cieniu; tak, tam także się zlecą **sępy**, jeden do drugiego (*Iz* 34,15) – (NBG: <http://biblest.com.pl/glowna.html>).
- BT** Tam się **wąż** gnieździć będzie i znosić jaja, wysiadywać młode i zgarniać je pod swój cień. Tam i **sępy** się zlecą, nie będą patrzeć, szukając jeden drugiego (*Księga Izajasza* 34,15) – (przeł. BT 1989: 877).
- BWP** **Żmije** się tam zagnieźdzą i złożą swoje jaja, będzie je [**Lilit**] wysiadywał i jak skrzydłem okryje młode. Tam również zlecą się **sępy**, wszystko się tam będzie spotykać razem (*Iz* 34,15) – (przeł. BWP 1997: 1458).
- BW** Tam **wąż** będzie się gnieździł i znosił jaja, wylęgał je i zbierał młode przy sobie, tam tylko **sępy** skupiać się będą, jeden z drugim (*Księga Izajasza* 34,15) – (przeł. BW 2001: 780).
- BP** **Wąż** się tam zagnieździ, znosić będzie jaja, wysiadywać je i wylęgiwać. Tam tylko **sępy** będą się zlatywać, żaden nie zagubi drugiego (*Księga Izajasza* 34,15) – (przeł. BP 2012: 1069).
- PNS** Tam **wąż-strzała** zrobił sobie gniazdo i składa jaja, i będzie je wylęgał, i zbierze je pod swój cień. Zaiste, tam się zbiorą **kanie**, każda ze swym samcem (*Księga Izajasza* 34,15) – (przeł. PNS 1997: 928).

Z podobną sytuacją (*Iz* 13,21; *Iz* 34,14), w której mamy najczęściej wymiennie używane nazewnictwo (sowa – struś), spotykamy się w następnym analizowanym wersecie biblijnym (*Iz* 43,20). Pana będą chwalać nie tylko lud wybrany, ale również zwierzęta polne, zwłaszcza szakale, strusie i sowy (uważane za zwierzęta stepowe) właśnie z powodu dostarczenia wody na pustynię. Nawadniany teren przemierzą Izraelici, którzy będą wracać z niewoli babilońskiej do ojczyстей ziemi. Tylko w dwóch z szesnastu analizowanych przekładów biblijnych (BK i BG) pojawia się leksyka związana z sowami, a w pozostałych czternastu tłumaczeniach (BO, ČEP, ČSP, B21, PNS, JB, SNC, BJW, NBG, BT, BWP, BW, BP i PNS) jest używany wyraz leksykalny w postaci ‘struś’, czes. *pštros/strus*, por.:

- (XV) BK** I slaviti mne bude zvěř polní, drakové i sovy, že jsem vyvedl na poušti vody a řeky na pustinách, abych dal nápoj lidu svému, vyvolenému svému (*Proroctví Izaiáše proroka* 43,20) – (przeł. BK 2009: 606).
- BO** Chváliti bude mě zvěř polská, sani a strusové, neb sem dal na púšti vody a potoky na bezčestí, (abych) dal pitie lidu mému, zvolenému mému (*Izaiáš* 43,20) – (przeł. BO 2009: 123).
- ČEP** Čest mi vzdá zvěř pole, šakalové i pštroši; obdařil jsem poušť vodou a pustou krajinu řekami, abych napojil svůj vyvolený lid (*Izajáš* 43,20) – (przeł. ČEP 2008: 725).

- ČSP** Bude mne ctít polní zvěř, šakali a pštrosi, neboť dám vodu v pustině a řeky v pusté krajině, abych dal pít svému lidu, svému vyvolenému (*Izajáš 43,20*) – (przeł. ČSP 2009: 875).
- B21** Divoká zvěř mě bude ctít, pštrosi i šakali, že jsem způsobil vody na poušti a na pustinách potoky, abych napojil svůj vyvolený lid (*Izaiáš 43,20*) – (przeł. B21 2009: 926).
- PNS** Bude mě oslavovat divoké polní zvíře, šakali a pštrosi; protože dám vodu i v pustině, řeky v poušti, abych dal svému lidu, svému vyvolenému, pít (*Iz 43,20*) – (przeł. PNS: <http://www.jw.org/cs/>).
- JB** Budou mě uctívat divoká zvířata, šakalové a pštrosi, neboť jsem do pouště přivedl vodu a řeky do stepi, abych napojil svůj lid, svého vyvoleného (*Izaiáš 43,20*) – (przeł. JB 2009: 1362).
- SNC** Divoká zvěř, šakalové i pštrosi mi budou vděční, neboť v poušti a na vyprahlé půdě naleznou vodu, kterou připravím pro svůj vyvolený lid (*Izajáš 43,20*) – (przeł. SNC 2011: 833).
- BG** Chwalić mię będzie zwierz polny, smoki, i sowy, żem wywiódl na puszczy wody, a rzeki na pustyni, abym dał napój ludowi memu, wybranemu ludowi memu (*Proroctwo Izajaszowe 43,20*) – (przeł. BG s. 577).
- BJW** Chwalić mię będzie zwierz polny, smokowie i strusowie, iżem dał wody na puszczy, rzeki na bezdrożnym, abych dał napój ludowi memu, wybranemu memu (*Proroctwo Izajaszowe 43,20*) – (BJW 2000: 1536).
- NBG** Uwielbiać Mnie będzie dziki zwierz, szakale i strusie; bo na puszczy wyprowadzę wody, a na pustyni rzeki, aby dać wodę Mojemu ludowi, Mojemu wybranemu (*Iz 43,20*) – (przeł. NBG: <http://biblest.com.pl/html>).
- BT** Sławić Mnie będą zwierzęta polne, szakale i strusie, gdyż na pustyni dostarczę wody i rzek na pustkowiu, aby napoić mój lud wybrany (*Księga Izajasza 43,20*) – (przeł. BT 1989: 886).
- BWP** Cześć Mi będą oddawać wszystkie dzikie zwierzęta, a wśród nich i szakale, i strusie. Ja bowiem nawadniam pustynie, [rzeki] na bezludzia kieruję, aby napoić znowu mój naród wybrany (*Księga Izajasza 43,20*) – (przeł. BWP 1997: 1475).
- BW** Chwalić mnie będą zwierzęta polne, szakale i strusie, że dostarczyłem na pustyni wody, rzeki na pustkowiu, aby napoić mój lud, mojego wybrańca (*Księga Izajasza 43,20*) – (przeł. BW 2001: 789-790).
- BP** Chwałę mi oddadzą zwierzęta polne, szakale i strusie, bo wodom każę wytrysnąć w pustyni, strumieniom na stepie jałowym, by poić [nimi] naród mój wybrany! (*Księga Izajasza 43,20*) – (przeł. BP 2012: 1080).
- PNŚ** Będzie mnie wychwalać dziki zwierz polny, szakale i strusie; dam bowiem wodę na pustkowiu, rzeki na pustyni, aby napoić mój lud, mego wybrańca (*Księga Izajasza 43,20*) – (przeł. PNŚ 1997: 939).

1.5.5. KSIĘGA JEREMIASZA (PRZYKŁAD XVI)

W *Księdze Jeremiasza* jest również opisane proroctwo skierowane przeciw Babilonowi (por. następujące teksty wersetów: Ap 18,2; Iz 13, 21–22). Sformułowania tam występujące (Jr 50,39–40) mają wspólne elementy, jeżeli

weźmiemy pod uwagę pokrewieństwo literackie z wcześniej przywoływanymi przykładami z *Księgi Izajasza* (Iz 13,19–22; Iz 14,23; Iz 34,11–15). W zniszczonym kraju nie osiedli się żaden człowiek, ponieważ „město s nedobytnými hradbami a okázalými chrámy se stane hromadou kamení a přibytkem šakalů, nečistých zvířat pouště, symbolu podsvětí”, srov. Iz 13,21 (*Výklady IV* 1998: 413) [przekł. pol. L.H.: miasto z murami obronnymi nie do zdobycia i okazałymi świątyniami przeobrazi się w kupkę kamieni i zostanie miejscem zamieszkania szakali, nieczystych zwierząt pustyni, symbolem świata podziemnego/przestępczego lub królestwem zmarłych]. Będą tam jedynie przebywać następujące stworzenia: *šelmy i potvory, sani i blázniví sledníci, divá sběr i hyeny, divoká zvířata i šakali, pouštní zvěř i vyjící zvířata, rysové i pouštní stvůry, noční ptáci, pštroši a mladé sovy* [wyrazy pogrubione reprezentują przedstawicieli awifauny]. Będą tam również „bestyje i straszne zwierzęta, smokowie, stepowce i szakale, zdziczałe psy i hieny, dzikie zwierzęta i lisy stepowe, stwory i wyjące zwierzęta”. Reasumując zwierzęcą terminologię, z jaką spotykamy się w Jr 50,39, możemy powiedzieć, że będą w Babilonie przebywać stepowe i dzikie zwierzęta, w tym również opisywane sowy, zwłaszcza młode, które pojawiają się tylko w dwóch analizowanych przekładach biblijnych: w czeskiej *Biblii kralické* (BK) i polskiej *Biblii gdańskiej* (BG), por.:

- (XVI) BK** Protož bydliti budou tam šelmy s hroznými potvorami, bydliti budou v ní i **mladé sovy**; a nebude tam bydleno na věky, ani přebýváno od národu až do pronárodu (*Prorocství Jeremiáša proroka* 50,39) – (przeł. BK 2009: 671).
- BO** Protož bydliti budú sani s bláznovými sledníky. A bydliti budú v něm **strusové** a nebude bydleno (točíš ot lidí) více až na věky ani bude vzděláno věk ot věku (*Jeremiáš* 50,39) – (przeł. BO 2009: 315).
- ČEP** Proto tam bude sídlit divá sběr a hyeny, usídlí se v ní **pštroši**. Už nikdy nebude obývána a nebude obydlena od pokolení do pokolení (*Jeremjáš* 50,39) – (przeł. ČEP 2008: 809).
- ČSP** Proto tam budou sídlit divoká zvířata s šakaly, budou v ní pobývat **pštroši**. Nebude už nikdy obydlena, nebude osídlena z generace na generaci (*Jeremjáš* 50,39) – (przeł. ČSP 2009: 971).
- B21** Proto tam bude žít jen pouštní zvěř, **pštroši** a hyeny. Už se tam nikdy bydlēt nebude, bude tam prázdno po všechna pokolení (*Jeremiáš* 50,39) – (przeł. B21 2009: 1056).
- PNS** Proto ti, kdo obcházejí v bezvodých krajích, budou bydlēt s vyjícími zvířaty, a budou v něm bydlēt **pštroši**; a už nikdy se v něm nebude bydlēt ani on nebude přebývat po generaci za generací – (przeł. PNS: <http://www.jw.org/cs/>).
- JB** Proto tam budou přebývat rysové spolu se šakaly, své obydlí tam budou mít **pštroši**. Navěky už nebude obydlen, od věku do věku už nebude zalidněn (*Jeremiáš* 50,39) – (przeł. JB 2009: 1468).
- SNC** V pustině, která z ní zbude, přežijí jen pouštní stvůry a hyeny a stane se domovem **nočních ptáků**. Území Babylónu zůstane již navždy neobydlené a pusté (*Jeremjáš* 50,39) – (przeł. SNC 2011: 970).

- BG** Przeto tam mieszkać będą bestyje i straszne zwierzęta, mieszkać w nim będą młode sowy; a nie będą w nim mieszkać więcej na wieki, i nie będą w nim mieszkać od narodu do narodu (*Proroctwo Jeremiaszowe* 50,39) – (przeł. BG s. 640).
- BJW** Przeto będą mieszkać smokowie z dzikimi mężami i będą w niej mieszkać strusowie. A nie będą w niej mieszkać dalej aż na wieki ani będzie zbudowana aż do pokolenia i pokolenia (*Proroctwo Jeremiaszowe* 50,39) – (przeł. BJW 2000: 1668).
- NBG** Dłatego tam stepowce osiądą przy szakalach i zamieszkają na nim strusie; nie będzie ciągle, trwale zasiedlony ani też zaludniony od pokolenia do pokolenia (Jr 50,39) – (przeł. NBG: <http://biblest.com.pl/glowna.html>).
- BT** Dłatego zamieszkają tam zwierzęta stepowe i szakale; obiorą sobie siedzibę strusie. Nie będzie on nigdy więcej zamieszkały ani nikt tam nie osiadzie na wieki wieków (Jr 50,39) – (przeł. BT 1989: 964).
- BWP** Psy zdziczałe i hieny błakać się tam będą, zagnieżdżą się tam także strusie. Nikt już tam nie zamieszka, na wieki będzie tam pustkowiem (*Księga Jeremiasza* 50,39) – (przeł. BWP 1997: 1615).
- BW** Dłatego osiądą tam dzikie zwierzęta z szakalami i zamieszkają w nim strusie; i już nigdy nie będzie zamieszkany ani zaludniony po wszystkie pokolenia (*Księga Jeremiasza* 50,39) – (przeł. BW 2001: 875).
- BP** Więc lisy stepowe z szakalami znajdą w nim swe leże i strusie się tam zadomowią. Na zawsze zostanie bezludny i niezamieszkały przez wiele pokoleń (*Księga Jeremiasza* 50,39) – (przeł. BP 2012: 1184).
- PNS** Dłatego stwory zamieszkujące bezwodne okolice będą mieszkać z wyjacymi zwierzętami i będą w nim mieszkać strusie; i już nigdy nie będzie zamieszkany ani nie będzie trwał przez pokolenie za pokoleniem (*Księga Jeremiasza* 50,39) – (przeł. PNS 1997: 1040).

1.5.6. LAMENTACJE (PRZYKŁAD XVII)

W kolejnym wyekscerpowanym przykładzie (Lm 4,3) jest pokazany straszny los ludności oblężonego miasta. Uwypuklono zwłaszcza opis klęski głodu, porównywanej w niektórych przekładach do okrutnego zachowania sów, w innych zaś tłumaczeniach do wspomnianych strusi, żyjących na pustkowiu. Przebywanie w odosobnieniu, co już w biblijnych czasach dawało początek wartościowaniu oraz ludowemu mniemaniu, że niektóre zwierzęta zaniedbują swoje potomstwo (dotyczy to zwłaszcza strusi, por. także Hi 39,13–16). Koncentrując się jednak na przedmiotowej leksyce sów, trzeba powiedzieć, że została ona użyta tylko w dwóch prawie najstarszych tłumaczeniach, jakie zostały – spośród szesnastu przekładów biblijnych – poddane analizie. Są to: dwa protestanckie wydania *Pisma Świętego* – *Biblia kralicka* (BK) i *Biblia gdańska* (BG), por.:

- (XVII) **BK** An draci vynímajíce prsy, krmí mladé své, dcera pak lidu mého příčinou ukrutníka podobná jest **sovám** na poušti (*Pláč Jeremiášův* 4,3) – (przeł. BK 2009: 678).
- BO** Ale i lanie (zvieřata) obnažily sú k ženské tváři podobna prsi své, mléka pokrm dávaly svým dietkám, dcera lida mého ukrutná jako **štrus** na púšti (*Pláč* 4,3) – (przeł. BO 2009: 339).
- ČEP** I šakalí matky podají prs, kojí svá mládřata, dcera mého lidu je však krutá jako **pštrosové** na poušti (*Pláč* 4,3) – (przeł. ČEP 2008: 820).
- ČSP** I šakalové obnažují prs a kojí svá mládřata, ale dcera mého lidu se stala krutou jako **pštros** v pustině (*Pláč* 4,3) – (przeł. ČSP 2009: 983).
- B21** I šakalí matky nastavují prsy, aby své mladé krmily, můj lid je ale k svým dětem krutý tak jako **pštrosi** na poušti (*Pláč* 4,3) – (przeł. B21 2009: 1075).
- PNS** I šakali nastavili vemeno. Kojili svá mládřata. Dcera mého lidu se stává krutou jako **pštrosi** v pustině (*Nářky* 4,3) – (przeł. PNS: <http://www.jw.org/cs/>).
- JB** I šakalice nastavují své struky a kojí svá mládřata; dcera mého lidu je nyní tak krutá jako **pštrosi** na poušti (*Nářky* 4,3) – (przeł. JB 2009: 1485).
- SNC** Moji vlastní lidé jsou ke svým dětem krutí jako **pštrosi** na poušti ke svým mládřatům. Dokonce i šakalové se starají o své potomky a krmí je mateřským mlékem (*Pláč* 4,3) – (przeł. SNC 2011: 988).
- BG** I smoki więc, podawając piersi, karmią młode swoje; ale córka ludu mojego dla okrutnika podobna jest **sowie** na puszczy (*Treny, to jest Narzekania Jeremiaszowe* 4,3) – (przeł. BG: 647).
- BJW** Lecz i jędze okryły piersi, karmiły szczenięta swe: Córka ludu mego okrutna, jako **strus** na puszczy (*Treny to jest Narzekania Jeremiasza Proroka* 4,3) – (przeł. BJW 2000: 1689).
- NBG** Nawet szakale odsłaniają pierś, gdy karmią swoje młode; a córa mojego ludu stała się srogą, jak gdyby **strusie** na puszczy (*Treny* 4,3) – (przeł. NBG: <http://biblest.com.pl/glowna.html>).
- BT** Nawet szakale pierś dają i karmią swoje młode; a Córa Narodu okrutna jak **struś** na pustyni (*Lamentacje* 4,3) – (przeł. BT 1989: 974–975).
- BWP** Nawet szakale piersi dają i karmią swoje młode, a córki mojego ludu są nieczułe jak **strusie** na pustyni (*Lamentacje* 4,3) – (przeł. BWP 1997: 1634).
- BW** Nawet szakale podsuwają sutki, gdy karmią swoje młode, a córka mojego ludu jest okrutna, jak **strusie** na pustyni (*Treny* 4,3) – (przeł. BW 2001: 885).
- BP** Nawet szakale ssać dają pierś, karmią swe młode; [lecz] Córa ludu mego stała się okrutna jak **strusie** na pustyni (*Księga Lamentacji* 4,3) – (przeł. BP 2012: 1215).
- PNŚ** Nawet szakale podsuwają sutki. Pozwalają ssać swym szczeniętom. Córa mojego ludu staje się okrutna, niczym **strusie** na pustkowiu (*Lamentacje* 4,3) – (przeł. PNŚ 1997: 1054).

W zaprezentowanym fragmencie biblijnym Jerozolima została przedstawiona jako niewiasta, symbolizująca wszystkie matki jerozolimskie (Stachowiak 1968: 71). Nie są one jednak w stanie spełniać podstawowych obowiązków, jakie na nie nakłada macierzyństwo, ze względu na panującą nędzę w mieście. Lamentacja, *czes. nářek*, najpierw koncentruje się na cierpieniu dzieci z powodu głodu (*Výklady IV* 1998: 434). To niewyobrażalne ubóstwo – używając porównania zoologicznego – stawia je w hierarchii moralnej poniżej najokrutniejszych zwierząt pustynnych. Nawet szakalice w ruinach miasta starają się o swoje młode i karmią je, natomiast ludzkie

matki, w odróżnieniu od zgodnego z naturą zachowania, postępują okrutnie jak strusie lub – w niektórych tłumaczeniach – jak sowy. Jak zostało wykazane podczas niniejszej analizy leksykalnej, *dravci* [dosł. pol. drapieżnicy] (BK) lub smoki (BG) najczęściej występują w parze z sowami. W pozostałych tłumaczeniach (ČEP, ČSP, B21, PNS, JB, NBG, BT, BWP, BW, BP i PNs) spotykamy się z szakalami, które występują w parze z zamiennie wymienianymi strusiami (gdzie sowy lub strusie występują zawsze na drugim miejscu). Tylko w czeskim tłumaczeniu SNC odnotowano **odwrotną kolejność** zwierzęcych ekwiwalentów językowych; zastosowano tam **inwersję**: *pštros – šakal*. W pozostałych przypadkach struś znajduje się na pierwszym miejscu, a szakal na drugim. Warto również wspomnieć o fakcie, że w trzech przekładach (B21, JB i ČEP) zamiast szakala (rodz. męski) pojawia się szakalica (rodz. żeński).

1.5.7. KSIĘGA MICHEASZA (PRZYKŁAD XVIII)

Następny, osiemnasty analizowany przykład biblijny dotyczy biadania proroka Micheasza nad losem ludu judzkiego. Używa on słownictwa zwyczajnych ludzi, a obrazy czerpie z codziennego życia. Zwraca uwagę na niesprawiedliwość społeczną oraz nieprawość przywódców. Całemu patetycznie nakreślonemu obrazowi towarzyszy cierpienie, którego prorok doświadczał w sercu. Przesłanie wydaje się jasne, ponieważ niesprawiedliwość musi zostać przewyciężona sprawiedliwością, miłosierdziem i podążaniem za Bogiem (por. Ryken, Wilhoit, Longman 1998: 376). Przytaczam fragment (Mi 1,8) o tzw. ceremoniach żałoby, czyli wielkiego smutku i żalu (chodzenie boso i nago²⁰, tj. bez wierzchniego odzienia, i w płaczu ze spuszczoną głową, por. 2 Sm 15,30; Iz 20,2; Ez 24,17–23), gdzie lamentacja, jęki i narzekania porównywane są do odgłosów szakali i strusi²¹ (Hi 30,29), a w czeskiej *Biblii kralickiej* (BK) – do młodych sów, por.:

(XVIII) BK Nad čímž kvíliti a naříkati budu, chodeř s vlečený a nahý, vydám se v naříkání jako drakové, a v kvílení jako **mładé sovy** (*Proroctví Micheáše proroka* 1,8) – (przeł. BK 2009: 758–759).

²⁰ Prorok Micheasz, podobnie jako prorok Izajasz, z którym pierwszy był duchowo spokrewniony, chodził na znak ciężkiego smutku boso i całkowicie rozebrany jak niewolnik. Publicznie lamentował, żeby zwrócić uwagę ludowi na groźbę sądów Bożych (por. *Výklady IV* 1998: 733), gdyż uważał, że grzech sam w sobie niesie ziarno zagłady, czyli sąd i karę.

²¹ Strusie w analizowanym wersecie starotestamentowej *Księgi Micheasza* (Mi 1,8) – w zależności od wybranej wersji językowej – zostały przetłumaczone w **trzech rodzajach gramatycznych**: w zaprezentowanych czeskich i polskich przekładach pojawia się zarówno **rodzaj męski** (BO, ČEP, ČSP, B21, JB, BJW, BT, BWP, BW), jak i **rodzaj żeński** (PNS i PNs) oraz **rodzaj nijaki** (BG, NBG).

- BO** Z toho budu kvieliti a úpěti, pójdu oblúpen a náh, učiním kvielenie jako běsové a pláč jako **strusový** (*Micheáš 1,8*) – (przeł. BO 2009: 61).
- ČEP** Naříkat nad tím musím a kvílet, chodit bosý a nahý; dám se do nářku jak šakalové, do truchlení jako **pštrosi** (*Micheáš 1,8*) – (przeł. ČEP 2008: 914-915).
- ČSP** Proto budu bēdovat a naříkat, půjdu bosý a nahý, budu kvílet jako šakali a truchlit jako **pštrosi** (*Micheáš 1,8*) – (przeł. ČSP 2009: 1120).
- B21** Proto naříkám a bēduji, vysvlečen chodím, bosý. Jako šakali musím výt a kvílím jako **pštrosi** (*Micheáš 1,8*) – (przeł. B21 2009: 1207).
- PNS** Kvůli tomu budu bēdovat a kvílet; budu chodit bos a nahý. Budu bēdovat jako šakali a truchlit jako **pštrosice** (*Micheáš 1,8*) – (przeł. PNS: <http://www.jw.org/cs/>).
- JB** To proto budu sténat a naříkat, budu chodit bosý a nahý, sténat budu jako šakalové, naříkat jako **pštrosi** (*Micheáš 1,8*) – (przeł. JB 2009: 1639).
- SNC** To vše mne dohání k pláči a nářku“ pokračuje prorok Micheáš. Na znamení svého smutku budu chodit bosý a bez šatů. Budu výt jako šakal a ronit slzy (*Micheáš 1,8*) – (przeł. SNC 2011: 1110).
- BG** Nad tém kwilić i narzekać będę, chodząc zewleczony i nagi; uczynię lament jako smoki i narzekanie jako **młode strusięta** (*Proroctwo Micheaszowe 1,8*) – (przeł. BG: 725).
- BJW** Dlatego płakać i wycć będę, będę chodził zawleczony i nagi, uczynię płacz jako smoków, a żałobę jako **strusów** (*Proroctwo Micheaszowe 1,8*) – (przeł. BJW 2000: 1880).
- NBG** Muszę nad tym ubolewać i zawodzić, chodzić boso i bez okrycia, lamentować niczym szakale oraz kwilić jak **młode strusięta** (*Księga Micheasza 1,8*) – (przeł. NBG: <http://biblest.com.pl/glowna.html>).
- BT** Przeto zawodzić będą i lamentować, chodzić boso i nago; jak szakale uczynię zawodzenie i lament jak **strusie** (*Księga Micheasza 1,8*) – (przeł. BT 1989: 1084).
- BWP** Muszę lamentować i płakać, chodząc dokoła boso i nago. Wyl będę z bólu, jak zawodzą szakale, jęczał będę tak, jak zawodzą **strusie** (*Księga Micheasza 1,8*) – (przeł. BWP 1997: 1825).
- BW** Z tego powodu muszę jęczeć i narzekać, muszę chodzić boso i nagi, muszę jęczeć jak szakale i narzekać jak **strusie** (*Księga Micheasza 1,8*) – (przeł. BW 2001: 989).
- BP** Dlatego będę narzekał i będę zawodził, będę chodził boso i nago, będę żałośnie wyl jak szakale, będę boleśnie krzyczał jak **strusie** (*Księga Micheasza 1,8*) – (przeł. BP 2012: 1340).
- PNS** Dlatego będę zawodził i wyl; będę chodził boso i nago. Zawodzeniem będę przypominał szakale, a żałością – **strusice** (*Księga Micheasza 1,8*) – (przeł. PNS 1997: 1180).

Wspomniany nastrój żałobny potęguje porównanie ze strusiami i szakalami, ponieważ wycie szakali jest przeciągłe i żałosne, a głos strusi jest podobny do przeszywającego jęku (Szeffler 1968: 374). Prawdopodobnie, mając na uwadze „przeraźliwe jęki” i „głośnie pohukiwania”, czescy tłumacze *Biblii kralickiej* mieli skojarzenie z sową i użyli konkretnego wyrażenia: czes. *mladé sovy* [przekł. pol. młode sowy]. W analizowanym wersecie (Mi 1,8) zawsze występują pary zwierząt, najczęściej kompozycja obejmuje

zestaw: szakal – struś (ČEP, ČSP, B21, PNS, JB, NBG, BT, BWP, BW, BP i PNS), chociaż pojawiają się takie dublety jak: smok – młode sowy (BK), bies – struś (BO), smok – struś (BG, BJW). Tylko w jednym tłumaczeniu, tj. w czeskojęzycznym *Slova na cestu* (SNC), nie ma pary zwierząt, ponieważ doszło do redukcji zwierzęcych ekwiwalentów. Mamy do czynienia z tzw. opuszczeniem tłumaczeniowym w języku docelowym. W tym współczesnym przekładzie znajduje się tylko jedna istota zwierzęca – szakal, czes. šakal. Tego typu trudności świadczą jednak na ogół – jak podkreśla Krzysztof Hejwowski (2009: 155) – o lukach w kompetencji tłumaczeniowej, a nie o tym, że opuszczenie jest rzeczywiście uzasadnione.

1.5.8. KSIĘGA SOFONIASZA (PRZYKŁAD XIX)

*Księga Sofoniasza*²² zapowiada ludowi judzkiemu odrodzenie moralne i pomyślną przyszłość. Prorok Sofoniasz nawołuje do zaniechania pogańskich praktyk w kulcie i żąda pogłębienia życia religijnego, sprawiedliwości i dużo pokory. Assyria jako odwieczny ciemnizyiciel zostanie według słów proroka (So 2,13-15) spustoszona wraz z jej stolicą Niniwą, a jej ruiny zaroją się od dzikich zwierząt. Jakie są to zwierzęta, jak przetłumaczono ich nazwy i w jakich występują kombinacjach oraz liczbie, opiszę poniżej.

²² Niniejsze zestawienie przybliży nam wykorzystaną zwierzęcą terminologię z uwzględnieniem kolejno wymienianych istot żywych w starotestamentowej *Księdze Sofoniasza* (So 2,14). Wyrazy pogrubione reprezentują poszczególnych przedstawicieli rzędu *Strigiformes*.

a) BK 1613/2009	<i>pelikán – výr</i>	(pelikan – puchacz)
b) BO 1417/2009	<i>sojka – ježek – havran</i>	(sójka – jeź – kruk)
		→ [brak <i>Strigiformes</i>]
c) ČEP 2008	<i>pelikán – syček</i>	(pelikan – sowa pójdzka)
d) ČSP 2009	<i>pelikán – syček</i>	(pelikan – sowa pójdzka)
e) B21 2009	<i>pelikán – výr</i>	(pelikan – puchacz)
f) PNS	<i>pelikán – dikobraz</i>	(pelikan – jeżozwierz)
		→ [brak <i>Strigiformes</i>]
g) JB 2009	<i>kavky – ježek – sova – havran</i>	(kawka – jeź – sowa – kruk)
h) SNC 2011	<i>sovy</i>	(sowy)
i) BG 1632/1964	<i>pelikan – sova – ptastwo</i>	
j) BJW 1599/2000	<i>bak – jež – kruk</i>	→ [brak <i>Strigiformes</i>]
k) NBG	<i>pelikan – jež</i>	→ [brak <i>Strigiformes</i>]
l) BT 1989	<i>pelikan – jež – sova – kruk</i>	
m) BWP 1997	<i>pelikany – ježe – kruki</i>	→ [brak <i>Strigiformes</i>]
n) BW 2001	<i>pelikan – sova – puszczyk – kruk</i>	
o) BP 2012	<i>pelikan – jež – sova – kruk</i>	
p) PNS 1997	<i>pelikan – jeżozwierz</i>	→ [brak <i>Strigiformes</i>]

W **czeskich překladach** *Księgi Sofoniasza* (So 2,14) spotykamy się albo z **jednym** zwierzęcym, a ściślej mówiąc z ptasim (sowim) przedstawicielem (SNC), albo z **dwoma** reprezentantami ptactwa, gdzie jeden spośród nich należy do rzędu sów (*Strigiformes*). W BK i B21 zostały wykorzystane ptaki uważane za lubiące odludzia, żyjące na pustkowiu, por.: *pelikán* i *výr* [dosł. pol. pelikan i puchacz], natomiast w ČEP i ČSP użyto innej ptasiej pary z sówią ekwiwalencją: *pelikán* a *sýček* [dosł. pol. pelikan i pójdzka]. Odnotowano także **czterech** zwierzęcych przedstawicieli (w tym trzy ptaki – jeden pochodzi z rzędu sów), por. JB, wśród których właśnie przedmiotowa sowa znajduje się na trzecim miejscu. Zdarzają się także dwa przekłady (BO i PNS), w których nie pojawia się żadna sowa terminologia.

W **polskojęzycznych tłumaczeniach** (w zależności od rodzajów przekładów biblijnych) spotykamy się z trzema i/lub czterema przedstawicielami istot zwierzęcych, wśród których odnotowujemy interesujących nas reprezentantów awifauny – czasem jednego, por. BG pelikan, **sowa** i ptactwo; BT i BP pelikan, jeź, **sowa** i kruk; innym razem **dwóch**: BW pelikan, **sowa**, **puszczyk** i kruk. W tym analizowanym wersecie (So 2,14) wśród czterech polskojęzycznych przekładów biblijnych (BJW, NBG, BWP i PNs) nie występują żadni przedstawiciele sowiej rodziny, por.:

- (XIX) BK I budou u prostřed něho léhati stáda, všecy šelmy národů, pelikán i výr na makovicích jeho nocovati budou; hlas zníti bude na okně, pustina na veřeji, když cedroví jeho obnaží (*Proroctví Sofoniáše proroka* 2,14) – (przeł. BK 2009: 767).
- BO I budú odpočívati prostřed něho stáda a všecy zvěři lidské a sojka a ježek v praziech jeho bydliti budú. Hlas zpievajícíeho v okenici a havran v nádrví, neb zemdlím sílu jeho (*Sofoniáš* 2,14) – (BO 2009: 86).
- ČEP V jeho středu budou odpočívát stáda, všechna zvěř toho pronároda. Na hlavicích sloupů tam bude nocovat pelikán a **sýček**. Jaký to zpěv zazní z oken! Na prahu trosky, cedrové deštění vytrháno (*Sofoniáš* 2,14) – (przeł. ČEP 2008: 928).
- ČSP Budou v něm uléhat stáda, zvěř všeho druhu, pelikán i **sýček** budou nocovat na jeho hlavicích. Slyš, zpívá do okna, na prahu zničení, že cedrové obložení je osekáno (*Sofoniáš* 2,14) – (przeł. ČSP 2009: 1138).
- B21 Stáda pak budou léhat v něm, všemožná zvěř v celých zástupech. Pelikán a **výr** budou hnízdit na sloupech, z oken se ozve jejich zpěv. Na prahu jen hromady sutin, cedrové trámy strženy (*Sofoniáš* 2,14) – (przeł. B21 2009: 1231).
- PNS A uprostřed něho budou jistě uléhat stáda, všechna divoká zvířata národa. Pelikán i dikobraz budou trávit noc přímo mezi jeho sloupovými hlavicemi. V okně bude stále zpívat hlas. Na prahu bude zpustošení; on totiž jistě obnaží i obložení [stěn] (So 2,14) – (przeł. PNS: <http://www.jw.org/cs/>).
- JB Uprostřed ní budou odpočívát stáda; všemožná zvířata: ba i **kavky**, ba i ježek budou v noci přebývat mezi jeho sochami; **sowa** bude houkat v okně a havran krákat na zápraží, neboť cedr byl vyrván (*Sofoniáš* 2,14) – (przeł. JB 2009: 1661).
- SNC Na jeho troskách bude odpočívát zvěř a na zbytcích sloupů se usadí jen **sovy**. Z opuštěných oken se bude ozývat jejich houkání a dveře budou zasypány trámy a kamením (*Sofoniáš* 2,14) – (przeł. SNC 2011: 1129).

- BG** I będą trzody legały w pośrodku jego, i wszystek zwierz narodów, i pelikan, i **sowa** na gąłkach jego przebywać będą, głos ptastwa w oknach słyszany będzie, podwoje jego spustoszeją, gdy cedrowe listwowania jego odedrą (*Proroctwo Sofonijaszowe* 2,14) – (przeł. BG: 733).
- BJW** I będą legać w pośrodku jej stada, wszystkie zwierzęta narodów, i **hak**, i jeź, na progach ich będą mieszkać; głos śpiewającego w oknie, kruk na próżniku, bo zwątlę moc jego (*Proroctwo Sofoniasza* 2,14) – (przeł. BJW 2000: 1908–1909).
- NBG** W jej obrębie będą się wylegiwać stada, gromady wszelkich zwierząt; zarówno pelikan, jak i jeź, zanocują na jej zwieńczeniach słupów. Głos zaśpiewa w otworach okien, a na rumowiskach będą leżeć podwoje bram – bo zdarte są jej cedrowe taflowania (So 2,14) – (przeł. NBG: <http://biblest.com.pl/glowna.html>).
- BT** I będą się wylegiwać w jej obrębie stada, wszelkie rodzaje zwierząt: tak pelikan, jak jeź zanocują na głowicach jej kolumn. **Sowa** zaświzzcze w otworze okna, a kruk będzie na progu, bo cedrowe obicie zostanie zerwane (*Księga Sofoniasza* 2,14) – (przeł. BT 1989: 1100).
- BWP** Będą tam mieć swe leże najrozmaitsze zwierzęta, a na samych wierchołkach kolumn zagnieżdżą się pelikany i jeże. Z okien dochodzą przeraźliwe krzyki, na progu zaś kruki groźnie kraczą. (Nie ma już ozdób z cedrowego drzewa) (*Księga Sofoniasza* 2,14) – (przeł. BWP 1997: 1852).
- BW** I wylegiwać się będą na niej trzody, wszelkie zwierzęta polne, pelikan i **sowa** będą nocować na głowicach kolumn, a **puszczyk** będzie krzyczał w oknach, kruk zaś na progu, gdyż wiązanie cedrowe będzie zawalone (*Księga Sofoniasza* 2,14) – (przeł. BW 2001: 1002).
- BP** Zagnieżdżą się w niej całymi stadami wszelakie zwierzęta; tak pelikan jak i jeź nocować będą w głowicach jej kolumn; w oknie zahuka **sowa**, a na progu [zakracze] kruk (So 2,14) – (BP 2012: 1358).
- PNS** I będą się w niej wylegiwać stada, wszystkie dzikie zwierzęta jakiegoś narodu. Zarówno pelikan, jak i jeżozwierz będą nocować między głowicami jej kolumn. Głos będzie śpiewał w oknie. Na progu będzie spustoszenie; a on niechybnie pozrywa drewnianą okładzinę (So 2,14) – (przeł. PNS 1997: 1193).

1.5.9. KSIĘGA BARUCHA (PRZYKŁAD XX)

Ostatni, dwudziesty analizowany przykład dotyczy *Księgi Barucha* (Ba 6,21), czyli tzw. *Listu Jeremiasza*, czes. *Jeremjášův list*, który zachował się tylko w języku greckim, a do przywoływanej części *Pisma Świętego* został dołączony dopiero w *Wulgacie*. Hieronim oddał we wspomnianym fragmencie (Ba 6,21)²³ leksem gr. *nykteris* nie przez *vespertillio* – ‘nietoperz’, lecz przez *noctua* – ‘sowa’, chcąc być może, jak podkreślają Barbara Szczapanowicz i Andrzej Mrozek (2007: 18), odejść od wyraźnego tu jeszcze utożsamienia nietoperza z ptakiem nieczystym, wynikającego z wykazu znanego z *Pięcioksięgu* (Kpł 11,19 i Pwt 14,18). Tylko w dwóch tłumaczeniach biblijnych, wzorujących się bezpośrednio na *Wulgacie*, czyli w czeskojęzycznym przekładzie *Biblii olomunieckiej* (BO) i polskojęzycznej

²³ „Supra corpus eorum et supra caput eorum volant **noctuae**, et hirundines, et aves etiam, similiter et cattae” (Ba 6,21) (<http://biblia.apologetyka.com>).

Biblii Jakuba Wujka (BJW), spotykamy się z sową, w pozostałych pięciu przypadkach z nietoperzami²⁴ jako ze stworzeniami zaświadczającymi o martwocie bożków pogańskich. Zarówno ‘sowy’, czes. *sovy*, odnotowane w BO, BJW, jak i ‘nietoperze’, czes. *netopýři*, występujące w ČEP, JB, BT, BWP, BP, znajdują się zawsze na pierwszym miejscu wśród czterech zwierząt wymienionych w analizowanym wersecie, por.:

- (XX) BK Brak wersetu, nie przetłumaczono (BK 2009).
 BO na jich těle a na jich hlavách léci **sovy** a vlastovicě a ptáci i také kočky (*Baruch* 6,21) – (BO 2009: 357).
 ČEP Na jejich tělo i hlavu přilétají **netopýři**, vlaštovky i ptáci; podobně i kočky *přicházejí* (*Báruk* 6,21) – (przeł. ČEP 2008: 1050).
 ČSP Brak wersetu, nie przetłumaczono (ČSP 2009).

²⁴ **Nietoperz** (*Chiroptera*), czes. *netopýr* – „ssak latający dzięki błonom rozpiętym między kończynami i bokami ciała, mający doskonale rozwinięty zmysł słuchu; prowadzący nocny tryb życia; w Polsce chroniony” (Dunaj 2001: 368); czes. *netopýr* – „malý létající hmyzožravý savec” (Filipec 2005: 219) [przeł. pol. L.H.: mały latający owadożerny ssak]. W *Biblii* nietoperz pojawia się cztery razy (Kpl 11,19; Pwt 14,18; Iz 2,20; Ba 6,21), w zależności od rodzaju tłumaczenia jako hebr. תַּלְלֵפַּי ‘*tallēp*’ (h=5847) (NBS 1996: 1162), ‘*tallēp*’ (Briks 1999:257) – inna – odwrotna kolejność hebrajskich liter; podobnie również podaje Anna Kuśmirek (2003: 422 i 755) w przekładzie interlinearnym z kodami gramatycznymi, transliteracją oraz indeksem rdzeni – ‘*tallēp*’; gr. νυκτερίδες (*nykteris*); łac. *vespertilio*.

Na średniowiecznych obrazach diabły często były przedstawiane ze skrzydłami nietoperzy (Becker 2002: 188), które nazywano w tym czasie ptakami czarownic (Bańko 2003: 215). W średniowieczu uważano nietoperza za istotę diaboliczną, za symbol ciemności i nocy, wcielenie czarów, nieszczęścia i śmierci. Nietoperz był nazywany „ptakiem Szatana”, utożsamianym ze ślepotą (por. zoologiczną metaforę: „x jest ślepy jak nietoperz”). Kojarzony jest również ze spustoszeniem, zemstą, strachem i przebiegłością. Nietoperz występuje jako personifikacja nocy; jako zwierzę uprawiające nocny tryb życia bywa emblematem melancholii. Na ilustracjach i obrazach – zwłaszcza w okresie XV–XVIII w. – przedstawiających zlot czarownic i demonów (czes. *čarodějnický sabat*) nie brakuje wizerunku opisywanych nietoperzy. W średniowieczu nietoperz uważany był za złe stworzenie, ponieważ zarzucano mu, że ssie śpiącym dzieciom krew. Żydzi uważali nietoperza za nieczyste zwierzę (Kpl 11 i Pwt 14), a chrześcijanie w okresie średniowiecza za krzyżówkę szczura i ptaka (Royt, Šedinová 1998: 151). Ta hybrydalna budowa ciała sprawiała, że traktowano nietoperza jako symbol dwulicowości i hipokryzji (Szczepanowicz, Mrozek 2007: 19). Nietoperze w naszej świadomości posiadają raczej negatywne konotacje, lecz nadawane im znaczenia wskazują na silną ambiwalencję wraz z wieloznaczną symboliką. Już od czasów antycznych nietoperz był postrzegany jako znak czujności (oczy jego chroniły go przed sennością) i uważano go za symbol mądrości ze względu na umiejętność orientowania się po ciemku (przy pomocy echolokacji, gdzie zakres emitowania częstotliwości fal ultradźwiękowych wynosi 20–210 kHz – uwagi własne L.H.). Święty Ambroży wskazał nietoperza jako przykład wzajemnej miłości: „Stworzenie pospolite, otrzymał swoją nazwę od wieczoru. [...] Łączą się wzajemnie i zwisają, jakby winogrona. I dopiero wtedy rozluźnia się cały kłęb, gdy pierwszy odpadnie. Jest to objawem miłości, jaką trudno znaleźć wśród ludzi tego świata” (Kobielus 2002: 227). Na Dalekim Wschodzie i w Chinach nietoperz jest emblematem szczęścia i długiego życia (Cirlot 2012: 270), w Japonii przynosi błogosławieństwo niebios, długowieczność i jest symbolem nieśmiertelności (Kopaliński 2001: 254). „Druga strona medalu” wskazywała na demoniczną istotę, która ma kontakt z królestwem zmarłych.

B21	Brak wersetu, nie przetłumaczono (B21 2009 ²⁵).
PNS	Brak wersetu, nie przetłumaczono (PNS).
JB	Na tělo i na hlavu se jim slétají netopýři , vlaštovky a jiní létavci; bývají tam také kočky (<i>Kniha Baruchova</i> 6,21) – (przeł. JB 2009: 1497).
SNC	Brak wersetu, nie przetłumaczono (SNC 2011).
BG	Brak wersetu, nie przetłumaczono (BG).
BJW	Nad ciałem ich i nad głową ich latają sowy , jaskółki i ptacy też, także i kotki. (<i>Proroctwo Baruchowe</i> 6,21) – (przeł. BJW 2000: 1703).
NBG	Brak wersetu, nie przetłumaczono (NBG).
BT	Na ciała i głowy ich zlatują nietoperze , jaskółki i inne ptaki, i koty po nich łążą (<i>Księga Barucha</i> 6,21) – (przeł. BT 1989: 983).
BWP	Na ich postaciach, na głowach siadają nietoperze , jaskółki oraz inne ptaki, a także wskakują na nie koty (<i>Księga Barucha</i> 6,21) – (przeł. BWP 1997: 1647).
BW	Brak wersetu, nie przetłumaczono (BW 2001).
BP	Nad ich postaciami i głowami latają nietoperze , jaskółki i inne ptaki, wskakują też na nie koty (<i>Księga Barucha</i> 6,21) – (przeł. BP 2012: 1201).
PNŚ	Brak wersetu, nie przetłumaczono (PNŚ 1997).

Uważam, że przebadany czeski i polski materiał leksykalny zdecydowanie najwygodniej jest przedstawić w formie tabeli (zob. s. 60–61). **Wytłuszczone** wyrażenia pisane *kursywą* [badanie własne L.H.] w sposób przejrzysty jednoznacznie wskazują, jakie konkretne sowie nazewnictwo, odnoszące się do osobników z rzędu *Strigiformes*, zostało wykorzystane w czeskich i polskich przekładach *Pisma Świętego*, pochodzących z różnych okresów:

czes. *sova* – pol. *sowa*
 czes. *sýček* – pol. *pójdzka*
 czes. *kalous*
 czes. *kulich*
 czes. *sova pálená*
 czes. *sova ušatá* – pol. *sowa uszata*
 czes. *puštík* – pol. *puszczyk*
 czes. *sýc*
 czes. *výr* – pol. *puchacz*

Inne gatunki ptaków:

czes. pštros – pol. struś
 czes. lelek – pol. lelek

²⁵ Chociaż czeski *Przeład XXI wieku* (B21) wydany w 2009 roku nie zawiera tzw. ksiąg wtórnokanonicznych, pragnę przekazać jako informację uzupełniającą, że już w 2010 roku pojawiły się odrębne tłumaczenia dwóch ksiąg starotestamentowych: Tobiasza i Barucha, dlatego pozwolę sobie przytoczyć ten przekład biblijny (Ba 6,21), gdzie w analizowanym wersecie B21 nie występują sowy – tak jak w staropolskim tłumaczeniu *Biblii Jakuba Wujka* (BJW) czy staroczeskim przekładzie *Biblii ołomunieckiej* (BO) – ale pojawiają się tak jak w większości odnotowanych tłumaczeń (ČEP, JB, BT, BWP i BP) nietoperze, czes. *netopýři*, por. „Na tělo i hlavu jim sedají **netopýři**, vlaštovky a jiní ptáci, i kočky po nich lezou”.

czes. bukač – pol. bąk wyrazy podkreślone

czes. sup – pol. sęp

czes. sojka

Inne zwierzęta i istoty:

czes. netopýři – pol. nietoperze [wyrazy podkreślone podwójnie]

šakali, hyeny i divocí psi – szakale, hieny i dzikie psy [wyrazy podkreślone]

czes. ježek, dikobraz – pol. jeż, jeżozwierz [wyrazy podkreślone]

czes. zmije, had – pol. żmija, wąż [wyrazy podkreślone]

wszystkie istoty demoniczne [wyrazy podkreślone]

1.5.10. TABELA ZBIORCZA NR 1

fragment Biblij rodzaj tłuma- czenia	Kpl 11,16 (1) (2) (3) (4)	Kpl 11,17 (1) (2) (3)	Kpl 11,18 (1) (2) (3)	Pwt 14,15 (1) (2) (3) (4)	Pwt 14,16 (1) (2) (3)	Pwt 14,17 (1) (2) (3)	Ps 102,7 (1) (2)	Iz 13,21 (1) (2) (3) (4)	Iz 13,22 (1) (2)	Iz 14,23
BK	sova (2)	kalous (3)	0	sovy (2)	kalousa (2)	inne ptaki brak sów	výr (2)	sovy (1)	potvory (1)	bukačů
BO	sovy (2)	výra (1)	0	sovy (2) syće (3)	inne ptaki brak sów	-/-	lelek (2)	sani (1)	bukači (1)	ježkovi
ČEP	sovu (2)	kulicha (1) výra (3)	sovu pálenou (1)	sovu (2)	kulicha (1) výra (2) sovu pálenou (3)		sova (2)	výrů (1)	hyeny (1)	syčků
ČSP	sovu (2)	syčka (1) výra (3)	sovu pálenou (1)	sovu (2)	syčka (1) výra (2) sovu pálenou (3)		sova (2)	výrů (1)	divocí psi (1)	ježků
B21	sova (2)	syček (1) výr (3)	0	sovu (2)	syčka (1) výra (2)		syček (2)	sovami (1)	hyeny (1)	syčků
PNS	sova (2)	syček (1) kalous (3)	0	sovu (2)	syčka (1) kalouse (2)		syčkovi (2)	výry (1)	šakali (1)	diko- brazů
JB	puštika (2)	sovu ušatou (1) sovu pálenou (3)	0	puštika (2)	sovu ušatou (1) sovu pálenou (2)		sově (1) puštík (2)	sovy (1)	Hyeny (1)	ježků
SNC	sovy (2)	kulichy (1) výry (3)	sovy pá- lené (1)	sovy (2)	kulichy (1) výry (3)	sovy pá- lené (1)	výr (2)	sovy (2)	hyen (1)	sovy
BG	sowy (2)	puchacza (1)	0	sowy (2)	inne ptaki brak sów		puhacz (2)	sowy (1)	potvory (1)	baków
BJW	sowy (2)	puhacza (1)	0	sowy (2)	inne ptaki brak sów		kruk nocny (2)	smokami (1)	sowy (1)	jeża
NBG	sowq (2)	puchaczem (1) puszczykiem (2)	0	sowy (2)	puchacza (1) puszczyka (2)		puchacza (2)	puchacze (1)	wyjce (1)	jeża
BT	sova (2)	puszczyk (1)	0	sowy (2)	puszczyka (1)		sova (2)	sowy (1)	szakale (1)	jeżów
BWP	sowy (2)	puszczyki (1)	0	sowy (2)	puszczyki (1)		sova (2)	sowy (1)	hieny (1)	jeżom
BW	sova (2)	puszczyk (1) puchacz (3)	0	sowy (2)	puszczyka (2) puchacza (3)		sova (2)	sów (1)	hieny (1)	jeżów
BP	sowy (2)	puszczyka (1) puchacza (3)	0	sowy (2)	puszczyka (1) puchacza (3)		sowy (2)	pucha- cze (1)	hieny (1)	jeży
PNŚ	sova (2)	pójďčka (1) sova uszata (3)	0	sova (2)	pójďčka (1) sova uszata (2)		pójďčki (2)	pucha- czami (1)	szakale (1)	ježo- zwierzy
	16	26	3	17	25	1	15	14	1	3

1.6. DEFINICJE I HIPOTEZA SYNONIMICZNYCH OKREŚLEŃ RZĘDU STRIGIFORMES

Po przeprowadzeniu analizy językowej i zaprezentowaniu sporządzonej tabeli przedstawię jeszcze czeskie i polskie definicje omawianych reprezentantów rodziny sów, zaczerpnięte z monolingwistycznych słowników:

SOWA – rząd: sowy (łac. *Strigiformes*), czes. **SOVA** – ‘drapieżny ptak o miękkim, obfitym upierzeniu, dużych oczach, mocnych, ostrych pazurach; prowadzący nocny tryb życia’ (Dunaj 2001: 652); czes. *sova* – ‘dravý noční pták s velkýma očima’ (Filipec 2005: 403) [przeł. pol. L.H.: drapieżny ptak nocny z wielkimi oczyma].

Iz 34,11 (1) (2) (3) (4)	Iz 34,13 (1) (2)	Iz 34,14	Iz 34,15 (1) (2)	Iz 43,20 (1) (2) (3)	Jr 50,39 (1) (2) (3)	Lm 4,3 (1) (2)	Mi 1,8 (1) (2)	So 2,14 (1) (2) (3) (4)	Ba 6,21 (1) (2) (3) (4)
výr (2) kalous (3)	sov (2)	noční přeluda	sup (1)	sovy (3)	mladé sovy (3)	sovám (2)	mladé sovy (2)	výr (2)	----
sýc (1)	štrusové (2)	almia (zvieře)	jězek (1)	strusové (3)	strusové (3)	štrus (2)	strusový (2)	sojka (1)	sovy (1)
sova (1) sýček (2) výr (3)	pštrosy (2)	upír	zmije. šipová (1)	pštrosi (3)	pštrosi (3)	pštrosové (2)	pštrosi (2)	sýček (2)	netopýři (1)
sýček (2) výr (3)	pštrosů (2)	Lilit	šipovitý. had (1)	pštrosi (3)	pštrosi (3)	pštros (2)	pštrosi (2)	sýček (2)	----
výr (2) sýček (3)	pštrosy (2)	noční stvára	sova (1)	pštrosi (2)	pštrosi (2)	pštrosi (2)	pštrosi (2)	výr (2)	----
kalousi (3)	pštrosy (2)	lelek	šipový had (1)	pštrosi (3)	pštrosi (2)	pštrosi (2)	pštrosice (2)	0	----
sova (3)	pštrosy (2)	Lilit	had (1)	pštrosi (3)	pštrosi (3)	pštrosi (2)	pštrosi (2)	sova (3)	netopýři (1)
sova (2/3)	divokých ptáků (2)	nočních tvorů	sovy (1)	pštrosi (3)	nočních ptáků (3)	pštrosi (1)	šakal (1)	sovy (1)	----
sowa (3)	strusiów (2)	jedza	sęp (1)	sovy (3)	mlode sovy (3)	sowie (2)	młode (2) strusięta	sowa (2)	----
---- (0)	strusów (2)	jedza	jez (1)	strusowie (3)	strusowie (3)	strus (2)	strusów (2)	bak (1) ??	sovy (1)
puchacz (4)	strusi (2)	sova	skacząca żmija (1)	strusie (3)	strusie	strusie (2)	młode (2) strusięta	0	----
puchacz (3)	strusich samie (2)	Lilit	waż (1)	strusie (3)	strusie (3)	struś (2)	strusie (2)	sova (3)	netope- rze (1)
puchacz (3)	strusie (2)	Lilit	zmije (1)	strusie (3)	strusie (3)	strusie (2)	strusie (2)	0	netope- rze (1)
sowa (3)	strusi (2)	upiór nocny	waż (1)	strusie (3)	strusie (3)	strusie (2)	strusie (2)	sova (2) puszczyk (3)	----
sovy (3)	strusiów (2)	widmo nocne	waż (1)	strusie (3)	strusie (3)	strusie (2)	strusie (2)	sova (3)	netope- rze (1)
sovy uszące (3)	strusi (2)	lelek	waż-strzała (1)	strusie (3)	strusie (3)	strusie (2)	strusice (2)	0	----
20	1	1	2	2	2	2	1	11	2 (165)

- PUCHACZ** (łac. *Bubo bubo*), czes. **VÝR** – ‘duży ptak drapieżny o brunatno-żółto-rdzawym upierzeniu, z dwoma pęczkami sterczących piór nad oczami’ (Dunaj 2001: 572); czes. *výr* – ‘největší sova s štětkami delších per na hlavě’ (Filipec 2005: 517) [przekł. pol. L.H.: największa sowa z pęczkami dłuższych piór na głowie]. Czeski *výr*, czyli pol. puchacz, jest określany w czeskim obszarze językowym jako ‘král noci’ [dosł. pol. król nocy].
- PUSZCZYK** (łac. *Strix aluco*), czes. **PUŠTÍK** – ‘ptak należący do sów, mający upierzenie popielate lub rdzawe w brunatne prążki; gnieździ się w dziuplach, norach itp., wydobywa z siebie charakterystyczne hukanie; w Polsce chroniony’ (Dunaj 2001: 574); czes. *puštík* – ‘sova s velkou kulatou hlavou’ (Filipec 2005: 344) [przekł. pol. L.H.: sowa z wielką okrągłą głową].
- PÓJDŹKA** (łac. *Athene noctua*), czes. **SÝČEK** (brak opisu w słowniku Dunaja); czes. *sýček* – ‘malá sova žijící blízko lidských obydlí, kulich’ (Filipec 2005: 428) [przekł. pol. L.H.: mała sowa żyjąca blisko ludzkich domostw – sóweczka].
- SÓWECZKA** (łac. *Glaucidium passerinum*), czes. **KULICH** (brak opisu w słowniku Dunaja); czes. *kulich* – ‘sýček’ (Filipec 2005: 155) [przekł. pol. L.H.: sowa pójdzka].
- SOWA USZAT(K)A** (łac. *Asio otus*), czes. **KALOUS** (brak opisu w słowniku Dunaja); czes. *kalous* – ‘lesní sova s dvěma péřovými štětkami na hlavě’ (Filipec 2005: 126) [przekł. pol. L.H.: sowa leśna z dwoma pęczkami piórowymi na głowie].

Nazwa ‘*kalous*’ jako ‘*druh sovy*’ [dosł. pol. rodzaj sowy] występuje tylko w języku czeskim (Rejzek 2001: 258). W staroczeskim brzmiała ona najczęściej *kalús*, chociaż spotykamy się z graficznymi obocznościami wariantowymi: *kalus/kaluss/kalaus*. Oznacza nocnego ptaka, który był nieczysty (Holub, Kopečný 1952: 160; Gebauer 1970: 13). *Kalous* budził strach i przerażenie, a jego głos przepowiadał śmierć, podobnie jak to czynił czes. *kulich* lub czes. *sýček*. Wyrażenie to pochodzi od staro-cerkiewno-słowiańskiego *kalъ*. Ptak ten w gwarze laszskiej (region etnograficzny na pograniczu północno-wschodnich Moraw i południowego Śląska Cieszyńskiego w Czechach) brzmi *kalus*, a czasownik ‘*kalósovati se*’ w gwarze hanackiej (region etnograficzny, znajdujący się na terytorium środkowych Moraw) oznacza ‘*toulati se v noci*’ – [dosł. włóczyć się/wałęsać się po nocy]. Świadczy to o tym, że czeski *kalous* prowadzi nocny tryb życia i kojarzony jest z nocą. W ludowym nazewnictwie czeskie wyrażenie *kalousovati* (w którym jest wyprofilowana podstawa słowotwórcza ptaka *kalous*) oznacza ‘*ponocovat*’, czyli ‘pracować po nocy’, ‘czuwać w nocy’, ‘nie spać w nocy’ (Trávníček 1952: 619). Jest możliwe, jak podkreśla czeski językoznawca-etymolog Václav Machek, „že nečistým byl zván pro dės, jenž působli jeho hlas, věštival i smrt jako kulich” (Machek 1997: 237) [dosł. pol. przekł. L.H.: nieczystym ptakiem był nazywany z powodu przerażenia i strachu, jaki wywoływał lub budził jego głos, gdyż przepowiadał również i śmierć, podobnie jak sóweczka/pójdzka]. Najogólniej o tej istocie latającej można powiedzieć,

że czes. *kalous* „to je druh sovy, podobný výru, ale menší” (por. Novotný 1992: 318) – [dosł. pol. przekł. L.H.: ptak, noszący czeską nazwę *kalous* to rodzaj sowy, podobny do puchacza, ale zdecydowanie mniejszy]. Odżywia się myszami i drobnym ptactwem. Był wymieniony wśród ptaków nieczystych, nienadających się do spożycia, jego hebr. odpowiednik to [יָנְשׁוּרַ] **janšūp** (numeracja Stronga: 3244), chociaż wiadomo, że nazwa tego ptaka tłumaczona była również jako ibis.

Natomiast wracając do czeskiego wyrażenia *kulich*, możemy o nim powiedzieć, że zostało rozpowszechnione w okresie działalności Jungmanna w postaci leksykalnej *kulišek* i oznaczało ptaka wydającego głośne, przenikliwe i kwiczące skrzeki (Holub, Kopečný 1952: 193).

Jak wynika z zaprezentowanych definicji słownikowych, w słowniku języka czeskiego (SSČ Filipec 2005) jest zdecydowanie więcej ujętych i opisanych przedstawicieli z rodziny sów niż w słowniku języka polskiego (PSJP Dunaj 2001), w którym odnotowałem **trzy opuszczenia** (pójdzka, sóweczka i sowa uszat(k)a), co może wskazywać na to, że Czesi przypuszczalnie częściej i w szerszym zakresie używają **synonimicznych**, ewentualnie **bliskoznacznych** określeń zwierząt z rzędu *Strigiformes*.

Zaproponowana przeze mnie **hipoteza** potwierdza się również w przebadanym słownictwie biblijnym, jakie znajduje się w szesnastu przedstawionych wersjach tłumaczeniowych *Pisma Świętego*. W wersjach w języku czeskim wykorzystano aż **dziewięć** sowych wyrażen, a w języku polskim – tylko **pięć**. Skoro istnieją aż tak zauważalne rozbieżności językowe – zwłaszcza terminologiczno-leksykalne, odkryte podczas analizy tłumaczonego słownictwa biblijnego, skupiającego się wokół szeroko rozumianego procesu przekładownawstwa i problematyki translacyjnej – nie musi to jednak oznaczać, że właśnie taką leksykę – a zwłaszcza takie ptaki czy konkretnie sprecyzowane gatunki ptaków – mieli na uwadze hagiografowie, czyli autorzy ksiąg biblijnych, pisząc je w języku oryginału – hebrajskim czy aramejskim.

1.6.1 TABELA ZBIORCZA NR 2

Pozwolę sobie przedstawić jeszcze jedną tabelę, która w sposób przejrzysty i dokładny pomoże nam nie tylko precyzyjnie pokazać, ale również skutecznie określić **ilościowe różnice** i – w miarę możliwości – istniejące podobieństwa, dotyczące przetłumaczonych nazw sowych przedstawicieli *Strigiformes* zarówno w czeskojęzycznych, jak i w polskojęzycznych analizowanych przekładach *Pisma Świętego*:

Biblia – rodzaje przekładów (wersje językowe) nazwa (sowa terminologia)	BK	BO	ČEP	ČSP	B21	PNS	JB	SNC	Razem czeskie	BG	BJW	NBG	BT	BWP	BW	BP	PNŚ	Razem polskie
czes. <i>sova</i> pol. <i>sowa</i>	8	3	4	3	4	2	4	7	35	8	4	3	5	4	6	5	2	37
czes. <i>výr</i> pol. <i>puchacz</i>	3	1	4	4	4	1	0	3	20	2	1	5	1	1	2	3	1	16
czes. <i>syček</i> pol. <i>pójdźka</i>	0	0	3	4	5	3	0	0	15	0	0	0	0	0	0	0	3	3
czes. <i>kalous</i> pol. <i>uszatka</i>	3	0	0	0	0	3	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0
czes. <i>sova ušatá</i> pol. <i>sowa uszata</i>	0	0	0	0	0	0	2	0	2	0	0	0	0	0	0	0	3	3
czes. <i>kulich</i> pol. <i>sóweczka</i>	0	0	2	0	0	0	0	2	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0
czes. <i>sova pálená</i> pol. <i>plomykówka</i>	0	0	2	2	0	0	2	2	8	0	0	0	0	0	0	0	0	0
czes. <i>puštík</i> pol. <i>puszczyk</i>	0	0	0	0	0	0	3	0	3	0	0	2	2	2	3	2	0	11
czes. <i>sýc</i> pol. <i>włochatka</i>	0	2	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Razem użytych dotyczących sów wyrazów	14	6	15	13	13	9	11	14	95	10	5	10	8	7	11	10	9	70

Z zaprezentowanej tabeli w sposób jednoznaczny wynika, że w *Piśmie Świętym*, zarówno w języku czeskim, jak i w języku polskim, najczęściej w odniesieniu do rzędu *Strigiformes* pojawiają się wyrazy czes. *sova* [dosł. pol. *sowa*] – w stosunku 35:37, a na drugim miejscu (porównując w sposób konsekwentny liczbę występowania konkretnie omawianych ptasich ekwiwalentów językowych z rzędu sów) używany jest czes. *výr* [dosł. pol. *puchacz*] – w stosunku 20:16. Na trzecim miejscu odnotowano gatunek *syček* [dosł. pol. *pójdźka*], występujący w stosunku 15:3. Natomiast na czwartym miejscu uplasował się czes. *puštík* [dosł. pol. *puszczyk*], pojawiający się w stosunku 3:11. Na piątym miejscu w analizowanych wersetach znajduje się czes. *sova pálená* [dosł. pol. *plomykówka*], – stosunek 8:0, a szóste miejsce zajął czes. *kalous* [dosł. pol. *uszatka*] – 6:0. Ten ostatni gatunek w ośmiu przebadanych polskojęzycznych przekładach (BG, BJW, NBG, BT, BWP, BW, BP i PNŚ) nie występuje, ale za to siódme miejsce zajmuje bliskoznaczna pojęciowo *sowa uszata*

[czes. *sova ušatá*], pojawiająca się w stosunku 2:3. Na przedostatnim ósmym miejscu uplasował się czes. *kulich* [pol. sóweczka], stosunek 4:0, w polskich przekładach biblijnych niewystępujący ani razu. Nie ma tam również wzmianki o lokującym się na ostatnim, dziewiątym miejscu czes. *sýci* [pol. *włochatce*] (stosunek 2:0).

Wyraz ‘sowa’ z perspektywy zoologicznego opisu identyfikacyjnego, obejmującego wszystkich przedstawicieli wydzielonego rzędu *Strigiformes*, jest najbardziej pojemny semantycznie, a struktury znaczeniowe nazw pozostałych wymienionych przedstawicieli (puszczyk, puchacz, pójdzka i inne), używając słów Danuty Kępy-Figury (2007: 265), różnią się akcentowaniem innych elementów. Sowy tworzą przecież – jak pisze Jan Sokołowski – ściśle określoną grupę [...], a poszczególne ich rodzaje i gatunki są w ramach rzędu sów pod wieloma względami bardzo do siebie podobne (1972: 13).

Jako ciekawostkę podam, że spór dotyczący użycia nazwy sowa pojawił się również w tłumaczeniu polskiej edycji *Europy* Normana Daviesa, gdzie jeden z czytelników pierwszego wydania tejże książki zaleca, by w kolejnych edycjach monograficznych zmienić ją na puszczyka – zapewne ze względu na to, że ten ostatni znany jest z doniosłości swego głosu (Tabakowska 2008: 93).

1.7. WYPROFILOWANIE W *BIBLI* SPECYFICZNIE SKONWENCJONALIZOWANYCH POLSKOJĘZYCZNYCH JEDNOSTEK LEKSYKALNYCH – ‘OSOWIAŁY’

Na końcu niniejszej konfrontatywnej analizy porównawczej z zakresu czeskiej i polskiej leksyki dotyczącej sów chciałbym przybliżyć pokrótce – jako uzupełnienie przedmiotowej tematyki badawczej – zagadnienia związane ze złudną i mylącą ekwiwalencją językową, charakterystyczne dla bliskich typologicznie języków – w tym przypadku dla czeskiego i polskiego. Skupię się na dwóch przykładach, jakie zauważyłem podczas przeprowadzania niniejszej analizy, które dotyczą właśnie odmiennego wyprofilowania jednostek leksykalnych każdego systemu językowego, co ma bezpośredni związek z omawianymi i konceptualizowanymi sowami.

Najpierw chcę zwrócić uwagę na polskojęzyczne wyrażenie *osowiały*²⁶, pojawiające się wyłącznie w jednym polskojęzycznym tłumaczeniu bi-

²⁶ Dotyczy to także następujących derywatów słowotwórczych, jakie pojawiają się w języku polskim, czyli: rzeczowników ‘osowiałość’, czes. *smutek apatie, skleslost*; czasowników ‘osowieć’ czes. *posmutnět, stát se apatickým nebo skleslým*, oraz przysłówków ‘osowiale’ czes. *smutně, apaticky, sklesle*.

blijnym, w którym zostały przeniesione cechy sowy (z domeny A, „wyjściowej”) na cechę ludzkiego stanu zachowania (domenę B, „docelową”). W języku potocznym ‘osowiały’ oznacza ‘smutny’, ‘pozbawiony energii’, ‘nieruchawy’, ‘wyrażający smutek’, ‘przygnębienie’, ‘brak energii’ (Dunaj 2001: 428), a także od XVI wieku ‘apatyczny’, ‘nieruchliwy’, ‘nieswój’ (Boryś 2005: 567), względnie ‘osamotniony’, ‘ponury’, ‘zagubiony’. Może także wyrażać czynności ‘posmutnieć’, ‘zmarkotnieć’, ‘stać się smutnym’. To, że taki obraz zakorzenił się w naszej świadomości, a także w języku, spowodowane jest najprawdopodobniej tym, że nasi przodkowie widzieli w sowie symbol osamotnienia, dostrzegali „brak uśmiechu”, który pojmowali jako smutek i ponurość. W języku polskim odnotowano frazeologizm „zadąć na sowę” – ‘spuścić z tonu, smutnie się odezwać’ (Kolberg 1977: 429). W języku czeskim używane są natomiast inne określenia, nieprofilujące bezpośrednio sowy: *smutný*, *apatický*, *skleský*, *opuštěný*. Nadmienię, że w jednym polskojęzycznym tłumaczeniu pojawia się czasownik, w którym jest wyprofilowana sowa – jako podstawa słowotwórcza czasownika ‘osowieć’, por. polskojęzyczny przekład *Nowej Biblii gdańskiej*: „A ja nad tym płaczę; we łzach rozplywa się moje oko. Bo dalekim ode mnie wydaje się pocieszyciel, który by pokrzepił moją duszę. Me dzieci **osowiały**, ponieważ wróg wziął górę” (NBG – Lm 1, 16). Pozostałe czeskie i polskie tłumaczenia nie mają już wyeksponowanej żadnej ptasiej terminologii, gdyż aurę smutku, zagubienia i opuszczenia wyrażają innymi środkami leksykalnymi i stylistycznymi, por. czes. *pohubit* [dosł. wygubić/wytępić/wyniszczyć]; *ztratiti* [dosł. potępić/przekląć]; *trnout úděsem* [dosł. cierpnąć/drętwieć/zamierać grozą, strachem lub przerażeniem]; *stát se opuštěný/zůstat opuštěný/opustit* [dosł. stać się opuszczonym/zostać opuszczonym/opuścić, porzucić, odstąpić]; *zpuštňout* [dosł. opustoszeć, podupaść, ulec zepsuciu]; *otřást* [dosł. wstrząsnąć, osłabić]; *čeká chmurná budoucnost* [dosł. pochmurna, ponura, posepna przyszłość]; oraz polskojęzyczne określenia: wytraceni/zostać straconym/być straconym/nie mieć/być zgubionym/być przejętym trwogą/spustoszeniem [patrz wyrażenia podkreślone w tekście], które są również używane w komunikacji porozumiewawczej (społecznej i międzyludzkiej). Zaprezentowane przykłady pokazały nam trzy podstawowe zagadnienia, skupiające się wokół komunikatywności treści, zrozumienia sensu i zgodności przekładu z duchem języka polskiego, por. zaprezentowane przykłady:

BK [...] synové moji jsou pohubeni, nebo ssilil se nepřítel (*Pláč Jeremiášův* 1,16) – (przeł. BK 2009: 676).

BO [...] Učinili sú se synové moji ztraceni, neb se jest rozmohl nepřítel (*Pláč* 1,16) – (przeł. BO 2009: 331).

ČEP	[...] Moji synové úděsem <u>trnou</u> , neboť nepřítel ukázal svou moc (<i>Pláč</i> 1,16) – (przeł. ČEP 2008: 816).
ČSP	[...] Moji synové se stali <u>opuštěnými</u> , protože zvítězil nepřítel (<i>Pláč</i> 1,16) – (przeł. ČSP 2009: 978).
B21	[...] Mé <u>děti</u> zůstaly <u>opuštěny</u> – nepřítel zvítězil (<i>Pláč</i> 1,16) – (przeł. B21 2009: 1067).
PNS	[...] Moji synové se stali těmi <u>zpuštěnými</u> , neboť nepřítel se vypíná (<i>Nárky</i> 1,16) – (www.jw.org/cs).
JB	[...] Mí synové jsou <u>otřesení</u> , neboť nepřítel je nadmíru silný (<i>Nárky</i> 1,16) – (przeł. JB 2009: 1477).
SNC	[...] Naše <u>děti čeká chmurná</u> budoucnost, neboť nás nepřátelé přemohli (<i>Pláč</i> 1,16) – (SNC 2011: 981).
BG	[...] synowie moi <u>wytraceni</u> są, przeto, iż wziął górę nieprzyjaciół (<i>Treny, to jest Narzekania Jeremijaszowe</i> 1,16) – (przeł. BG: 644).
BJW	Zstali się synowie moi <u>straconymi</u> , bo przemógł nieprzyjaciół (<i>Treny to jest Narzekania Jeremiasza Proroka</i> 1,16) – (przeł. BJW 2000: 1680).
NBG	[...] Me <u>dzieci osowiały</u> , ponieważ wróg wziął górę (<i>Treny</i> 1,16) – (przeł. NBG: http://biblest.com.pl/glowna.html).
BT	[...] <u>straceni</u> są moi synowie, gdyż wróg był potężny (<i>Lamentacje</i> 1,16) – (przeł. BT 1989: 971).
BWP	[...] <u>Nie mam</u> już swoich <u>dzieci</u> , bo wróg był o wiele silniejszy (<i>Lm</i> 1,16) – (przeł. BWP 1997: 1627).
BW	[...] Moje <u>dzieci są zgubione</u> , gdyż nieprzyjaciół jest potężny (<i>Treny</i> 1,16) – (przeł. BW 2001: 882).
BP	[...] Synowie moi <u>przejęci są trwogą</u> , bo wróg stał się silny (<i>Księga Lamentacji</i> 1,16) – (BP 2012: 1209).
PNŚ	[...] Synowie moi <u>spustoszeni</u> , gdyż nieprzyjaciół bardzo się pyszni (<i>Lm</i> 1,16) – (przeł. PNŚ 1997: 1048).

W analizowanym wersecie biblijnym (Lm 1,16) dostrzegamy również różnice w tłumaczeniu używalności (**nadrzędnego i podrzędnego**) znaczenia, wyrażanego leksemami czes. *děti* – *synové*, pol. dzieci – synowie. W zdecydowanej większości analizowanych przekładów spotykamy się z ekwiwalencją [zaimek + rzeczownik] czes. *moji synové*, lub z odwrotną kolejnością [rzeczownik + zaimek], pol. synowie moi (por. BK, BO, ČEP, ČSP, PNS, JB, BG, BJW, BT, BP, PNŚ). Natomiast istnieją także takie tłumaczenia, w których zamiast wspomnianych synów występują dzieci (B21, SNC, NBG, BWP, BW – wyrazy podwójnie podkreślone w tekście). Wśród tej drugiej grupy, w której pojawia się nomenklatura językowa w postaci hiperonimu ‘dzieci’, tylko w czeskojęzycznym tłumaczeniu *Slova na cestu* (SNC) został użyty zaimek *naše* [dosł. nasze dzieci], a w pozostałych przekładach me/moje dzieci. W tym przypadku mamy do czynienia z daleko posuniętą wiernością wobec oryginału, dlatego trzeba jednocześnie podkreślić, że zostaje zachowanych wiele cech typowych dla przekładu swobodnego.

1.8. WYPROFILOWANIE W *BIBLI*I SPECYFICZNIE SKONWENCJONALIZOWANYCH POLSKOJĘZYCZNYCH JEDNOSTEK LEKSYKALNYCH – ‘SOWITY’ I ‘SOWICIE’

Chciałbym również w dalszej części przeprowadzanej analizy zwrócić uwagę na kwestię zagadnień leksykalnych oraz różnic w czeskim i polskim językowym obrazie świata. Myślę o wyrażeniach pojawiających się w formie **przysłówek** ‘sowie’ lub używanych leksemów w formie **przymiotnikowej** ‘sowity’ (-a, -e). Występują tylko w języku polskim ze względu na dobrze zakorzenione, przyjęte, utrwalone i skonwencjonalizowane użycie. Wyrażenia te istnieją w polszczyźnie od XV wieku (Boryś 2005: 567) i oznaczają ‘bogato’, ‘hojnie’, ‘obficie’, ‘szczodrze’, ‘suto’, ‘w dużej ilości’, ‘obfitujący w coś, pełen czegoś’, ‘szczodrze’, ‘dostatnio z nadmiarem’, ‘z lichwą odmierzony’, ‘po królewsku’²⁷. W staropolszczyźnie wyrażenie to oznaczało ‘podwójny’, ‘szeroki’, ‘fałdzisty’. W języku czeskim nie jest wyprofilowana podstawa słowotwórcza ‘sowy’ – tak jak to zaszło w języku polskim – ale używa się określeń *bohatě, štědře, hojně, královsky* i właśnie z takimi ekwiwalentami spotykamy się również w różnorodnych czeskojęzycznych przekładach biblijnych. W polskich przekładach *Pisma Świętego* omawiane leksemy ‘sowie’ lub ‘sowity’ występują²⁸: **pięć razy** w *Biblii poznańskiej* (BP)²⁹

²⁷ Bogusław Dunaj zwraca uwagę, że analizowane wyrażenia, występujące w formie leksykalnej: *sowity/sowita/sowite* dotyczą stylu książkowego – ‘duży, obfity, znaczny’ (Dunaj 2001: 652), a Andrzej Markowski przypomina o połączeniach kolokacyjnych tylko w wyrażeniach: ‘sowita zapłata’ oraz ‘sowite wynagrodzenie’ (NSPP 2003: 945). Podobnie sądzi również Mieczysław Szymczak, który także podkreśla styl książkowy w znaczeniu ‘obficie’, ‘bogato’, ‘suto’, ‘hojnie’, por. ‘nagrodzić kogoś sowicie/trud odplacił się sowicie oraz sowita nagroda/zapłata’ – ‘znaczna’ (Szymczak 1981: 278). Autorzy słownika języka polskiego z początku XX wieku w tomie szóstym przytaczają przykłady: ‘sowita nagroda’/‘sowite odbiera od niego dobrodziejstwa’ (Karłowicz, Kryński, Niedźwiecki 1915/1952: 271), z czym właśnie spotykamy się w niektórych zaprezentowanych polskojęzycznych przekładach biblijnych.

²⁸ Według moich spostrzeżeń i dokonanych obliczeń z wyrażeniami ‘sowie’ lub ‘sowity’ spotykamy się 21 razy w 17 wersetach polskojęzycznych przekładów biblijnych, por. dalsze przypisy.

²⁹ Przytaczam omawiane bazowe słownictwo: *sowie* lub *sowity*, używane w polskojęzycznym współczesnym przekładzie *Biblii poznańskiej*, które przedstawia się w sposób następujący: „Ja wynagrodzę cię **sowie** i zrobię wszystko, co mi rozkażesz. Tylko przybądź i przeknij mi ten lud” (Lb 22,17, BP: 186). „Uchodź więc teraz szybko do siebie! Powiedziałem, że wynagrodzę cię **sowie**, lecz oto Jahwe pozbawił cię nagrody” (Lb 24,11, BP: 189). „Cieszcie się i radujcie, bo czeka was **sowita** zapłata w niebie. Tak bowiem prześladowali proroków, którzy żyli przed wami” (Mt 5,12, BP: 1399). „W tym dniu weselcie się i radujcie, czeka was bowiem **sowita** zapłata w niebie, bo ojcowie ich to samo uczynili z prorokami” (Łk 6,23, BP: 1483). „Lecz kochajcie waszych nieprzyjaciół

– (Lb 22,17; Lb 24,11; Mt 5,12; Łk 6,23; Łk 6,35), **cztery razy** w *Biblii gdańskiej* (BG)³⁰ – (Rdz 50,15; Kpł 26,25; Ps 31,24; Jr 51,56), w *Biblii Tysiąclecia* (BT)³¹ – (Rdz 12,16; Rdz 15,1; Rdz 33,11; Lb 24,11) i w *Biblii warszawskiej* (BW)³² – (Rdz 15,1; Rdz 50,15; 1 Sm 3,17; 2 Sm 19,36), **dwa razy** w *Biblii warszawsko-praskiej* (BWP)³³ – (Prz 25,22; Iz 46,6) i w *Nowej Biblii gdańskiej* (NBG)³⁴ – (Ps 19,12; Ps 31,24), por. przypisy z wyekscerpowanymi biblijnymi przekładami. Wspomniane wyrażenia ‘sowicie’ i ‘sowity’ nie zostały natomiast zastosowane w przekładach *Biblii Jakuba Wujka* (BJW) i *Przekładzie Nowego Świata* (PNS).

i czyńcie dobrze, i pożyczajcie, nie spodziewając się niczego, a zapłata wasza będzie **sowita** i będziecie synami Najwyższego, bo On jest dobry dla niewdzięcznych i złych” (Łk 6,35, BP: 1483).

³⁰ „A widząc bracia Józefowi, że umarł ojciec ich, mówili: Podobno będzie nas miał w nienawiści Józef, i **sowicie** odda nam wszystko złe, któreśmy mu uczynili” (Rdz 50,15, BG: 46). „I przywiodę na was miecz, który się **sowicie** zemści za zgwałcenia przymierza; a gdy się zbierzycie do miast waszych, tedy puszcze powietrze morowe między was, a będziecie podani w ręce nieprzyjacielskie” (Kpł 26,25, BG: 110). „Miłujcie Pana wszyscy święci jego; boć Pan wiernych strzeże, a oddaje **sowicie** hardzie postępującemu” (Ps 31,24, BG: 466). „Gdy nań, to jest na Babilon, pustoszyiciel przyciągnie, pojmani będą mocarze jego, pokruszone będą łuki ich; bo Bóg nagrody, Pan nagrodzi im **sowicie**” (Jr 51,56, BG: 642).

³¹ „Abramowi zaś wynagrodzono za nią **sowicie**. Otrzymał bowiem owce i woły, niewolników i niewolnice oraz oślice i wielbłądy” (Rdz 12,16, BT: 33). „Po tych wydarzeniach Pan tak powiedział do Abrama podczas widzenia: «Nie obawiaj się, Abramie, bo Ja jestem twoim obrońcą; nagroda twoja będzie **sowita**»” (Rdz 15,1, BT: 35). „Przyjmij więc dar mój, który dla ciebie przeznaczyłem; Bóg obdarzył mnie **sowicie**: mam wszystko! I tak nalegał na niego, aż wreszcie przyjął” (Rdz 33,11, BT: 52). „Uciekaj teraz czym prędzej do domu; obiecałem ci wprawdzie **sowitą** nagrodę, lecz oto Pan ciebie jej pozbawił” (Lb 24,11, BT: 160).

³² „Po tych wydarzeniach doszło Abrama w widzeniu następujące słowo Pana: Nie bój się, Abramie, Jam tarczą twoją; zapłata twoja będzie **sowita**!” (Rdz 15,1, BW: 19). „Bracia Józefa, widząc, że umarł ojciec ich, mówili: Może Józef będzie teraz wrogo do nas usposobiony i odpłaci nam **sowicie** za wszystko zło, które mu wyrządziliśmy?” (Rdz 50,15, BW: 61). „I rzekł: Co to za rzecz, o której On ci mówił? Nie ukrywaj jej przede mną. Niech ci Bóg odpłaci **sowicie** i z okładem, jeżeli ukryjesz przede mną choć jedną z tych rzeczy, o których mówił do ciebie” (1 Sm 3,17, BW: 299). „Sługa twój pójdzie z królem jeszcze nieco poza Jordan, ale po cóż miałby król tak **sowicie** mnie wynagradzać?” (2 Sm 19,36, BW: 356).

³³ „W ten sposób zgromadzisz mu węgle na głowie, a Pan ci za to zapłaci **sowicie** (Prz 25,22, BWP: 1232). „Tamci hojnie dobywają ze swych skarbców złoto i na wagę obficie kładą swoje srebro. Oplacają **sowicie** złotnika, by im bożka uczynił, potem mu cześć oddają i pokłony biją” (Iz 46,6, BWP: 1482).

³⁴ „Zaś Twój sługa jest przez nie ustrzeżony; **sowita** nagroda za ich przestrzeganie” (Ps 19,12, NBG: <http://biblest.com.pl/glowna.html>). „Miłujcie Boga wszyscy Jego pobożni; Wiekuisty strzeże wiernych, a **sowicie** odpłaca pysznemu” (Ps 31,24, NBG: <http://biblest.com.pl/glowna.html>).

– (Lb 22,17; Lb 24,11; Mt 5,12; Łk 6,23; Łk 6,35), **cztery razy** w *Biblii gdańskiej* (BG)³⁰ – (Rdz 50,15; Kpł 26,25; Ps 31,24; Jr 51,56), w *Biblii Tysiąclecia* (BT)³¹ – (Rdz 12,16; Rdz 15,1; Rdz 33,11; Lb 24,11) i w *Biblii warszawskiej* (BW)³² – (Rdz 15,1; Rdz 50,15; 1 Sm 3,17; 2 Sm 19,36), **dwa razy** w *Biblii warszawsko-praskiej* (BWP)³³ – (Prz 25,22; Iz 46,6) i w *Nowej Biblii gdańskiej* (NBG)³⁴ – (Ps 19,12; Ps 31,24), por. przypisy z wyekscerpowanymi biblijnymi przekładami. Wspominane wyrażenia ‘sowicie’ i ‘sowity’ nie zostały natomiast zastosowane w przekładach *Biblii Jakuba Wujka* (BJW) i *Przekładzie Nowego Świata* (PNS).

i czyńcie dobrze, i pożyczajcie, nie spodziewając się niczego, a zapłata wasza będzie **sowita** i będziecie synami Najwyższego, bo On jest dobry dla niewdzięcznych i złych” (Łk 6,35, BP: 1483).

³⁰ „A widząc bracia Józefowi, że umarł ojciec ich, mówili: Podobno będzie nas miał w nienawiści Józef, i **sowicie** odda nam wszystko złe, któreśmy mu uczynili” (Rdz 50,15, BG: 46). „I przywiodę na was miecz, który się **sowicie** zemści za zgwałcenia przymierza; a gdy się zbierzycie do miast waszych, tedy puszcę powietrze morowe między was, a będziecie podani w ręce nieprzyjacielskie” (Kpł 26,25, BG: 110). „Miłujcież Pana wszyscy święci jego; boć Pan wiernych strzeże, a oddaje **sowicie** hardzie postępującemu” (Ps 31,24, BG: 466). „Gdy nań, to jest na Babilon, pustoszyciel przyciągnie, pojmani będą mocarze jego, pokruszone będą łuki ich; bo Bóg nagrody, Pan nagrodzi im sowicie” (Jr 51,56, BG: 642).

³¹ „Abramowi zaś wynagrodzono za nią **sowicie**. Otrzymał bowiem owce i woły, niewolników i niewolnice oraz osłice i wielbłądy” (Rdz 12,16, BT: 33). „Po tych wydarzeniach Pan tak powiedział do Abrama podczas widzenia: «Nie obawiaj się, Abramie, bo Ja jestem twoim obrońcą; nagroda twoja będzie **sowita**»” (Rdz 15,1, BT: 35). „Przyjmij więc dar mój, który dla ciebie przeznaczyłem; Bóg obdarzył mnie **sowicie**: mam wszystko! I tak nalegał na niego, aż wreszcie przyjął” (Rdz 33,11, BT: 52). „Uciekaj teraz czym prędzej do domu; obiecałem ci wprawdzie **sowitą** nagrodę, lecz oto Pan ciebie jej pozbawił” (Lb 24,11, BT: 160).

³² „Po tych wydarzeniach doszło Abrama w widzeniu następujące słowo Pana: Nie bój się, Abramie, Jam tarczą twoją; zapłata twoja będzie **sowita**!” (Rdz 15,1, BW: 19). „Bracia Józefa, widząc, że umarł ojciec ich, mówili: Może Józef będzie teraz wrogo do nas usposobiony i odpłaci nam **sowicie** za wszystko złe, które mu wyrządziliśmy?” (Rdz 50,15, BW: 61). „I rzekł: Co to za rzecz, o której On ci mówił? Nie ukrywaj jej przede mną. Niech ci Bóg odplaci sowicie i z okładem, jeżeli ukryjesz przede mną choć jedną z tych rzeczy, o których mówił do ciebie” (1 Sm 3,17, BW: 299). „Sługa twój pójdzie z królem jeszcze nieco poza Jordan, ale po cóż miałby król tak **sowicie** mnie wynagradzać?” (2 Sm 19,36, BW: 356).

³³ „W ten sposób zgromadzisz mu węgle na głowie, a Pan ci za to zapłaci **sowicie** (Prz 25,22, BWP: 1232). „Tamci hojnie dobywają ze swych skarbców złoto i na wagę obficie kładą swoje srebro. Oplacają **sowicie** złotnika, by im bożka uczynił, potem mu cześć oddają i pokłony biją” (Iz 46,6, BWP: 1482).

³⁴ „Zaś Twój sługa jest przez nie ustrzeżony; **sowita** nagroda za ich przestrzeżanie” (Ps 19,12, NBG: <http://biblest.com.pl/glowna.html>). „Miłujcie Boga wszyscy Jego pobożni; Wiekuisty strzeże wiernych, a sowicie odplaca pysznemu” (Ps 31,24, NBG: <http://biblest.com.pl/glowna.html>).

1.9. IDENTYFIKACJA HEBRAJSKICH NAZW W CZESKICH I POLSKICH PRZEKŁADACH *PISMA ŚWIĘTEGO*

Według różnorodnych badań w Palestynie żyje kilka gatunków sów, ale ich utożsamienie z nazwami biblijnymi, o czym mogliśmy się przekonać we wcześniej przeanalizowanych przykładach, nie jest wcale łatwe, wręcz przeciwnie – często przysparza problemów. W *Biblii hebrajskiej* wymieniono – jak podają niektóre opracowania – aż **jedenaste** (PSJ II 2003: 562) nazw sów, których identyfikacja gatunkowa nie zawsze jest w pełni możliwa. J.D. Douglas podaje, że o sowach *Stary Testament* mówi przy pomocy czterech hebrajskich wyrazów (NBS 1996: 1163).

Na podstawie przeprowadzonych obserwacji i dokonanych obliczeń stwierdziłem, że **osiem–dziewięć** hebrajskich nazw zostało w czeskich i polskich przekładach utożsamionych z sowami, a ściśle mówiąc z przedstawicielami awifauny należącymi do rzędu *Strigiformes*, por.:

– h-3244 יָנְשׁוּפַי **janšūp** (Kpł 11,17) – III miejsce ‘sowa’ (PSJ II 2003: 562); Pwt 14,16 – tym razem znajduje się to wyrażenie na II miejscu, chociaż HPST podaje, że dotyczy ibisa (Kuśmirek 2003: 422 i 755); Iz 34,11 – III miejsce ‘egipska sowa orla’ (STB Packer, Tenney 2007: 184) lub ‘płomykówka’, chociaż niekiedy wyrażenie to tłumaczone jest jako ‘ibis’ (Achteemeier 2004: 1129). Inni uważają, że wyraz użyty w *Księdze Izajasza* (Iz 34,11) może dotyczyć kultowo nieczystego ptaka, czyli ‘sowy egipskiej’ [*Bubo ascalaphus*], żyjącej w jaskiniach i ruinach.

Hebr. wyraz janšūp BK i PNS tłumaczą jako *kalous* – ‘mniejszy rodzaj sowy, podobny do puchacza’, ČEP, ČSP, B21 tłumaczą jako *výr*, czyli pol. puchacz, tak samo jak BW i BP, a PNŚ używa leksemów ‘sowa uszata’. W *Biblii brzeskiej* i *Biblii gdańskiej* (BBrz+BG) nie używa się sowej terminologii, odnoszącej się do zwierząt z rzędu *Strigiformes*, ale pojawia się na ich kartach lelek, który jest znany z nocnej aktywności.

– h-7090 קִיפּוֹד **qippōd** (Iz 14,23; Iz 34,11 – II miejsce, i Sof 2,14) wskazuje zarówno na sowę, jak i na jeża (Ryken, Wilhoit, Longman 2003: 1200) lub czes. *dikobraze* [dosł. pol. jeżozwierza] (Novotný 1992: 1243). Podobnie sądzi Stanisław Potocki, autor komentarza biblijnego do *Księgi Sofoniasza* (1968: 182).

– h-7091 קִיפּוֹז **qippōz** (Iz 34,15) może być sową grzebieniastą, powszechnie zamieszkującą ruiny na Bliskim Wschodzie (STB Packer, Tenney 2007: 184).

– h-255 חָדָח **’dach** (Iz 13,21 – I miejsce). Zapowiedziano, że babilońskie opuszczone domy „napelnią się puchaczami” (Im. rzeczownika *’dach*) – (Iz 13,21). Opis ten oraz znaczenie hebrajskiej nazwy, wskazującej na stworzenie, które żałośnie zawodzi, dobrze pasują więc do przywoływanego puchacza. Niektórzy utożsamiają *’dach* z odmianą *Bubo bubo aharonii*, pu-

chaczem zamieszkującym pustynne obszary Palestyny. Jednakże lokalizacja z rozdziału 13. *Księgi Izajasza* sugeruje puchacza pustynnego (*Bubo bubo ascalaphus*), występującego od Maroka po Irak. Puchacz jest największą i najsilniejszą sową żyjącą w tych regionach. Jego zew to donośne, przeciągłe pohukiwanie. Tak jak jest to w przypadku innych sów, nocą jego oczy błyszczą czerwonożółtym blaskiem odbitego światła, co w połączeniu z posępnymi odgłosami sprawiło, że wśród zabobonnych ludów uchodził za zwiastun nieszczęścia.

– h-3917 לִילִית *lilit* (Iz 34,14), tłumaczona w niektórych przekładach biblijnych jako ‘sowa’ (NBG), innym razem jako ‘lelek’ (PNS i PNS). Lilit może oznaczać również sówkę (Packer, Tenney 2007: 184). Tylko cztery analizowane tłumaczenia nie zmieniają pierwotnej hebrajskiej leksyki (ČEP, JB, BT i BWP), pozostawiając w swoich przekładach wyrażenie ‘lilit’. W pozostałych przekładach biblijnych używa się terminologii: czes. *noční přeluda*, *almia*, *upír*, *noční stvůra*, *noční tvor*, pol. jędza, upiór nocny, widmo nocne.

– h-8464 תַּחְמַס *taḥmas* (Kpł 11,16 – II miejsce wśród ptaków w tym wesecie; Pwt 14,15 – również II miejsce). Jedni tłumaczą to wyrażenie jako ‘sowa’, inni wymieniają jeden z gatunków sów (np. puszczyka), por. czeską edycie *Jeruzalémské bible*.

– h-3563 כּוֹס *kôs* (Kpł 11,17, Pwt 14,16, Ps 102,7) może wskazywać na małą sówkę, występującą na całym terenie Palestyny (STB Packer, Tenney 2007: 184), ale może również oznaczać pójdkę lub puszczyka (Achtemeier 204: 1129), ewentualnie nadrzędne wyrażenie ‘sowa’ (Łach 1971: 185 i 1990: 435). HPST podaje, że chodzi o puszczyka (Kuśmirek 2003: 422 i 755).

– [בַּת] *bat* h-1323 i [יָנִיָּה] *ja‘ānâ(h)* h-3284 często w tłumaczeniach odnoszone jest do strusia, ale w rzeczywistości może również oznaczać największą z sów – puchacza (*Bubo bubo*).

Opis znaczenia różnie przetłumaczonych hebrajskich nazw przedstawicieli awifauny – zwłaszcza **wszystkich ptaków nieczystych** znajdujących się w dwóch spisach Prawa Mojżeszowego, do którego należą również przedstawiciele rzędu *Strigiformes* (Kpł 11 i Pwt 14) warto byłoby opisać w następnej publikacji.

1.10. PODSUMOWANIE

Porównanie stosunkowo niewielkiego materiału badawczego z zakresu terminologii biblijnej jest – jak już wspomniałem – zapowiedzią pierwszego tomu z zaplanowanych trzech–czterech części, składających się na serię analiz czeskich i polskich przekładów *Pisma Świętego*, zawężonych

zowego zooapelatywu, czyli czes. „zvřecím podstatném jménu obecném, označujícím zpravidla třídu denotátu”. Jak się okazało w wyniku przeprowadzonej analizy, przedmiotowa jaskółka na kartach *Pisma Świętego* występuje sześć razy (w zależności od rodzaju tłumaczenia).

Zauważyć możemy, że interesujący nas leksem ‘jaskółki’, czes. *vlaštovky*, w niżej pokazanych tłumaczeniach badanych wersetów biblijnych różni się nie tylko sposobem przekładu ptasich, jaskółczych wyrażen, ale również, że istnieją pewne nieścisłości lub niedociągnięcia dotyczące np. kolejności zastosowanego nazewnictwa pozostałych gatunków ptaków, pojawiających się w analizowanych fragmentach oraz następuje zmiana rodzaju gramatycznego ptaków. Rozpocznę od przytoczenia sześciu wyekscerpowanych cytatów, gdyż – jak wspomniałem wyżej – taką liczbę wersetów z wyrazem ‘jaskółki’ odnalazłem w *Biblii*. Dotyczy to tylko ksiąg starotestamentowych (*Księgi Psalmów* 84,4; *Księgi Przysłów* 26,2; *Księgi Izajasza* 38,14; *Księgi Jeremiasza* 8,7; *Księgi Barucha* 6,21 i *Księgi Tobiasza* 2,11). W niniejszej czesko-polskiej kontrastywnej analizie wykorzystałem – podobnie jak w pierwszym rozdziale – następujące przekłady *Pisma Świętego*. Osiem czeskich: *Biblię kralicką* według ostatniego wydania z 1613 roku, *Biblię ołomuniecką* z 1417 roku, *Czeski przekład ekumeniczny*, *Český studijní překlad*, najnowsze wydanie *Biblii XXI wieku*, *Překlad nového světa*, *Biblię jerozolimską*, *Slovo na cestu* oraz osiem polskich przekładów: *Biblię gdańską*, *Biblię Jakuba Wujka*, *Nową Biblię gdańską*, *Biblię Tysiąclecia*, *Biblię warszawsko-praską*, *Biblię warszawską*, nazywaną potocznie „Brytyjką”, *Biblię poznańską* i *Przekład Nowego Świata* świadków Jehowy.

2.2. PRZYKŁADY OBECNOŚCI JASKÓLEK, OPIS ZNACZENIOWY I KONTEKST SYTUACYJNY W SZEŚCIU WERSETACH BIBLIJNYCH – PRZYKŁADY I–VI

I. Rozpoczynając niniejszą analizę, warto podkreślić, że jaskółka (oprócz wróbla) i innych drobnych przedstawicieli awifauny (Prz 26,2),

z błota, roślin i śliny. Dziób ma mały, a nogi krótkie. Do najbardziej rozpowszechnionych przedstawicieli rodziny *Hirundinidae* należą: brzegówka (*Riparia riparia*), czes. *břehule říční*; brzegówka mała (*Riparia paludicola*), czes. *břehule hnědohrdlá*; jaskółka skalna (*Ptyonoprogne rupestris*), czes. *břehule skalní*; jaskółka błada (*Ptyonoprogne fuligula*), czes. *vlaštovka hnědá*; jaskółka rudawa (*Cecropis/hirundo daurica*), czes. *vlaštovka skalní* (gatunek niegniazdujący w Polsce i w Czechach, sporadycznie zlatujący); dymówka (*Hirundo rustica*), czes. *vlaštovka obecná*, i oknówka (*Delichon urtica/um*), czes. *jiříčka obecná* (por. Hanzák, Bouchner, Hudec 1974: 275–281, Bezzel 2004: 140–143, Dungal Hudec 2005: 164, Svensson 2012: 258–261). Trzeba jednak zaznaczyć, że w starożytności nie rozróżniano oknówek, dymówek, brzegówek oraz murówek (jerzyków), gdyż – jak podkreśla Hans Biedermann, autor *Leksykonu symboli* – określano je wszystkie po grecku *chelidon*, a po łacinie *hirundo* (por. Biedermann 2001: 124).

w *Psalmie 84.* przedstawiana jest jako jeden z tych ptaków, który zakłada swe gniazda blisko świątyni jerozolimskiej lub gnieździ się bezpośrednio w krążgankach świątynnych². Zgodnie ze zwyczajem starożytnego Wschodu nie przeszkadzano tym ptakom w budowaniu gniazd na świątyniach. Psalmista wyznaje, że pragnie być w pobliżu świątyni (por. *Výklady III* 1998: 437, *Výklady IV* 1998: 277, Novotný 1992: 1217, Douglas 1996: 1163). W głębi serca zazdrości wymienionym ptakom, że mogą na stałe przebywać niedaleko ołtarzy (por. Łach, Stachowiak 1990: 375), gdyż tęskni za przebywaniem w miejscu świętym (por. Walton J.H., Matthews V.H., Chavalas M.W., 2005: 615, KKB Kselmann, Barré 2001: 506). Tęsknota za Domem Bożym oraz szczęście mieszkańca świątyni wyrażane są w omawianym wersecie biblijnym (Ps 84,4/83,4*) przy użyciu wspomnianego ptasiego nazewnictwa, zwłaszcza przez przywołania jaskółki, gdyż ona w sposób symboliczny uosabia radość, szczęście i pogodę ducha, por. zwłaszcza wyrazy wytłuszczone w przedstawionym niżej tekście:

- (I) BK** Ano i ten vrabec nalezl sobě místo a **vlaštovice** hnízdo, v němž by schránila mladé své, při oltářích tvých, Hospodine zástupů, králi můj a Bože můj (*Kniha Žalmů* 84,4) – (przeł. BK 2009: 513).
- BO** *Nebo vrabec nalezl sobě dóm a hrdlička hniezdo, aby položili ptačstva svá: oltářové tvoji, hospodine mocný, králi můj a bože můj (*Kniha žalmů* 83,4) – (przeł. BO 1996: 247).
- ČEP** Vždyť i vrabec přistřeší si najde, **vlaštovka** si *staví* hnízdo u tvých oltářů, aby svá mlád'ata *zde* uložila, Hospodine zástupů, můj Králi a můj Bože! (*Žalmy* 84,4) – (przeł. ČEP 2008: 582).
- ČSP** I vrabec si najde domov, i **vlaštovka** má hnízdo, kde klade svá mlád'ata... Tvé oltáře, Hospodine zástupů, můj králi a můj Bože! (*Žalmy* 84,4) – (przeł. ČEP 2009: 725).
- B21** Vždyť i ten vrabec domov má, hnízdo si našla **vlaštovka**, aby vyvedla svá mlád'ata – u tvých oltářů, Hospodine zástupů, Králi můj a Bože můj! (*Žalm* 84,4) – (przeł. B21 2009: 712).
- PNS** I pták si našel dům a **vlaštovka** hnízdo pro sebe, kam nakladla své mladé – tvůj velkolepý oltář, Jehovo vojsk, můj Králi a můj Bože! (*Žalm* 84,3) – (przeł. PNS: <http://www.jw.org/cs/>).
- JB** I vrabec našel domov a **vlaštovka** své hnízdo, kam si ukládá mlád'ata: tvé oltáře, Jahve Sabaot, můj Králi a můj Bože (*Žalmy* 84,4) – (przeł. JB 2009: 982).
- SNC** Vždyť i ten vrabec tu má místo, **vlaštovky** hnízdí u tvých oltářů, své mladé tam krmí a opatrují, tak blisko tobě, Bože, můj Králi (*Žalmy* 84,4) – (przeł. SNC 2011: 639).
- BG** Oto i wróbel znalazł sobie domek, i **jaskółka** gniazdo swoje, gdzie pokłada ptaszęta swe, u ołtarzów twoich, Panie zastępów, królu mój i Boże mój! (*Księga Psalmów* 84,4) – (przeł. BG: 490).

² Jaskółka jest ptakiem cenionym również w innych kulturach, np. przez muzułmanów, ponieważ co roku pielgrzymuje ona do Mekki – świętego miejsca wyznawców islamu – i tam skrupulatnie wije wokół meczetów swoje gniazda.

- BJW** *Bo i wróbel znalazł sobie domek, i synogarlica gniazdo sobie, gdzie by położyła ptaszęta swoje: Ołtarze twoje, Panie Zastępów, Królu mój i Boże mój! (*Księgi Psalmów* 83,4) – (przeł. BJW 2000: 1122).
- NBG** Jak wróbel, który odnalazł dom, oraz **jaskółka** swe gniazdo, w którym zostawiła pisklęta – tak są dla nas Twoje ołtarze, Wiekuisty Zastępów, Królu i mój Boże (Ps 84,4) – (przeł. NBG: <http://www.biblest.com.pl>).
- BT** Nawet wróbel dom sobie znajduje i **jaskółka** gniazdo, gdzie złoży swe pisklęta: przy Twoich ołtarzach, Panie Zastępów, mój Królu i mój Boże! (*Księga Psalmów* 84,4) – (przeł. BT 1989: 647–648).
- BWP** Wróbel ma gdzie się schronić i **jaskółka** ma gniazdo dla młodych, a ja mam Twe ołtarze, o Panie Zastępów, o Boże mój i Władco (*Księga Psalmów* 84,4) – (przeł. BWP 1997: 1113).
- BW** Nawet wróbel znalazł domek, A **jaskółka** gniazdo dla siebie, Gdzie składa pisklęta swoje: Tym są ołtarze twoje, Panie Zastępów, Królu mój i Boże mój! (*Księga Psalmów* 84,4) – (przeł. BW 2001: 648).
- BP** Nawet wróbel znajduje dom dla siebie i **jaskółka** gniazdo, gdzie składa swe pisklęta, u Twych ołtarzy, Jahwe Zastępów, Królu mój i Boże mój! (*Księga Psalmów* 84,4) – (przeł. BP 2012: 756).
- PNS** Nawet ptak znalazł sobie dom, a **jaskółka** dla siebie gniazdo, w którym umieściła swoje młode – twój wspaniały ołtarz, Jehowo Zastępów, Królu mój i Boże mój! (**Ps 84,3**) – (przeł. PNS 1997: 784).

II. Drugi przykład, opisujący zachowanie niektórych ptaków, dostarcza jednoznacznej nauki moralnej. Dotyczy on pouczeń urzeczywistnionych w formie porównań, w których kategoria pojęciowa ptactwa (Prz 26,2) służy do zobrazowania spłoszenia i ucieczki. Nieprzerwany lot jaskółki jest porównywany do niesłusznego przekleństwa, które nie działa w sposób automatyczny, por.:

- (II) BK** Jako vrabec přenáší se, a **vlaštovice** létá, tak zlořečení bez příčiny nedojde (*Kniha Přísloví* 26,2) – (przeł. BK 2009: 560).
- BO** Nebo jako pták vysoko letě a vrabec, kamž chtě, <brzcě> jde, také kletba nadarmo vypuštěná na žádného škodě nepřijde (*Přísloví* 26,2) – (przeł. BO 1996: 391–393).
- ČEP** Vrabec přeletuje, **vlaštovka** poletuje, bezdůvodné zlořečení nezasáhne (*Přísloví* 26,2) – (ČEP 2008: 662).
- ČSP** Jako vrabec poletuje, jako **vlaštovka** létá, tak i bezdůvodná kletba: Nikam se nedostane (*Přísloví* 26,2) – (przeł. ČEP 2009: 792).
- B21** Vrabec přeletí, **vlaštovka** se mihne, bezdůvodná kletba k cíli nedojde (*Přísloví* 26,2) – (B21 2009: 823).
- PNS** Právě jako má pták důvod prchat [a] **vlaštovka** létat, tak nepřichází zlořečení bez skutečné příčiny (*Přísloví* 26,2).
- JB** Vrabec unikne, **vlaštovka** ulétne, stejně tak svého cíle nedosáhne svévolná kletba (*Přísloví* 26,2) – (przeł. JB 2009: 1103).
- SNC** Stejný vliv jako poletování vrabce a oblévání **vlaštovky** má nezasloužená kletba. Nesplni se a neuškodí (*Přísloví* 26,2) – (przeł. SNC 2011: 726).
- BG** Jako się ptak tam i sam tuła, i jako **jaskółka** lata: tak przekleństwo niezasłużone nie przyjdzie (*Księga Przypowieści Salomonowych* 26,2) – (przeł. BG: 534).

- BJW** Jako ptak gdzie indziej przelatujący i wróbl, kędy chce, bieżący, tak przeklęstwo bez przyczyny wymówione na kogo przyjdzie (*Księgi Przypowieści* 26,2) – (przeł. BJW 2000: 1259).
- NBG** Jak wróbel w ucieczce oraz **jaskółka** w odlocie – tak i niezasłużona klątwa, która się nie spełnia (Prz 26,2) – (przeł. NBG: <http://www.biblest.com.pl>).
- BT** Jak ptak, co ucieka, wróbel, co leci, tak niesłuszne przekleństwo – bez skutku (Prz 26,2) – (przeł. BT 1989: 728).
- BWP** Jak uciekający wróbel i odlatująca **jaskółka**, tak przekleństwo bez racji: uleci, nikogo nie dotknie (*Księga Przysłów* 26,2) – (przeł. BWP 1997: 1232).
- BW** Jak ptak, który ucieka, jak **jaskółka**, która ulatuje, tak jest z bezpodstawnym przekleństwem: ono się nie ziszcza (*Przypowieści Salomona* 26,2) – (przeł. BW 2001: 727).
- BP** Jak wróbel, co ulatuje, jak **jaskółka**, co odfruva, tak bezpodstawne przekleństwo nie dosięgnie celu (*Księga Przysłów* 26,2) – (przeł. BP 2012: 867).
- PNŚ** Jak ptak ma powód do ucieczki, a **jaskółka** do lotu, tak przekleństwo nie przychodzi bez rzeczywistego powodu (*Księga Przysłów* 26,2) – (przeł. PNŚ 1997: 869).

III. W 38. rozdziale prorockiej *Księgi Izajasza* znajduje się wzmianka o ciężkiej chorobie i wyzdrowieniu Ezechiasza (inni podają Hiskiasza – BW; Chiskjasza – NBG; Chizkijáše – ČSP)³. Zamieszczono tam również pieśń dziękczynną. Jest rzeczą słuszną żalić się przed Bogiem w czasie choroby i cierpienia, jak uczy nas tego Ezechiasz, który posługując się poetyckimi obrazami, opisuje swój płacz jako „kwilenie pisklęcia jaskółczego” i „wzdychanie gołębic” (por. Iz 38,14). Przez użycie obrazu jaskółki rozumiemy skrucę serca. W czeskim komentarzu biblijnym, opracowanym przez Komisję Tłumaczy ds. Starego Testamentu (1998), czytamy:

Trpitel přirovnává své vzdechy k pištění rorejsů a jeřábů. To mu připomíná sípání bytostí v podsvětí (srov. Iz 8,19, Iz 29,4). Rovněž kvilivý hlas hrdliček či holubic připomíná sténání trpícího člověka před smrtí. Modlitebník touží po Boží pomoci (*Výklady IV* 1998: 141) – [pol. przekł. L.H.: cierpiący porównuje swoje wzdychania do pisku jerzyków i żurawi. Przypomina mu to chrypiące/ochryple/syczące istoty z królestwa zmarłych/z zaświatów. Również kwilący głos synogarlic lub gołębic przypomina jęki cierpiącego człowieka przed śmiercią. Osoba modląca się pragnie uzyskać Bożą pomoc].

W średniowiecznym traktacie zwierzęcym *Aviarius* zostało napisane, że przez jaskółkę rozumiemy każdego roztropnego nauczyciela, przez pisklę jaskółcze wzdychającego ucznia, a przez wołanie – skrucę umysłu. Pisklę jaskółcze wzdycha, gdy szuka u mistrza słowa pochwały, oraz pisklę jaskółcze również wzdycha, kiedy w spowiedzi ujawnia mistrzowi uczucie

³ Imiona i nazwiska (np. Nabuchodonozor) nie są we wszystkich przekładach *Biblii* identyczne (Lipiński 2006: 179). Tłumacz powinien być świadomy, z jakim rodzajem tekstu biblijnego ma do czynienia i w jakim kontekście.

skruszonego serca. Morał jest taki: jeżeli upodobnisz swoje wołanie do wzdychania jaskółki, będzie to oznaczać skargę pokutującej duszy (Kobielus 2005: 140).

Zamiast leksemu ‘jaskółki’, który pojawia się tylko w trzech tłumaczeniach (BK 2009: 602, BO 2009: 111 i JB 2009: 1354), w pozostałych pięciu czeskojęzycznych przekładach omawianego wersetu (Iz 38,14) są używane następujące wyrazy: ‘jerzyk’, czes. *rorejs* (ČEP 2008: 719, ČSP 2009: 869 i SNC 2011: 822), oraz drozd i jerzyk, czes. *drozd* a *rorejs* (B21 2009: 916), a także ‘jerzyk’ i ‘bilbil’, czes. *rorys* a *bulbul* (PNS) [opuszczono w tych przekładach wyraz ‘jaskółki’ – w przeciwieństwie do *Biblii kralickiej*, *Biblii ołomunieckiej* i *Jeruzalémské bible*, które także operują kategorią pojęciową ptactwa].

Natomiast w polskojęzycznych przekładach (oprócz BG, NBG, BWP i BP), czyli w trzech przekładach: *Biblii Jakuba Wujka*, *Biblii Tysiąclecia* i *Biblii warszawskiej* pojawia się rodzaj nijaki w sformułowaniach ‘piskłę jaskółcze’/‘młode jaskółcze’. W pozostałych czterech tłumaczeniach została wykorzystana ekwiwalencja rodzaju żeńskiego w postaci leksemu ‘jaskółka’. Tylko w jednym tłumaczeniu zamiast wcześniej wymienianej jaskółki lub pisklęcia jaskółczego został użyty wyraz ‘jerzyk’ (PNS). W tej księdze prorockiej (Iz 38,14) jest odczuwalne nawiązanie do głosu ptaków⁴, których nazwy zostały – jak zauważyłem – różnie przetłumaczone w opisie wołania biblijnego króla Ezechiasza po uzdrowieniu z choroby, gdzie – jak się możemy domyślać – wyrażono jednocześnie stan duchowy narodu wybranego, por.:

- (III) BK** Jako řeřáb a vlaštovice pištěl jsem, lkal jsem jako holubice, oči mé žhůru pozdvižené byly. Pane, násilě trpím, ó prodlíž mi života (*Prorocství Izaiáša proroka* 38,14) – (przeł. BK 2009: 602).
- BO** Jako ptáče vlastoviče tak budu volati, mysliti budu jako holubice. Zemdlite sta se oči moji vzhledající nahoru. Hospodine, násilě trpím, odpověz za mě (*Izaiáš* 38,14) – (przeł. BO 2009: 111).
- ČEP** Jako rorejs a jeřáb, tak sípám, kvílím jako holubice, zemdlely mé oči upírající se na výšinu. Panovníku, jsem v tísní, zasaď se o mne! (*Izajáš* 38,14) – (przeł. ČEP 2008: 719).

⁴ Głosy wydawane przez ptaki mają różnorodne powiązania z czeskimi i polskimi czasownikami, por. przytoczone biblijne przekłady: czes. *pištět/lkát/volat/myslit/sípat/kvilet/naříkat/pípat/vrkat/sténat* [dosł. pol. przeł. L.H.: pisać/lkać (płakać)/wołać/myśleć/chrypieć (syczeć)/lamentować (zawodzić); jęczeć/narzekać/piszczec (popiskiwać)/gruchać/stękać (jęczeć)]. W polskojęzycznych przekładach zostały użyte następujące czasowniki: *szczebiotać/stękać/kwilić/gruchać/wzdychać/świergotać/wydawać westchnienia*. Hebr. leksem *hāgāh* oznacza ‘nawoływać’ (por. Stachowiak 1996: 493) i jest wyrażeniem onomatopiecznym, nawiązującym do specyficznego głosu wydawanego przez gołębia, czes. *holuba* (większość tłumaczy jednak w rodzaju żeńskim – jako gołębicę, czes. *holubice*).

- ČSP** Jako rorejs nebo jeřáb, tak sípu, lkám jako holubice, mé oči zesláblý hleděním vzhůru: Panovníku, jsem utištěn, zastaň se mě! (*Izajáš* 38,14) – (przel. ČSP 2009: 869).
- B21** Kvílím jako drozd anebo rorejs, naříkám jako holubice, oči mi slábnou, jak vzhůru vyhlížím, stůj při mně, Pane, jsem sevřen úzkostí! (*Izajáš* 38,14) – (przel. B21 2009: 916).
- PNS** Jako rorýs, bulbul, tak stále pípám; stále vrkám jako holubice. Mé oči ochable vzhlížely k výšině: „Jehovo, jsem utlačován. Zastaň se mne” (*Iz* 38,14) – (przel. PNS: <http://www.jw.org/cs/>).
- JB** Jako vlašťovka pípám, sténám jako holubice, mé oči slábnou, jak se dívám vzhůru. Pane, jsem zmožen, přijď mi na pomoc (*Izaiáš* 38,14) – (przel. JB 2009: 1354).
- SNC** Naříkal jsem jako rorýs či jeřáb a sténal jako truchlící holubice. Stále jsem vzhlížel k nebi, až mi začal slábnout zrak. Ach, Bože, je mi úzko, přijď mi na pomoc! (*Izajáš* 38,14) – (przel. SNC 2011: 822).
- BG** Jako žoraw i jaskółka szczebiotałem, stękałem jako gołębica; oczy moje ku górze podniesione były, i rzekłem: Panie! Gwałt cierpię, przedłuż mi żywota (*Proroctwo Izajaszowe* 38,14) – (przel. BG: 574).
- BJW** Jak młode jaskółce, tak będę szczebiotał a będę stękał jako gołębica. Zemdląły oczy moje, poglądając ku górze, Panie, gwałt cierpię, odpowiedz za mnie! (*Proroctwo Izajaszowe* 38,14) – (przel. BJW 2000: 1527).
- NBG** Kwiliłem jak zawodząca jaskółka, gruchałem jak gołębica; tęskno, ku górze zwracałem moje oczy, mówiąc: Wiekuisty, pokrzep mnie, weź mnie w opiekę (*Iz* 38,14) – (przel. NBG: <http://www.biblest.com.pl>).
- BT** Jak pisklę jaskółcze, tak kwilę, wzdycham jak gołębica. Oczy me słabną, patrząc ku górze. Panie, cierpię ucisk: Stań przy mnie! (*Księga Izajasza* 38,14) – (przel. BT 1989: 881).
- BWP** A ja jak jaskółka kwilę i wzdycham jak gołębica. Oczy me wznoszę ku górze i proszę, byś się mną zajął i otoczył mnie swoją opieką (*Księga Izajasza* 38,14) – (przel. BWP 1997: 1465).
- BW** Jak pisklę jaskółcze, tak świergotałem, gruchałem jak gołąb. Moje oczy zmęczone, zwrócone ku górze: Panie! Mękę cierpię, ujmij się za mną! (*Księga Izajasza* 38,14) – (przel. BW 2001: 784).
- BP** Kwilę jak napadnięta jaskółka, jak gołąb wydaję westchnienia. Trwożnie poglądają me oczy ku górze. Jestem w udřece, o Panie! Przybądź mi z pomocą! (*Księga Izajasza* 38,14) – (przel. BP 2012: 1074).
- PNS** Jak jerzyk, bilbil, tak kwilę; grucham jak gołąb. Moje oczy osłabłe spoglądają ku wysokości: „Jehowo, jestem w udřece, Stań w mojej obronie” (*Księga Izajasza* 38,14) – (przel. PNS 1997: 933).

IV. Bóg, skarżąc się ustami proroka Jeremiasza na naród wybrany, odwołuje się do zwyczajów ptaków, zwłaszcza ptaków wędrowných, między innymi do conceptualizowanych jaskółek, które regularnie przylatują i odlatują w trakcie jesiennej i wiosennej migracji. W *Księdze Jeremiasza* (Jr 8,7) pojawia się trafnie użyta metafora, która pojmowana jest jako paralela do *Księgi Izajasza* (Iz 1,3). Zwierzęta są w niej sprowadzane do swojego miejsca pochodzenia lub do swoich właścicieli (Couturier 2001: 694). Z opisywanej przenośni, nawiązującej do działania przyrody, dowia-

dujemy się jednoznacznie, że przedmiotowy instynkt ptaków – w tym także jaskółek (w zależności od rodzaju przekładu) dotyczy cyklicznych wędrówek. Instynkt opisywanych ptaków, por. czes. „lidové fenologické pranostiky” (Hampl 2010: 29–39), jest niezawodny, w przeciwieństwie do postawy religijnej narodu Bożego, por.:

- (IV) BK Ješto čáp u povětří zná nařízené časy své, a hrdlička i řeřáb i **vlaštovice** šetří času přiletu svého, lid pak můj nezná soudu Hospodinova (*Proroctví Jeremiáše proroka* 8,7) – (przeł. BK 2009: 630).
- BO Luňák na nebi poznal [na nebi] svůj čas. Hrdlicě a **vlastovicě** a čapek střežili sú času přístie svého, ale lid můj nepoznal jest sídu božího (*Jeremiáš* 8,7) – (przeł. BO 2009: 197).
- ČEP I čáp na nebi zná svůj čas, hrdlička, **vlaštovka** a jeřáb dodržují čas svého přiletu, ale můj lid nezná Hospodinovy řády (*Jeremiáš* 8,7) – (przeł. ČEP 2008: 761).
- ČSP I čáp na nebi zná svůj určený čas, hrdlička, **vlaštovka** i jeřáb zachovávají dobu svého přiletu, ale můj lid nezná Hospodinovo nařízení (*Jeremiáš* 8,7) – (przeł. ČSP 2009: 913).
- B21 I ten čáp na nebi zná svá období, hrdlička, rorýs i drozd dodržují čas, kdy se mají stěhovat. Můj lid ale netuší, neví, co Hospodin nařídil (*Jeremiáš* 8,7) – (przeł. B21 2009: 986).
- PNS I čáp na nebesích — ten dobře zná své ustanovené časy; a hrdlička a rorýs a bulbul — každý dobře zachovává čas svého přiletu. Ale pokud jde o můj lid, ten nepoznal Jehovův soud (Jr 8,7) (przeł. PNS: www.jw.org/cs).
- JB I čáp na obloze zná svůj čas, hrdlička, **vlaštovka** i jeřáb zachovávají dobu svého tahu. Ale můj lid nezná Jahvovo právo! (*Jeremiáš* 8,7) – (przeł. JB 2009: 1408).
- SNC Dokonce i tažní ptáci jako jsou čápi, hrdličky, **vlaštovky** či jeřábi dobře vědí, kdy se mají vrátit, a každý rok ve stanovenou dobu přilétají. Avšak mému národu jsou má nařízení cizí (Jr 8,7) – (SNC 2011: 894).
- BG I bocian na powietrzu zna ustawione czasy swoje, i synogarlica, i zóraw, i **jaskółka** przestrzegają czasu przylecenia swego; ale lud mój nie zna sądu Pańskiego (*Proroctwo Jeremiaszowe* 8,7) – (BG: 601).
- BJW Kania na powietrzu poznała czas swój, synogarlica i **jaskółka**, i bocian strzegły czasu przyszcia swego: a lud mój nie poznał sądu Pańskiego (*Proroctwo Jeremiaszowe* 8,7) – (przeł. BJW 2000: 1591).
- NBG Nawet bocian w przestworzach zna swoje pory; także synogarlica, **jaskółka** i żuraw przestrzegają czasu swojego przylotu — lecz Mój lud nie zna sądu wiekuistego (Jr 8,7) – (przeł. NBG: <http://www.biblest.com.pl>).
- BT Nawet bocian w przestworzach zna swoją porę, synogarlica, **jaskółka** i żuraw zachowują czas swego przylotu. Naród mój jednak nie zna Prawa Pańskiego (*Księga Jeremiasza* 8,7) – (przeł. BT 1989: 918).
- BWP Nawet bocian w przestworzach czas swój rozpoznaje, podobnie synogarlica, **jaskółka** i żuraw — wszystkie przestrzegają czasu swej wędrówki. Mój zaś lud nie chce uznać praw swojego Pana (BWP 1997: 1535).
- BW Nawet bocian w przestworzach zna swój czas, synogarlica, **jaskółka** i żuraw przestrzegają pory swojego przylotu, lecz mój lud nie chce znać prawa Pana (*Księga Jeremiasza* 8,7) – (przeł. BW 2001: 824).
- BP Nawet bocian w przestworzach zna ustalone swe pory, synogarlica, **jaskółka** i żuraw przestrzegają czasu swego przylotu, ale lud mój nie zna Prawa Jahwe (Jr 8,7) – (przeł. BP 2012: 1128).

PNS Nawet bocian na niebiosach dobrze zna swe wyznaczone czasy; również turkawka i jerzyk, i bilbil starannie przestrzegają czasu swego przylotu. Lecz mój lud nie poznał sądu Jehowy (*Księga Jeremiasza* 8,7) – (przeł. PNS 1997: 978).

V. Ze względu na to, że księgi deuterokanoniczne (wtórnokanoniczne), czyli tzw. apokryfy, były tłumaczone tylko w niektórych przedstawionych edycjach *Pisma Świętego* (por.: BO, ČEP, JB, BJW, BT, BWP i BP), w piątym czesko-polskim zestawieniu porównawczym analizuję tylko **siedem** przekładów. Omawiana jaskółka, czes. *vlaštovka*, została w Ba 6,21 wyszczególniona jako przykład ptaka, który nie respektuje udawanej świętości pogańskich bóstw, por.:

- (V) **BK** Brak wersetu, nie przetłumaczono (BK 2009).
BO na jich těle a na jich hlavách léci sovy a **vlastovicě** a ptáci i také kočky (*Baruch* 6,21) – (przeł. BO 2009: 357).
ČEP Na jejich tělo i hlavu přilétají netopýři, **vlaštovky** i ptáci; podobně i kočky *přicházejí* (*Báruk* 6,21) – (przeł. ČEP 2008: 1050).
ČSP Brak wersetu, nie przetłumaczono (ČSP 2009).
B21 Brak wersetu, nie przetłumaczono (B21 2009).
PNS Brak wersetu, nie przetłumaczono (PNS).
JB Na tělo i na hlavu se jim slétají netopýři, **vlaštovky** a jiní létavci; bývají tam také kočky (*Kniha Baruchova* 6,21) – (przeł. JB 2009: 1497).
SNC Brak wersetu, nie przetłumaczono (SNC 2011).
BG Brak wersetu, nie przetłumaczono (BG).
BJW Nad ciałem ich i nad głową ich latają sowy, **jaskółki** i ptacy też, także i kotki (*Proroctwo Baruchowe* 6,21) – (przeł. BJW 2000: 1703).
NBG Brak wersetu, nie przetłumaczono (NBG).
BT Na ciała i głowy ich zlatują nietoperze, **jaskółki** i inne ptaki, i koty po nich łażą (*Księga Barucha* 6,21) – (przeł. BT 1989: 983).
BWP Na ich postaciach, na głowach siadają nietoperze, **jaskółki** oraz inne ptaki, a także wskazują na nie koty (*Księga Barucha* 6,21) – (przeł. BWP 1997: 1647).
BW Brak wersetu, nie przetłumaczono (BW 2001).
BP Nad ich postaciami i głowami latają nietoperze, **jaskółki** i inne ptaki, wskazują też na nie koty (*Księga Barucha* 6,21) – (przeł. BP 2012: 1201).
PNS Brak wersetu, nie przetłumaczono (PNS 1997).

VI. Szósty, ostatni analizowany przykład dotyczy również ksiąg wtórno-kanonicznych, a konkretnie starotestamentowej *Księgi Tobiasza* (Tb 2,10). W rozdziale drugim opisano, w jaki sposób stary Tobiasz oślepl. Dowiadujemy się, że przyczyną jego ślepoty były ciepłe odchody/gnój **ptaków**, czes. *lajna/trus*, ekskrementy **wróbli** lub kał **jaskółki**. Różnice w ptasiej ekwiwalencji biorą się najprawdopodobniej z różnych źródeł, na które powoływały się czeskie i polskie przekłady biblijne, oraz z odmiennych materiałów, czyli „wcześniejszych przekładów biblijnych” lub „pierwowzorów”, z których ówcześni lub współcześni tłumacze korzystali. Wiemy, że w łacińskiej *Wul-*

gacie w omawianym wersecie (Tb 2,10) wymienia się jaskółkę – *hirundo*, natomiast w greckiej *Septuagincie* przywołuje się wróbla – *στροvθiov*. Jak podkreśla Miloš Bič w czeskim komentarzu biblijnym (1996: 27), Tobiasz nie zwracał uwagi na gnieźdzące się wróble. Podobnie w polskojęzycznym komentarzu sądzi Antoni Tronina (2001: 19). Ślepotą Tobiasza, która trwała cztery lata, porównywana jest do cierpiącego Hioba, gdyż interesująco oświetla przesłanie tekstu (por. Wojciechowski 2005: 63).

- (VI) BK Brak wersetu, nie przetłumaczono (BK 2009).
- BO Tehda lajna horká **vlaštovičie** jemu v oči z hniezda upadla, takže ihned oslnul (*Tobiáš 2,11*) – (przeł. BO 1996: 27).
- ČEP Nevěděl jsem, že na zdi nade mnou jsou **vrabci**. Jejich teplý trus mi padl do očí a způsobil mi bílý zákal. Chodil jsem k lékařům, abych se léčil. Ale čím víc mě mazali léky, tím víc slably mé oči bílým zákałem, až jsem zcela oslepl. Zrak mi nesloužil čtyři roky. Všichni moji bratři nade mnou truchlili a Achikar se po dva roky, dokud neodešel do Elymaidy, staral o mou obživu (*Tóbjáš 2,10*) – (przeł. ČEP 2008: 947).
- ČSP Brak wersetu, nie przetłumaczono (ČSP 2009).
- B21 Brak wersetu, nie przetłumaczono (B21 2009).
- PNS Brak wersetu, nie przetłumaczono (PNS).
- JB Nevěděl jsem, že nade mnou ve zdi jsou **vrabci**. Do očí mi napadal úplně teplý trus a udělaly se po něm bílé skvrny, jež jsem si musel jít dát ošetřit k lékařům. Čím víc mi dávali masti, tím víc mě ty skvrny oslepovaly, až nakonec jsem oslepl úplně. Po čtyři roky jsem byl zbaven zraku, všechny mé bratry to zarmoutilo; a Achikar, než odjel do Elymaidy, se po dva roky staral o mou výživu (*Tobiáš 2,10*) – (przeł. JB 2009: 677).
- SNC Brak wersetu, nie przetłumaczono (SNC 2011).
- BG Brak wersetu, nie przetłumaczono (BG).
- BJW A z gniazda **jaskółczego**, gdy spał, gorący gnój upadł na oczy jego i został się ślepym (*Księgi Tobiaszowe 2,11*) – (przeł. BJW 2000: 779).
- NBG Brak wersetu, nie przetłumaczono (NBG).
- BT Nie zauważyłem, że **ptaki** siedziały nade mną na murze. Wtedy spadły ciepłe odchody ich na moje oczy i spowodowały bielmo. Poszedłem do lekarzy, aby się wyleczyć. Ale tym bardziej oczy moje wygaszały z powodu bielma, im bardziej smarowano mi je maścią, aż w końcu całkiem oślepełem. Przez cztery lata byłem niewidomy. Wszyscy moi bracia smucili się z mojego powodu. Achikar utrzymywał mnie przez dwa lata, zanim wyjechał do Elimaidy (*Księga Tobiasza 2,10*) – (przeł. BT 1989: 448).
- BWP Wcale nie pomyślałem o tym, że w murze gnieździ się wiele **ptaków**. Otóż w pewnej chwili gorące odchody tych **ptaków** spadły mi na oczy, które natychmiast pokryły się bielmem. Chodziłem do lekarzy, ale nie mogli mi pomóc. Od tej pory przez dwa lata opiekował się mną Achikar, zanim wyprowadził się do prowincji Elimaidy (*Księga Tobiasza 2,10*) – (przeł. BWP 1997: 789).
- BW Brak wersetu, nie przetłumaczono (BW 2001).
- BP Nie wiedziałem, że w murze nade mną gnieźdzą się **ptaki**; ich ciepłe odchody spadły mi na oczy, tak że zaszły bielmem. Udałem się do lekarzy, aby mnie wyleczono, ale im więcej smarowano mi je maścią, tym bardziej zachodziły bielmem, aż wreszcie [zupełnie] oślepełem. Przez cztery lata byłem pozbawiony

wzroku. Wszyscy moi bracia smucili się z powodu mnie, a Achikar żywił mnie przez dwa lata, dopóki nie wyjechał do Elymaidy (*Księga Tobita* 2,10) – (przel. BP 2012: 607).

PNŚ Brak wersetu, nie przetłumaczono (PNŚ 1997).

2.2.1. SZCZEGÓŁOWA ANALIZA BADANYCH CZESKICH I POLSKICH WERSETÓW BIBLIJNYCH Z WYEKSPONOWANĄ 'JASKÓŁKĄ', CZES. *VLAŠTOVKOU*, JAKO LEKSEMEM BAZOWYM

W pozostałej części rozpoczętej konfrontatywno-porównawczej analizy czeskich i polskich ekwiwalentów leksykalnych, znajdujących się na kartach biblijnych, chciałbym podjąć próbę odpowiedzi na pytania: czy jaskółcze nazewnictwo bywa zastępowane innym, odnoszącym się do pozostałych gatunków ptaków, oraz w jakiej kolejności w poszczególnych księgach *Pisma Świętego*, zwłaszcza w wyszczególnionych sześciu wersetach biblijnych, zostały przetłumaczone zwierzęce, przede wszystkim ptasie ekwiwalenty językowe z bazowym słowem 'jaskółka', czes. *vlaštovka*? Zwrócę także uwagę na to, jaka liczba ptaków (zwierząt) znajduje się w każdym badanym wersecie oraz czy różni się ona w stosunku do innych analizowanych tłumaczeń. Skoncentruję się także na rodzaju gramatycznym analizowanych ptasich przedstawicieli i liczbie (pojedynczej lub mnogiej), w jakiej występują dane gatunki ptaków.

2.2.2. ANALIZA AWIFAUNISTYCZNEJ TERMINOLOGII W KSIĘDZE PSALMÓW 84,4

Rozpoczynając zapowiadzaną analizę⁵ leksykalną od starotestamentowej *Księgi Psalmów*, zauważamy, że w dwunastu wyekscerpowanych tłumacze-

⁵ Odnośnie do analizy leksykalnej warto zwrócić uwagę na to, że pol. jaskółka, czes. *vlaštovka*, tłumaczona jest z dwóch hebr. wyrazów: *d'rôr* (h-1866), gdzie pień *d-r-r* oznacza 'nepřetržitě běžet, prudce vyrážeti; svoboda' – [przekł. pol. nieustannie biec, gwałtownie wyruszać, wolność] (Novotný 1992: 1217), a *sûs* (h-5483) – 'według śpiewu' – oznacza również jaskółkę (Douglas 1996: 1163). Natomiast *āḡûr* (h-5693) według rabinistycznych komentarzy wskazuje na 'żurawia'.

Z punktu widzenia etymologicznego czes. *vlaštovka* nie posiada jasnego pochodzenia. Może być połączona z lit. *laksyti* – 'latać tu i tam', od *lėkti*, 'latać' (Rejzek 2001: 716), ale może także pochodzić od **lastati* od dźwiękonaśladowczego *lap-otat* – 'szybko mówić' (Machek 1997: 694) lub *pták švitořivý* – 'ptak gaduła, szczebioczący/świergoczący/gadatliwy' (Holub, Kopečný 1952: 419). Odnośnie do wydawanego dźwięku analizowanych jaskółek można powiedzieć, że w języku czeskim używa się następujących określeń: *šveholen/švehol/štěbetání/štěbot/štěbotání/štiřikání/čirikání/crkání/cvrkání/cvrkot vlaštovek*. Istnieje sporo wariantów regionalnych, określających również tego ptaka. Niektóre są już przestarzałe, inne zaś mogą mieć zastosowanie np. jako kwalifikator książkowy, por.: *vlaštovice, vlaštovka*,

niach, czyli w sześciu czeskich tekstach biblijnych: BK, ČEP, ČSP, B21, JB i SNC oraz w sześciu polskich: BG, NBG, BT, BWP, BW i BP, zastosowano jednakową kolejność ptasich leksemów i taką samą ekwiwalencję językową. Użyto nazw dwóch reprezentantów kategorii pojęciowej ptactwa: wróbla i jaskółki, *czes. vrabce* a *vlaštovky* (z tym, że wróbel wymieniany jest na pierwszym miejscu, a jaskółka na drugim) – wyjątek od zastosowanej reguły translacyjnej, jaką zaobserwowałem podczas analizy czeskich i polskich tekstów dotyczy czterech przekładów biblijnych: PNS, PNŚ, BO i BJW, patrz opis niżej.

W czeskojęzycznym i polskojęzycznym *Przekładzie Nowego Świata* (PNS i PNŚ) spotykamy się również z jaskółką, ale występuje ona już w parze z **hiperonimem** ‘ptak’ jako jednostką wyższego rzędu, czyli z wyrażeniem nadrzędnym. Natomiast w przekładzie staroczeskiej *Biblii ołomunieckiej* (BO) i staropolskiej *Biblii Jakuba Wujka* (BJW) nie została użyta nazwa ‘jaskółka’, gdyż zamiast niej pojawił się wyraz odnoszący się do innego gatunku ptaka, mianowicie do synogarlicy, która należy zupełnie do innej rodziny – *Columbidae*. Wśród wszystkich szesnastu analizowanych wersetów, w czternastu z nich (BK, ČEP, ČSP, B21, PNS, JB, SNC, BG, NBG, BT, BWP, BW, BP i PNŚ) wyraz ‘jaskółka’ znajduje się na drugim miejscu. W trzynastu przekładach, na szesnaście badanych, analizowany ‘ptak’, ‘jaskółka’, *czes. vlaštovka*, występuje w liczbie pojedynczej, a tylko w jednym, w czeskojęzycznym tłumaczeniu *Slova na cestu* (SNC), została wykorzystana forma tego rzeczownika w liczbie mnogiej, *czes. vlaštovky*.

Księga Psalmów 84,4

שִׁפּוֹר *sippôr* (h-6833) - דְּרֹר *d'rôr* (h-1866)

a) BK 1613/2009	<i>vrabec – vlaštovice</i> (wróbel – jaskółka)
b) BO 1417/1996	<i>vrabec – hrdlička</i> (wróbel – synogarlica) → [brak jaskółki]
c) ČEP 2008	<i>vrabec – vlaštovka</i> (wróbel – jaskółka)
d) ČSP 2009	<i>vrabec – vlaštovka</i> (wróbel – jaskółka)
e) B21 2009	<i>vrabec – vlaštovka</i> (wróbel – jaskółka)
f) PNS	<i>pták – vlaštovka</i> (ptak – jaskółka)
g) JB 2009	<i>vrabec – vlaštovka</i> (wróbel – jaskółka)
h) SNC 2011	<i>vrabec – vlaštovky</i> (wróbel – jaskółki)
i) BG 1632/1964?	wróbel – jaskółka
j) BJW 1599/2000	wróbel – synogarlica → [brak jaskółki]
k) NBG	wróbel – jaskółka
l) BT 1989	wróbel – jaskółka
m) BWP 1997	wróbel – jaskółka
n) BW 2001	wróbel – jaskółka
o) BP 2012	wróbel – jaskółka
p) PNŚ 1997	ptak – jaskółka

vlaštovice, laštovka, laštovka, laštovice, lub mogą mieć formę zdrobniałą: *vlaštovička, vlaštovička, vlaštověnka, laštovička, laštověnka*, ewentualnie formę dialektalną: *vlaštůvka, laštůvka* (por. ČSVAS 1969: 260, SJČ 1952: 1656, LR 2000: 549).

2.2.3. ANALIZA AWF AUNISTYCZNEJ TERMINOLOGII W KSIĘDZE PRZYSŁÓW 26,2

W *Księdze Przysłów* (26,2) spotykamy się już natomiast z inną sytuacją. Zauważyłem zwłaszcza w polskich przekładach, że do dziewięciu zmniejsza się używalność dubletowa nazw ptaków, wyrażanych ptasimi ekwiwalentami językowymi w postaci **hiponimicznych** wyrazów, jako jednostek niższego rzędu, w następującej kolejności: wróbel – jaskółka (czes. *vrabec* – *vlaštovka*). W czeskich przekładach takie pary występują w sześciu tłumaczeniach – tak samo jak w poprzednim przykładzie (BK, ČEP, ČSP, B21, JB i SNC), natomiast w polskich przekładach liczba ta zmniejsza się z sześciu do trzech (NBG, BWP i BP). Znacząco natomiast wzrosła używalność następujących leksemów, pozostających w parze, jako kombinacji dubletowej: *pták* – *vlaštovka*, pol. ptak – jaskółka – aż do czterech przekładów (PNS, BG, BW i PNS). Pojawia się także inne słownictwo – zamiast wyrazu ‘jaskółka’ użyto leksemu ‘wróbel’, czyli w użyciu jest dublet: ptak – wróbel (BO, BJW i BT). W trzynastu wersetach spośród szesnastu analizowanych (BK, ČEP, ČSP, B21, PNS, JB, SNC, BG, NBG, BWP, BW, BP i PNS) opisywana jaskółka znajduje się na drugim miejscu, a w trzech tłumaczeniach (BO, BJW i BT) wcale się nie pojawia. Tym razem we wszystkich przebadanych wersetach (Prz 26,2) ches. *vlaštovka*, pol. jaskółka, zawsze występuje w liczbie pojedynczej, por.:

Księga Przysłów 26,2 שִׁפּוֹר *sippôr* (h-6833) - דְּרוֹר *derôr* (h-1866)

a) BK 1613/2009	<i>vrabec</i> – <i>vlaštovice</i> (wróbel – jaskółka)
b) BO 1417/1996	<i>pták</i> – <i>vrabec</i> (ptak – wróbel) → [brak jaskółki]
c) ČEP 2008	<i>Vrabec</i> – <i>vlaštovka</i> (wróbel – jaskółka)
d) ČSP 2009	<i>vrabec</i> – <i>vlaštovka</i> (wróbel – jaskółka)
e) B21 2009	<i>Vrabec</i> – <i>vlaštovka</i> (wróbel – jaskółka)
f) PNS	<i>pták</i> – <i>vlaštovka</i> (ptak – jaskółka)
g) JB 2009	<i>Vrabec</i> – <i>vlaštovka</i> (wróbel – jaskółka)
h) SNC 2011	<i>vrabce</i> – <i>vlaštovky</i> (wróbla – jaskółki)
i) BG 1632/1964?	<i>ptak</i> – <i>jaskółka</i>
j) BJW 1599/2000	ptak – wróbel → [brak jaskółki]
k) NBG	wróbel – <i>jaskółka</i>
l) BT 1989	ptak – wróbel → [brak jaskółki]
m) BWP 1997	wróbel – <i>jaskółka</i>
n) BW 2001	ptak – <i>jaskółka</i>
o) BP 2012	wróbel – <i>jaskółka</i>
p) PNS 1997	ptak – <i>jaskółka</i>

2.2.4. ANALIZA AWF AUNISTYCZNEJ TERMINOLOGII W KSIĘDZE IZAJASZA 38,14

W następnym analizowanym przykładzie (Iz 38,14) w ośmiu czeskich przekładach pojawia się aż **siedem gatunków** ptaków, a konkretnie: ches.

jeřáb, rorajs, drozd, vlaštovice, holubice, bulbul a jestřáb) – [przekł. pol. L.H.: żuraw, jerzyk, drozd, jaskółka, gołębica, bilbil i jastrząb]. Natomiast w analogicznie sporządzonych ośmiu polskojęzycznych przekładach biblijnych pojawia się tylko **pięć rodzajów** ptaków, to znaczy: żuraw, pisklę jaskółcze, gołębica, jerzyk i bilbil. Możemy również zauważyć – śledząc uważnie zastosowane słownictwo – że w większości czeskich tłumaczeń (BK, ČEP, ČSP, B21, PNS, SNC), a także w dwóch polskich przekładach, w *Biblii gdańskiej* (BG) i *Przekładzie Nowego Świata* (PNS), w *Księdze Izajasza* (Iz 38,14) występują zawsze **trzy gatunki** ptaków, natomiast w pozostałych sześciu (BJW, NBG, BT, BWP, BW i BP) oraz dwóch czeskich, *Jeruzalémské bibli* (JB) i *Olomoucké bibli* (BO), pojawiają się tylko **dwaj przedstawiciele** ptactwa (najczęściej w kombinacji jaskółka/pisklę jaskółcze/gołębica/gołąb). W tym miejscu trzeba jednak również zaznaczyć, że ‘gołębica’ rodzaju żeńskiego, pojawiająca się we wszystkich ośmiu czeskich tłumaczeniach oraz w pięciu polskojęzycznych (BG, BJW, NBG, BT i BWP), zmieniała rodzaj gramatyczny w trzech polskich przekładach biblijnych: *Biblii warszawskiej*, *Biblii poznańskiej* i w *Przekładzie Nowego Świata*, przybierając postać wyrazu ‘gołąb’. Szerzej o zastosowanej terminologii gatunkowej ptaków i o kwestiach tłumaczeniowo-translatorskich, które dotyczą używania biblijnej leksyki rodzaju męskiego (‘gołąb’) czy rodzaju żeńskiego (‘gołębica’) napisał Zdzisław Kempf w artykule pod tytułem *Gołębica czy gołąb* (1984: 335–341).

Ptasie nazewnictwo, wyrażane w postaci leksemu ‘jaskółka’, czes. *vlaštovice/vlaštovka*, pojawia się w analizowanym wersecie dziesięć razy, z tym że osiem razy znajduje się na pierwszym miejscu (BO, JB, BJW, NBG, BT, BWP, BW, BP), a dwa razy – na drugim (BK i BG). W sześciu analizowanych tłumaczeniach (pięciu czeskich ČEP, ČSP, B21, PNS, SNC i jednym polskim PNS) wcale nie występuje, por.:

Księga Izajasza 38,14

a) BK 1613/2009	סוס <i>sūs</i> (h-5483) ⁶ – אַגור <i>‘āgūr</i> (h-5693) – יונה <i>yônā’</i> (h-3123)
<i>řeřáb – vlaštovice – holubice</i> (żuraw – jaskółka – gołębica)
b) BO 1417/2009	ptáče <i>vlastoviče</i> – holubice (pisklę jaskółcze – gołębica)
c) ČEP 2008	<i>rorajs – jeřáb – holubice</i> (jerzyk – żuraw – gołębica)
→ [brak jaskółki]
d) ČSP 2009	<i>rorajs – jeřáb – holubice</i> (jerzyk – żuraw – gołębica)
→ [brak jaskółki]
e) B21 2009	<i>drozd – rorajs – holubice</i> (drozd – jerzyk – gołębica)
→ [brak jaskółki]
f) PNS	<i>rorýs – bulbul – holubice</i> (jerzyk – bilbil – gołębica)
→ [brak jaskółki]
g) JB 2009	<i>vlaštovka – holubice</i> (jaskółka – gołębica)

⁶ Odnośnie do nazwy ‘jaskółka’ trzeba powiedzieć, że w rękopisach wschodnich istnieje forma *k’sis*, w innych zaś pojawia się forma *k’sūs* (Łach 1996: 493).

h) SNC 2011	<i>rorys – jestřáb – holubice</i> (jerzyk – jastrząb – gołębica)
→ [brak jaskółki]
i) BG 1632/1964?	żóraw – jaskółka – gołębica
j) BJW 1599/2000	młode jaskółczę – gołębica
k) NBG	jaskółka – gołębica
l) BT 1989	pisklę jaskółcze – gołębica
m) BWP 1997	jaskółka – gołębica
n) BW 2001	pisklę jaskółcze – gołąb
o) BP 2012	jaskółka – gołąb
p) PNS 1997	jerzyk – bilbil – gołąb → [brak jaskółki]

2.2.5. ANALIZA AWIFAUNISTYCZNEJ TERMINOLOGII W KSIĘDZE JEREMIASZA 8,7

W kolejnym analizowanym przykładzie, który znajduje się w *Księdze Jeremiasza* (Jr 8,7), odnotowałem w czeskich wersjach językowych aż **osiem gatunków** ptaków: bociana, synogarlicę, żurawia, jaskółkę, kanię, jerzyka, drozda i bilbila (czes. *čáp, hrdlička, jeřáb, vlaštovka, luňák, rorys, drozd a bulbul*) oraz **jedno pojęcie nadrzędne**, ches. *tažní ptáci* [pol. dosł. przeł. ptaki wędrowne]. W wersjach polskojęzycznych występuje natomiast taka sama liczba gatunków ptaków co w czeskojęzycznych, czyli również **osiem**, ale nie spotykamy się z identycznie dobraną terminologią, ponieważ tłumacze dokonujący przekładów *Pisma Świętego* zastosowali w niektórych fragmentach różnorodny dobór ptasiej ekwiwalencji językowej. Odnotowujemy: bociana, synogarlicę, żurawia, jaskółkę, kanię, turkawkę, jerzyka i bilbila → zaobserwowałem różnice w użyciu dwóch gatunków ptaków: drozda i turkawki. W pięciu polskojęzycznych tłumaczeniach (NBG, BT, BWP, BW i BP), przeprowadzając **intringwalną** (wewnątrzjęzykową) analizę leksykalną, możemy zauważyć, że jest zgodność nie tylko pod względem używanego nazewnictwa, ale także w zakresie kolejności wymienianych gatunków ptaków: bocian, synogarlica, jaskółka i żuraw.

Ptasie nazewnictwo, wyrażane w postaci leksemu 'jaskółka', ches. *vlaštovice/vlaštovka*, pojawia się w analizowanym wersecie (Jr 8,7) **trzyście** razy, z tym że **jedenście** razy znajduje się na **trzecim miejscu** (BO, ČEP, ČSP, JB, SNC, BJW, NBG, BT, BWP, BW, BP), a **dwa** razy na **czwartym miejscu** (BK i BG). W **trzech** analizowanych tłumaczeniach – dwóch czeskich i jednym polskim (B21, PNS i PNS) – 'jaskółka', ches. *vlaštovka*, **wcale nie pojawia się**, por.:

Księga Jeremiasza 8,7

- תִּרְסָן *h'sidā'* (h-2624) – תֹּרֹר *tór* (h-8449) – סוּס *sūs* (h-5483) – אֶגּוּר *'āgūr* (h-5693)
- a) BK 1613/2009 *čáp – hrdlička – řeřáb – vlaštovice* (bocian – synogarlica – żuraw – jaskółka)

- b) BO 1417/2009 – *Luňák – Hrdlicě – vlastovicě – čapek* (kania – synogarlica – jaskółka – bocian)
- c) ČEP 2008 – *čáp – hrdlička – vlaštovka – jeřáb* (bocian – synogarlica – jaskółka – żuraw)
- d) ČSP 2009 – *čáp – hrdlička – vlaštovka – jeřáb* (bocian – synogarlica – jaskółka – żuraw)
- e) B21 2009 – *čáp – hrdlička – rorýs – drozd* (bocian – synogarlica – jerzyk – drozd) → [brak jaskółki]
- f) PNS – *čáp – hrdlička – rorýs – bulbul* (bocian – synogarlica – jerzyk – bilbil) → [brak jaskółki]
- g) JB 2009 – *čáp – hrdlička – vlaštovka – jeřáb* (bocian – synogarlica – jaskółka – żuraw)
- h) SNC 2011 – *tažní ptáci – čápi – hrdličky – vlaštovky – jeřábi* (ptaki wędrownie – bociany – synogarlice – jaskółki – żurawie)
- i) BG 1632/1964? – bocian – synogarlica – żuraw – **jaskółka**
- j) BJW 1599/2000 – kania – synogarlica – **jaskółka** – bocian
- k) NBG – bocian – synogarlica – **jaskółka** – żuraw
- l) BT 1989 – bocian – synogarlica – **jaskółka** – żuraw
- m) BWP 1997 – bocian – synogarlica – **jaskółka** – żuraw
- n) BW 2001 – bocian – synogarlica – **jaskółka** – żuraw
- o) BP 2012 – bocian – synogarlica – **jaskółka** – żuraw
- p) PNs 1997 – bocian – turkawka – jerzyk – bilbil → [brak jaskółki]

Tylko w czeskim tłumaczeniu *Slova na cestu* (SNC) mamy do czynienia z sytuacją, w której w omawianym tekście znajduje się wzmianka o tzw. ptakach wędrownych, *czes. tažní ptáci*, oraz wymienia się czterech ich przedstawicieli.

Możemy również zauważyć, przeprowadzając analizę **interlingwalną** (międzyjęzykową), że niektóre przetłumaczone na język czeski teksty biblijne, takie jak: ČEP, ČSP, JB i SNC, pokrywają się z polskimi przekładami *Pisma Świętego* (NBG, BT, BWP, BW i BP) nie tylko w kwestii doboru ptasich nazw, ale też kolejności prezentacji przedstawicieli kategorii pojęciowej ptactwa (por. bocian – synogarlica – jaskółka – żuraw → *czes. čáp – hrdlička – vlaštovka – jeřáb*). Nazwa ‘jaskółka’ w tych przekładach jest zawsze wymieniona na **trzecim miejscu**.

Z analogiczną sytuacją spotykamy się w tłumaczeniu czeskiej *Biblii kralickiej* (BK 2009: 630) i polskiej *Biblii gdańskiej* (BG: 601), gdzie mamy zachowaną identyczną kolejność wymienianych ptaków (bocian – synogarlica – żuraw – jaskółka → *czes. čáp – hrdlička – řeřáb – vlaštovice*). ‘Jaskółka’ w tych dwóch przekładach znajduje się na **czwartym miejscu**. Różnica pomiędzy przekładem BK i ČEP+ČSP+JB+SNC, a także między BG i NBG+BT+BWP+BW+BP polega na tym, że ostatnie dwa ptaki w tym wersecie (Jr 8,7) występują w zmienionej kolejności – raz jest żuraw – jaskółka (*czes. jeřáb – vlaštovka*), a następnym razem pojawia się odwrotne tłumaczenie jaskółka – żuraw (*czes. vlaštovka – jeřáb*).

Natomiast z zupełnie innym tłumaczeniem spotykamy się w czeskim przekładzie *Biblii XXI wieku* (B21), gdzie zamiast żurawia i jaskółki pojawiają się nazwy dwóch zupełnie nowych gatunków ptaków – są to *rorys*⁷ i *drozd*⁸ (jerzyk i drozd), a w dwóch biblijnych tłumaczeniach (PNS i PNS) występują ptaki: czes. *rorys* i *bulbul* (jerzyk i bilbil). Jeszcze inna ptasia terminologia została użyta w *Biblii Jakuba Wujka* (BJW), ponieważ na pierwszym miejscu zamiast ‘bociana’ wykorzystano wyraz w postaci leksykalnej ‘kania’, podobnie jak w czeskojęzycznej *Biblii ołomunieckiej* (BO).

2.2.6. ANALIZA AWIFAUNISTYCZNEJ TERMINOLOGII W KSIĘDZE BARUCHA 6,21

W przedostatnim, piątym fragmencie przekładu *Pisma Świętego*, pochodzącym z *Księgi Barucha* (Ba 6,21), skupiając się na użytym jaskółczym

⁷ **Jerzyk** (łac. *Apus apus*), czes. *rorys/rorejs* *obecny* – ‘przypominający jaskółkę ptak wędrowny o długich, wąskich skrzydłach i krótkim dziobie, latający wytrwale i bardzo szybko’ (Dunaj 2001: 200); czes. *rorys/rorejs* – ‘*pták s dlouhými křídly hnízdící nejčastěji na vysokých městských stavbách*’ (Filipec 2005: 356) – [przekł. pol. L.H.: ptak z długimi skrzydłami, gnieźdzący najczęściej na wysokich budowlach miejskich].

Jerzyk jest doskonałym lotnikiem, który opanował umiejętność latania w sposób doskonały oraz kształtem podobny jest do wspominatej jaskółki (Kruszona 2008: 167). Trzeba jednak podkreślić, że jest większy od analizowanej jaskółki, przede wszystkim ma dłuższe skrzydła – ich rozpiętość wynosi 40–44 cm (Dungel, Hudec 2001: 154), a są one w kształcie sierpa (w odróżnieniu od trójkątnych skrzydeł jaskółek). Jerzyk posiada również wykrojony ogon, lecz po bokach nie ma aż tak długich piór jak jaskółka (Bezzel 2004: 140–141). Chociaż czes. *rorys*, pol. jerzyk, jest wyglądem podobny do jaskółki, to jednak nie jest z nią spokrewniony (NBS 1996: 1163). W czeskiej terminologii ludowej istnieją na przywoływanego jerzyka takie określenia jak: *vlaštovka noční*, *vlaštovka černá*, *vlaštovka divoká*, *vlaštovka mořská* (Klůz 1977: 144, Machek 1997: 517) – [dosł. jaskółka nocna/czarna/dzika/morska]. Jak podkreślają autorzy różnych wydań *Czeskich Słowników Etymologicznych* (ESJČ 1952, ČES 2001, Machek 1997), wyrażenie *rorys* [dosł. pol. jerzyk] występuje tylko w języku czeskim (por. z typologicznie blisko spokrewnionym językiem słowackim *dážďovník tmavý/dážďovník skalný* – spostrzeżenia własne L.H.), i ma wiele regionalnych wariantów lub gwarowych odmian, por.: *rorejk*, *rorejc*, *rorejť*, *rolejch*, *lorejs* i inne (Rejzek 2001: 544), ewentualnie *rolejk*, *ruhlich* lub zdrobniałe formy deminutywne *rorejssek* (ČSVAS Haller 1969: 254), lub *rohejl*, *rohejř*, *rohlik*, *rolejs*, *rolenc*, *rolýs*, *rorejk* i inne (Klůz 1977: 144). Czeskiego jerzyka, czyli *rorejsa*, określa się również nazwą: *kosíř/kosák* od sierpowatych skrzydeł. Istnieje także *skřípák* od wydawanego głosu *skří* lub *sry* (ESJČ 1997: 517). Starsze wyrażenia, które pozostały w regionalnym użyciu, takie jak *rorejc/rorejk/rorejť*, pochodzą z języka niemieckiego, por. *Rohrreißer* lub *Rohrreiger/Rohreiter* (Holub, Kopečný 1952: 314).

⁸ **Drozd** w języku polskim nazwany również **śpiewakiem** (łac. *Turdus philomelos*), czes. *drozd* *zpěvný*, lub *paszkotem* (*Turdus viscivorus*), czes. *brávník* – największy z drozdowatych ‘ptak przelotny, mający zwykle brązowe upierzenie, czasem ciemnoniebieskie, i nakrapianą pierś; spośród ptaków wyróżnia go piękny śpiew’ (Dunaj 2001: 109); czes. *drozd* – ‘*zpěvný pták s kropenatým peřím na spodu těla*’ (Filipec 2005: 70) – [przekł. pol. L.H.: śpiewający ptak z nakrapianym upierzeniem w dolnej części ciała]. Są to ptaki wędrowne i żywią się owadami, ślimakami i dżdżownicami. Gniazda najczęściej są wyścielone trawą i dobrze ukryte.

nazewnictwie, zauważamy, że *Czeski przekład ekumeniczny* zgadza się z *Biblią Tysiąclecia*, *Biblią warszawsko-praską* i *Biblią poznańską* zarówno pod względem doboru zwierzęco-ptasiego nazewnictwa, jak i pod względem identycznej kolejności przetłumaczonych ekwiwalentów językowych, por.: nietoperze – **jaskółki** – ptaki – koty. W *Biblii Jakuba Wujka* zamiast słowa ‘nietoperze’ użyto wyrazu ‘sowy’, podobnie jak w czeskojęzycznej *Biblii ołomunieckiej*, por.:

Księga Barucha 6,21

- a) BK 1613/2009 – brak tłumaczenia
- b) BO 1417/2009 – *sovy* – **vlastovicě** – *ptáci* – *kočky* (sowy – jaskółki – ptaki – koty)
- c) ČEP 2008 – *netopýři* – **vlaštovky** – *ptáci* – *kočky* (nietoperze – jaskółki – ptaki – koty)
- d) ČSP 2009 – brak tłumaczenia
- e) B21 2009 – brak tłumaczenia
- f) PNS – brak tłumaczenia
- g) JB 2009 *netopýři* – **vlaštovky** – *létavci* – *kočky* (nietoperze – jaskółki – istoty latające – koty)
- h) SNC 2011 – brak tłumaczenia
- i) BG 1632/1964? – brak tłumaczenia
- j) BJW 1599/2000 – sowy – **jaskółki** – ptacy – kotki
- k) NBG – brak tłumaczenia
- l) BT 1989 – nietoperze – **jaskółki** – ptaki – koty
- m) BWP 1997 – nietoperze – **jaskółki** – ptaki – koty
- n) BW 2001 – brak tłumaczenia
- o) BP 2012 – nietoperze – **jaskółki** – ptaki – koty
- p) PNŚ 1997 – brak tłumaczenia

2.2.7. ANALIZA AWIFAUNISTYCZNEJ TERMINOLOGII W *KSIĘDZE TOBIASZA* 2,10

W ostatnim analizowanym przykładzie mamy nieco ułatwioną sytuację, gdyż nie porównujemy kolejności pojawiania się ptasich ekwiwalentów w badanym wersecie biblijnym ze względu na to, że w *Księdze Tobiasza* (Tb 2,10) występuje tylko jeden ptasi reprezentant, różnie jednak tłumaczony. Mamy w wyszczególnionym przekładzie biblijnym do czynienia z **potrójną ekwiwalencją awifaunistyczną**, uzależnioną od rodzaju tłumaczenia, czyli spotykamy się z ptakami (hiperonim), z wróblami albo z jaskółkami (hiponimy). Analizowaną ‘jaskółkę’ uwzględnia staroczeskie tłumaczenie *Biblii ołomunieckiej* (BO) i staropolski przekład *Biblii Jakuba Wujka* (BJW) ze względu na wspólne źródło, jakim była łacińska *Wulgata*. Nazwę ‘wróbel’ przywołują *Czeski przekład ekumeniczny* (ČEP) i czeska edycja *Biblii jerozolimskiej* (JB), oparte najprawdopodobniej nie tylko na tekstach greckich, ale również starołacińskich (Wojciechowski 2005: 63).

Nadrzędne wyrażenia w postaci leksykalnej ‘ptaki’ pojawiają się w trzech współczesnych przekładach biblijnych: *Biblii Tysiąclecia*, *Biblii warszawsko-praskiej* i *Biblii poznańskiej* (BT, BWP i BP), por.:

Księga Tobiasza 2,10

- a) BK 1613/2009 – brak tłumaczenia
- b) BO 1417/1996 – *vlaštovičie* (jaskółki)
- c) ČEP 2008 – *vrabci* (wróble) → [brak jaskółki]
- d) ČSP 2009 – brak tłumaczenia
- e) B21 2009 – brak tłumaczenia
- f) PNS – brak tłumaczenia
- g) JB 2009 – *vrabci* (wróble) → [brak jaskółki]
- h) SNC 2011 – brak tłumaczenia
- i) BG 1632/1964? – brak tłumaczenia
- j) BJW 1599/2000 – gniazda **jaskółczego**
- k) NBG – brak tłumaczenia
- l) BT 1989 – **ptaki** → [brak jaskółki]
- m) BWP 1997 – **ptaków** → [brak jaskółki]
- n) BW 2001 – brak tłumaczenia
- o) BP 2012 – **ptaki** → [brak jaskółki]
- p) PNs 1997 – brak tłumaczenia

2.3. AKRYBIA – ERUDYCJA – INTUICJA ORAZ TRÓJSTOPNIOWA OPERACJA PROCESU TRANSLACYJNEGO: IDENTYFIKACJA – INTERPRETACJA – PRZEKŁAD

Jak wynika z przeprowadzonej analizy tłumaczeń wersetów biblijnych, skoncentrowanych wokół kategorii pojęciowej ptaków, spotykamy się w omawianych czeskich i polskich przekładach z różnorodnymi ekwiwalentami językowymi. Wypadałoby z jednej strony zwrócić szczególną uwagę na kwestie związane z **akrybią** – ‘skrupulatnym’, ‘precyzyjnym’, ‘doskonałym’ i ‘dokładnym’ tłumaczeniem, charakteryzującym, jak sądzę, nie tylko dobrego filologa, ale przede wszystkim każdego profesjonalnie wykonującego pracę tłumacza, który przenosi lub odzwierciedla terminologię oryginału przez właściwą leksykę w kopii (tłumaczeniu) lub – obrazowo sprawę ujawnszy – nowo powstałym tekście. Zgadzam się również z poglądem czeskich językoznawców – Otokara Fischera i Zlady Kufnerovej (2009) – że dobry przekład nie może powstać bez **erudycji** jako ‘gruntownej’ i ‘rozległej’ wiedzy, w tym także bez akrybii, a nawet przydatnej współcześnie **intuicji**. Trzeba w przekładzie literackim (w tym także w tłumaczeniu biblijnym) określić stosunek twórczości i akrybii, ponieważ można przewidzieć, że akrybia należy do tych czynników, które przy wykonywanej przez tłumacza pracy raczej „związują ręce” i zmuszają go do wcielenia się na pewien czas

w badacza. Może właśnie z tego wynikają – widoczne w niektórych fragmentach – różnice w czeskich i polskich tłumaczeniach wersetów biblijnych w zakresie używanej leksyki, odnoszącej się do ptaków.

Kończąc rozważania, dotyczące różnic leksykalnych, znajdujących się w przedstawionych przykładach tłumaczeń nazw ptaków w *Piśmie Świętym*, warto również zastanowić się nad taką kwestią jak: czy współczesne przekłady *Biblii* na język czeski czy polski (por. Piel 2003) spełniają **wymogi wierności znaczeniowej i stylistycznej** wobec oryginału? Pokazana **zasada ekwiwalencji dynamicznej**, jako tzw. **prezentacja adekwatności**, jest – zgodnie ze sztuką tłumaczenia – wierna znaczeniowo i stylistycznie, co zostało przedstawione w niniejszych przykładach i rozważaniach językowych. W procesie tłumaczenia **referenty znaków** (Lipiński 2006: 39) w różnych językach często nie są identyczne, ponieważ nie odpowiadają sobie w stu procentach. Dlatego oryginał i przekład w większości przypadków nigdy nie będą identyczne, gdyż jako **teksty** zawsze będą się od siebie różnić. Może się natomiast zdarzyć, że jako **komunikaty** nie będą się odróżniać. Warto dodać, że oczywiście tłumaczenia powstają na podstawie oryginału lub pierwowzoru, ale nie zmienia to faktu – jak podkreśla Krzysztof Lipiński – że „wykonanie **translatu** jest aktem kreacji tekstu w języku docelowym” (2004: 30).

Wydaje mi się, że ważną sprawą, jaką należałoby również poruszyć na ogólnie przyjętym i pojmowanym poziomie **zasady ekwiwalencji funkcjonalnej**, jest **trójstopniowa operacja: identyfikacja – interpretacja – przekład** (Kufnerová 2009: 43), przy czym spotykamy się najczęściej z taką sytuacją, że pierwsza faza tego procesu, czyli wspomniana identyfikacja, pozostaje poza uwagą (a czasami i poza zainteresowaniem), ponieważ przez ten proces z reguły rozumie się znajomość języka, z którego się tłumaczy, co jest rzeczą naturalną. Dlatego **translatologia** – „jako empirická a integrovaná vědecká disciplína, která zkoumá konkrétní projevy procesu translace i jeho obecné principy” (Lotko 2003: 119) [przekł. pol. L.H.: jako empiryczna i zintegrowana dyscyplina naukowa, która bada konkretne wyrazy (lub zjawiska) procesu translacji i jego ogólne zasady] – głębiej interesuje się przede wszystkim następnymi dwoma etapami, jakimi są przytoczone interpretacja i przekład.

Warto w tym momencie zdecydowanie podkreślić, że pierwsza wspomniana faza, która została nazwana identyfikacją, jest niezmiernie ważna, ponieważ w jej trakcie tłumacz powinien poddać dalszemu badaniu to, co do czego ma wątpliwości, czego nie jest pewny lub o czym nie jest jednoznacznie przekonany. Wyłącznie wątpliwości zmuszają nas, by sprawdzać i weryfikować fakty w sposób żmudny, skomplikowany i niekiedy czasochłonny, w celu zastosowania w przekładzie odpowiedniego leksemu, formy

leksykalnej bądź poprawnego zwrotu, zgodnego z uzusem językowym, który będzie odzwierciedlał pierwotne założenia tekstu wyjściowego.

Na zakończenie warto wspomnieć, że jaskółka jest symbolem światła słonecznego, wczesnego ranka, wiosny, odrodzenia natury, zmartwychwstania, Chrystusa, modlitwy, lata, radości, równości, dobrobytu, zadowolenia z losu w biedzie, pogody ducha, dobrej wróżby, nadziei, budowniczego, pracowitości, pilności, miłości rodzicielskiej, płodności, szczęścia domowego, wolności, wędrowności, rozwiązalności, interesownego przyjaciela, smutku, plotki (Kopaliński 2001: 115) oraz czuwających ascetów, którzy od świtu starają się pełnić dobre uczynki (Szczepanowicz, Mrozek 2007: 171). W czeskiej kulturze, odzwierciedlonej we frazeologii, przywoływana jaskółka jest kojarzona z czystością oraz szybkim mówieniem (Hampl 2012: 204). Już Klemens Aleksandryjski, św. ojciec Kościoła, dostrzegał w nieustającym świergocie jaskółki obraz gadatliwych, plotkujących ludzi (Forstner 1990: 232). Może ptak ten także symbolizować niestałość uczuć, która skłania do pychy ze względu na niestałość kierunku lotu i możliwość wznoszenia się wysoko (Bardski 2010: 112).

2.4. TABELA ZBIORCZA NR 3

Przedstawiona niżej tabela jasno pokazuje, czy w analizowanym wersecie biblijnym pojawia się nie tylko przedmiotowy wyraz ‘jaskółka’ (czes. *vlaštovice/vlaštovka*), ale także, czy przez przypadek nie został zamieniony jego bazowy leksem na inny, synonimiczny (zaznaczone pogrubioną kursywą). Używając słów Wojciecha Chlebdy (2011: 21), **synonimie** traktujemy jako paradygmatyczną relację bliskoznaczności, a **synonimy** – jako konkretne jednostki języka, które tę relację realizują, por.:

fragment Pisma Świętego, w którym pojawia się pol. jaskółka, czes. <i>vlaštovka</i>	Ps 84,4 [3*] (1) (2) zwierzęce/ ptasie miejsce w wersecie	Prz 26,2 (1) (2) zwierzęce/ ptasie miejsce w wersecie	Iz 38,14 (1) (2) (3) zwierzęce/ ptasie miejsce w wersecie	Jr 8,7 (1) (2) (3) (4) zwierzęce/ ptasie miejsce w wersecie	Ba 6,21 (1) (2) (3) (4) zwierzęce/ ptasie miejsce w wersecie	Tb 2,10 [11*]
rodzaj tłumaczenia						
BK <i>Bible kralická</i> z 1613 r.	<i>vlaštovice</i> (2)	<i>vlaštovice</i> (2)	<i>vlaštovice</i> (2)	<i>vlaštovice</i> (4)	----	----
BO <i>Bible olomoucká</i> z 1417 r.	* <i>hrdlička</i> (2)	<i>vrabec</i> (2)	<i>ptáče</i> <i>vlastoviče</i> (1)	<i>vlastovicě</i> (3)	<i>vlastovicě</i> (2)	* <i>vlaštoviče</i>
ČEP <i>Český ekumenický překlad</i>	<i>vlaštovka</i> (2)	<i>vlaštovka</i> (2)	<i>rorejs</i> (1)	<i>vlaštovka</i> (3)	<i>vlaštovky</i> (2)	<i>vrabci</i>
ČSP <i>Český studijní překlad</i>	<i>vlaštovka</i> (2)	<i>vlaštovka</i> (2)	<i>rorejs</i> (1)	<i>vlaštovka</i> (3)	----	----

leksykalnej bądź poprawnego zwrotu, zgodnego z uzusem językowym, który będzie odzwierciedlał pierwotne założenia tekstu wyjściowego.

Na zakończenie warto wspomnieć, że jaskółka jest symbolem światła słonecznego, wczesnego ranka, wiosny, odrodzenia natury, zmartwychwstania, Chrystusa, modlitwy, lata, radości, równości, dobrobytu, zadowolenia z losu w biedzie, pogody ducha, dobrej wróżby, nadziei, budowniczego, pracowitości, pilności, miłości rodzicielskiej, płodności, szczęścia domowego, wolności, wędrowki, rozwiązłości, interesownego przyjaciela, smutku, plotki (Kopaliński 2001: 115) oraz czuwających ascetów, którzy od świtu starają się pełnić dobre uczynki (Szczepanowicz, Mrozek 2007: 171). W czeskiej kulturze, odzwierciedlonej we frazeologii, przywoływana jaskółka jest kojarzona z czystością oraz szybkim mówieniem (Hampl 2012: 204). Już Klemens Aleksandryjski, św. ojciec Kościoła, dostrzegał w nieustającym świergocie jaskółki obraz gadatliwych, plotkujących ludzi (Forstner 1990: 232). Może ptak ten także symbolizować niestałość uczuć, która skłania do pychy ze względu na niestałość kierunku lotu i możliwość wznoszenia się wysoko (Bardski 2010: 112).

2.4. TABELA ZBIORCZA NR 3

Przedstawiona niżej tabela jasno pokazuje, czy w analizowanym wersecie biblijnym pojawia się nie tylko przedmiotowy wyraz ‘jaskółka’ (czes. *vlaštovice/vlaštovka*), ale także, czy przez przypadek nie został zamieniony jego bazowy leksem na inny, synonimiczny (zaznaczone pogrubioną kursywą). Używając słów Wojciecha Chlebdy (2011: 21), **synonimie** traktujemy jako paradygmatyczną relację bliskoznaczności, a **synonimy** – jako konkretne jednostki języka, które tę relację realizują, por.:

fragment Pisma Świętego, w którym pojawia się pol. jaskółka , czes. vlaštovka rodzaj tłumaczenia	Ps 84,4 [3*] (1) (2) zwierzęce/ ptasie miejsce w wersecie	Prz 26,2 (1) (2) zwierzęce/ ptasie miejsce w wersecie	Iz 38,14 (1) (2) (3) zwierzęce/ ptasie miejsce w wersecie	Jr 8,7 (1) (2) (3) (4) zwierzęce/ ptasie miejsce w wersecie	Ba 6,21 (1) (2) (3) (4) zwierzęce/ ptasie miejsce w wersecie	Tb 2,10 [11*]
BK Bible kralická z 1613 r.	<i>vlaštovice</i> (2)	<i>vlaštovice</i> (2)	<i>vlaštovice</i> (2)	<i>vlaštovice</i> (4)	----	----
BO Bible olomoucká z 1417 r.	<i>*hrdlička</i> (2)	<i>vrabec</i> (2)	<i>ptáče</i> <i>vlastoviče</i> (1)	<i>vlastovič</i> (3)	<i>vlastovič</i> (2)	<i>*vlastoviče</i>
ČEP Český ekumenický překlad	<i>vlaštovka</i> (2)	<i>vlaštovka</i> (2)	<i>rorejs</i> (1)	<i>vlaštovka</i> (3)	<i>vlaštovky</i> (2)	<i>vrabci</i>
ČSP Český studijní překlad	<i>vlaštovka</i> (2)	<i>vlaštovka</i> (2)	<i>rorejs</i> (1)	<i>vlaštovka</i> (3)	----	----

skich), częstotliwość występowania nazwy 'jaskółka', czes. *vlaštovka*, przedstawia się następująco:

sześć razy nie została wymieniona w żadnym tłumaczeniu,

pięć razy została użyta w JB, BWP, BP,

cztery razy została wyszczególniona w BK, BO, ČEP, BG, BJW, NBG, BT, BW,

trzy razy znalazła się w ČSP, SNC,

dwa razy przywołano ją w B21, PNS, PNŚ.

2.4.1. PODSUMOWANIE

Chociaż wyraz 'jaskółka', czes. *vlaštovka*, w *Písmie Świętym* pojawia się tylko od dwóch do pięciu razy w sześciu⁹ analizowanych wersetach (w zależności od rodzaju tłumaczenia), zauważyć możemy różnice tłumaczeniowe, polegające na doborze ekwiwalentów leksykalnych, dotyczących w naszym przypadku kategorii pojęciowej ptactwa. Z przeprowadzonej międzyjęzykowej analizy dowiadujemy się, że czeska *Biblia kralicka* i polska *Biblia gdańska* (częściowo *Biblia warszawska* i *Nowa Biblia gdańska*) są pod względem tłumaczenia ptasich, a konkretnie jaskółczych leksykalnych ekwiwalentów językowych do siebie bardzo zbliżone. Podobną analogię obserwujemy, porównując czeską *Biblię jerozolimską* i polskie przekłady *Biblii warszawsko-praskiej* oraz *Biblii poznańskiej*. Bardzo zbliżone są do siebie *Biblia ołomuniecka* i *Biblia Jakuba Wujka*. Cechy wspólne wykazują również przekłady PNS i PNŚ. Zbieżności możemy także dostrzec między *Českým studijním překladem* i *Slovem na cestu*.

Na podstawie przeprowadzonej i dokładnie urzeczywistnionej wewnątrzjęzykowej analizy mogę stwierdzić, że na cztery wersety w *Biblii kralickiej* przypadają aż cztery leksemy 'jaskółka', co czyni proporcję¹⁰ procentową 100,00% do 0,00% na korzyść tłumaczenia, w którym wykorzystane jest jaskółcze nazewnictwo. W *Biblii gdańskiej* i *Nowej Biblii gdańskiej* doliczyłem się analogicznego wyniku. W *Biblii warszawskiej* na cztery wer-

⁹ Niektóre tłumaczenia biblijne dotyczą tylko czterech wersetów ze względu na to, że nie uwzględniają ksiąg deuterokanonicznych (BK, ČSP, B21, PNS, SNC, BG, NBG, BW i PNŚ), dlatego przy ich obliczaniu procentowym owe cztery wersety stanowią bazę wyjściową, mającą wartość 100%.

¹⁰ Odnośnie do proporcji i sposobu obliczeń przyjąłem następującą zasadę, że jeżeli w niektórych edycjach *Pisma Świętego* nie są uwzględnione deuterokanoniczne księgi, a dotyczy to następujących wersji językowych: BK, ČSP, B21, PNS, SNC, BG, NBG, BW i PNŚ, to oczywiście brak apokryfów nie ma wpływu na wynik końcowy, gdyż ich nie uwzględniam, ponieważ byłoby to procentowo szczególnie krzywdzące dla tych przekładów w końcowym liczbowym zestawieniu.

sety przypadają również cztery odnotowane leksemy ‘jaskółka’, chociaż w *Księdze Izajasza* (Iz 38,14) pojawia się nijaki rodzaj gramatyczny, co daje wynik 100,00% do 00,00% na korzyść używanego jaskółczego nazewnictwa. W *Czeskim Przekładzie Ekumenicznym* na sześć wersetów przypadają cztery jaskółcze leksemy oraz jedna nazwa związana z jerzykiem (czes. *rorejsem*) i jedna z wróblem (czes. *vrabcem*), co kształtuje się procentowo 66,67% do 33,33% na korzyść zastosowanego jaskółczego nazewnictwa. W czeskim przekładzie *Biblii XXI wieku* w czterech wersetach użyto tylko dwóch leksemów w formie ‘jaskółka’ oraz aż dwóch innych przedstawicieli ptactwa: drozda i jerzyka, ches. *drozda* a *roryse*, co czyni proporcję procentową 50,00% do 50,00% z zakresu wymiennie używanych gatunków ptaków. Z podobną sytuacją spotykamy się w czeskim PNS i polskim PNs, gdzie na cztery wersety, w których miała się znajdować ‘jaskółka’, przypadają tylko dwa leksemy w spodziewanej postaci, co czyni proporcję procentową 50,00% do 50,00% z zakresu wymiennie używanych gatunków ptaków. W czeskojęzycznych przekładach biblijnych *Český studijní překlad* (ČSP) i *Slovo na cestu* (SNC) na cztery wersety przypadają aż trzy leksemy w postaci ches. *vlaštovky* [dosł. jaskółki], co przedstawia się procentowo 75,00% do 25,00% na korzyść tłumaczenia, w którym wykorzystane jest jaskółcze nazewnictwo. W *Biblii Tysiąclecia* na sześć analizowanych jednostek leksykalnych przypadają cztery hiponimy w postaci ‘jaskółka’, jeden hiponim ‘wróbel’ i tylko jeden hiperonim ‘ptak’ (co przekłada się na stosunek procentowy 66,67% do 33,33% na korzyść częstszego używania podrzędnego wyrażenia leksykalnego, wyrażanego w formie ‘jaskółka’). W staropolskiej *Biblii Jakuba Wujka* i staroczeskiej *Biblii ołomunieckiej* (duża zbieżność ze względu na wspólne źródło – *Wulgatę*) na sześć wersetów przypadają cztery jaskółcze leksemy oraz jedna nazwa związana z synogarlicą i jedna z wróblem, co kształtuje się procentowo 66,67% do 33,33% na korzyść zastosowanego jaskółczego nazewnictwa. W BWP i BP na sześć analizowanych wersetów przypada pięć ‘jaskółek’ oraz jedno wyrażenie nadrzędne w postaci leksykalnej ‘ptak’, co czyni wynik procentowy 83,33% do 16,67% na korzyść zastosowanego jaskółczego nazewnictwa. W czeskojęzycznej *Jeruzalémské bibli* również na sześć analizowanych wersetów przypada aż pięć jaskółek oraz jedno wyrażenie, tym razem nie w nadrzędnej postaci leksykalnej ‘ptak’, ale w podrzędnej postaci ‘wróbel’, co czyni wynik procentowy 83,33% do 16,67% na korzyść zastosowanego jaskółczego nazewnictwa.

ZAKOŃCZENIE

Poddane porównawczemu badaniu przetłumaczone czeskie i polskie nazwy wybranego przeze mnie ptactwa biblijnego – stanowiące obfite źródło materiałowe – posłużyły w znacznym stopniu do realizacji tematu pracy.

W niniejszej monografii skoncentrowałem się na czeskich i polskich przekładach biblijnych kategorii pojęciowej ptactwa, skupiając się przede wszystkim na rzędzie *Strigiformes* oraz na rodzinie *Hirundinidae*. Niniejsza konfrontatywno-leksykalna analiza dotyczyła szesnastu najważniejszych przekładów *Pisma Świętego* (ośmiu czeskich i ośmiu polskich), pochodzących z różnych okresów – od XV wieku po współczesność. Zaprezentowane przekłady biblijne, zarówno staroczeskie [2], jak i staropolskie [2] oraz współczesne [6+6], zostały sprawiedliwie podzielone i równomiernie dobrane do niniejszej analizy (zarówno pod względem ilościowym, jak i czasu powstawania).

W przeprowadzonym przeze mnie badaniu brałem pod uwagę **przedstawicieli awifauny**, zaliczanych do kategorii szeroko pojętych sów, którzy znajdowali się minimalnie w jednym wersecie biblijnym jako **bazowa analizowana jednostka leksykalna**, wraz z ich **jednoczłonowymi hiponimicznymi nazwami**, por. zarówno czeskie wyrażenia: *kalous*, *kulich*, *puštík*, *sova* [wyraz nadrzędny], *sýc*, *sýček*, *výr*, jak i polskojęzyczne leksemy: pójdzka, puchacz, puszczyk, sowa [wyraz nadrzędny]. Uwzględniłem także reprezentantów kategorii pojęciowej sów właściwych, posiadających **dwuczłonową binominalną terminologię**, por. czes. *sova pálená*, *sova ušatá* – pol. sowa uszata, czyli formę, w jakiej występują w *Písmie Świętym*.

Zwracałem także uwagę na precyzyjną terminologię, wyrażaną przez leksemy: czes. *mladé sovy* – pol. młode sowy, które w innych przekładach tłumaczone są najczęściej jako strusie lub młode strusięta, czes. *pštrosi/pštrosice* (Jr 50,39 i Mi 1,8). Dzięki tym przedstawicielom gatunku sów mogliśmy się dowiedzieć, że w niektórych czeskich i polskich przekładach badanych wersetów (Iz 34,14; Ps 102,7; Iz 14,23; Jr 50,39; Iz 34,15; So 2,14, Lm 4,3) przedmiotowe wyrażenia tłumaczone są zupełnie inaczej, np. lelek, kruk nocny, bukač, bąk, *pštros*, *divocí ptáci*, *noční ptáci*, *sup*, *sojka*

lub ssak: *netopýr*, *ježek*, *dikobraz*, jeż lub jako istota demoniczna: smok, wyjce, *saň*, a wyrażenie ‘Lilit’ jako żeński demon nocy, który występuje w *Biblii* tylko raz, przybierając określenie *hapax legomenon*.

Zauważyłem, że w niektórych współczesnych przekładach pojawiają się dwuczłonowe nazwy, ale w staroczeskich i staropolskich przekładach nie zaobserwowałem takiej sytuacji. Żeby potwierdzić tę tezę, niezbędne jest jeszcze przeprowadzenie dalszych analiz innych gatunków i rodzajów ptaków, pojawiających się na kartach *Pisma Świętego* (co będzie miało odzwierciedlenie w moich przyszłych publikacjach).

Na podstawie tak przeprowadzonej konfrontatywnej analizy czeskiej i polskiej terminologii awifaunistycznej, znajdującej się w *Piśmie Świętym*, możemy stwierdzić, że niektóre przekłady biblijne są do siebie bardzo podobne pod względem ptasiej terminologii (por. BO i BJW) najprawdopodobniej ze względu na ich wspólne źródło, jakim jest łaciński przekład *Wulgaty*. Odczuwalne podobieństwa zauważalne są również w tłumaczeniach biblijnych (por. BK i BG) ze względu na bardzo bliskie i wspólne kontakty braci czeskich z polskimi protestantami. Pozostałe czeskie i polskie analizowane tłumaczenia biblijne – zaprezentowane w niniejszej monografii – różnią się w mniejszym lub większym stopniu.

Niniejsza analiza pokazała różnice w stosowanych hiponimicznych i hiperonimicznych wyrażeniach leksykalnych. Przybliżyła nam również zagadnienia związane z **redukcją dubletów leksykalnych**, dotyczących ujednoliconego przekładu (rozdz. I – przykład I–II), oraz zaprezentowała **leksykalną wariantywność zarówno sowych ekwiwalentów** (rozdz. I – przykłady III–XX), jak i **jaskółczego nazewnictwa** (rozdz. II – przykłady III, IV i VI).

Wykazałem, że w trakcie procesu translacyjnego mamy do czynienia z rodzajem **przybliżenia aproksymacyjnego i formalno-estetyczną rekonstrukcją** ptasiej ekwiwalencji w przetłumaczonych tekstach języka docelowego. Zwróciłem uwagę na zasady **ekwiwalencji funkcjonalnej** oraz na bardzo ważne kwestie translatorskie, czyli na **trójstopniową operację**, polegającą na: **identyfikacji – interpretacji – przekładzie** (Kufnerová 2009: 43). Udowodniłem również, że dobór słownictwa w niektórych przedstawionych wersetach biblijnych jest pojmowany w sposób subiektywny, który rodzi się w kontekście wypowiedzi rodzimych użytkowników języka.

Jestem przekonany, że niniejsza analiza językoznawcza, skoncentrowana na świecie awifauny w *Piśmie Świętym*, stanie się załączkiem dalszych **in-tralingwalnych i interlingwalnych** badań nad zrozumieniem zastosowanej i właściwie przetłumaczonej leksyki w konkretnie analizowanym tekście. Upewniłem się również, że prześledzenie innych **realiów biblijnych** na

porównawczym tle języków słowiańskich (przede wszystkim czeskiego i polskiego – ze względu na bliskie związki) przyniesie duży pożytek językoznawcom.

BIBLIOGRAFIA

BIBLIOGRAFIA ŽRÓDLŮVA – BIBLIOGRAFICKÉ PRAMENY

- Bible – Český studijní překlad Bible*. Stará a Nová smlouva přeložené z původních jazyků, 2009, Praha.
- Bible – Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih). Český ekumenický překlad*, 2008, Praha.
- Bible – Překlad 21. století*, 2009, Praha.
- Bible – Slovo na cestu*, 2011, Praha.
- Bible Svátá – Písmo svaté Starého a Nového zákona podle posledního vydání Kralického z roku 1613*. Česká biblická společnost 2009, Praha.
- Biblia w przekładzie księdza Jakuba Wujka z 1599 r.* Transkrypcja typu „B” oryginalnego tekstu z XVI w., 2000, Warszawa.
- Biblia to jest Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*. Nowy przekład z języków hebrajskiego i greckiego opracowany przez Komisję Przekładu Pisma Świętego, 2001, Warszawa.
- Biblická konkordance k textu kralické bible*, 1993, Liberec.
- Biblia to jest Całe Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu* z hebrajskiego i greckiego języka na polski pilnie i wiernie przetłómaczona, bez roku.
- Jeruzalémská Bible – Písmo svaté* vydané jeruzalémskou biblickou školou Krystal OP Karmelitánské nakladatelství, 2009, Praha.
- Písmo Święte: Stary i Nowy Testament*, 2012, Poznań.
- Písmo Święte Starego i Nowego Testamentu* w przekładzie z języków oryginalnych opracował zespół biblistów polskich z inicjatywy benedyktynów tynieckich, wydanie czwarte, 1989, Poznań–Warszawa.
- Písmo Święte Starego i Nowego Testamentu – Biblia warszawsko-praska*, 1997, Warszawa.
- Písmo Święte w Przekładzie Nowego Świata*. Przetłumaczono z New World Translation of Holy Scriptures z uwzględnieniem języków oryginału, 1997.
- Staročeská bible drážďanská a olomoucká*. Kritické vydání nejstaršího českého překladu bible ze 14. století. *I Evangelia*, 1981, Praha.
- Staročeská bible drážďanská a olomoucká s částmi Bible litoměřicko-třeboňské*. Kritické vydání nejstaršího českého překladu bible ze 14. století. *II Epištoly, Skutky apoštolů, Apokalypsa*, 1985, Praha.

- Staročeská bible drážďanská a olomoucká*. Kritické vydání nejstaršího českého překladu bible ze 14. století. *III Genesis-Esdráš*, 1988, Praha.
- Staročeská bible drážďanská a olomoucká*. Kritické vydání nejstaršího českého překladu bible ze 14. století. *IV Tobias-Sirachovec*, 1996, Paderborn.
- Staročeská bible drážďanská a olomoucká s částmi Proroků rožmberských a Bible litoměřicko-třeboňské*. Kritické vydání nejstaršího českého překladu bible ze 14. století. *V/1 Izaiáš-Daniel*, 2009, Praha.
- Staročeská bible drážďanská a olomoucká s částmi Bible litoměřicko-třeboňské*. Kritické vydání nejstaršího českého překladu bible ze 14. století. *V/2 Ozeáš-2. Makabejská*, 2009, Praha.

LITERATURA PRZEDMIOTU

- Achtemeier P.J., 2004, *Encyklopedia biblijna*, Warszawa.
- Antonín L., 2003, *Bestiář. Bájná zvířata, živlové bytosti, monstra, obludy a nestvůry v knižní ilustraci konce středověké Evropy*, Praha.
- Balabán M., Nytrová O., 2007, *Biblický třpyt v české poezii XX. století. Ohlasy Nového zákona*, Davle.
- Baldock J., 2008, *Kobiety w Biblii*. Przeł. K. Lossman, Warszawa.
- Bańko M., 2003, *Słownik peryfraz, czyli wyrażen omownych*, Warszawa.
- Bańkowski A., 2000, *Etymologiczny słownik języka polskiego A-K*, tom I, Warszawa.
- Bańkowski A., 2000, *Etymologiczny słownik języka polskiego L-P*, tom II, Warszawa.
- Bardski K., 2010, *W kręgu symboli biblijnych*, Kraków.
- Becker U., 2002, *Slovník symbolů*, przeł. P. Patočka, Praha.
- Bednarczyk A., 2008, *W poszukiwaniu dominanty translatorskiej*, Warszawa.
- Bezzel E., 2004, *Ptáci. Klíč ke spolehlivému určování 3 znaky*, przeł. T. Kapic, Dobřejovice.
- Bič M., 1996, *Výklady V ke Starému zákonu. Kníky deuterokanonické: Tóbijáš, Júdit, Ester, Moudrost, Sirachovec, Bárúk, Příkladky k Danielovi, I. Makabejská, II. Makabejská*, Kostelní Vydří.
- Biedermann H., 2001, *Leksykon symboli*, Przeł. J. Bubiniowicz, Warszawa.
- Bińczyk E., 2003, *Socjologia wiedzy w Biblii*, Kraków.
- Borys W., 2005, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków.
- Borzymińska Z., Żebrowski R., 2003, *Polski słownik judaistyczny. Dzieje – kultura – religia – ludzie*, t. 1, Warszawa.
- Borzymińska Z., Żebrowski R., 2003, *Polski słownik judaistyczny. Dzieje – kultura – religia – ludzie*, tom 2., Warszawa.
- Botheroyd S., Botheroyd P.F., 2006, *Słownik mitologii celtyckiej*, przeł. P. Latko, Katowice.
- Bowker John 2005, *Bible – ilustrowany průvodce Starým a Novým zákonem*, przeł. M. Janata, Praha.

- Brown R.E., Fitzmyer J.A., Murphy R.E., 2001, *Katolicki komentarz biblijny*, red. pol. wyd. W. Chrostowski, Warszawa.
- Brückner A., 1927/1993, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa.
- Briks P., 1999, *Podręczny słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu*, Warszawa.
- Brzozowski J., 2011, *Stanąć po stronie tłumacza. Zarys poetyki opisowej przekładu*, Kraków.
- Chlebda W., 1999, *Dzisiejszy język polski a biblizmy (glosa leksykograficzna)*, w: *Od Biblii Wujka do współczesnego języka religijnego*, red. ks. Z. Adamek i S. Koziara, Tarnów, s. 145–149.
- Chlebda W., 2011, *Ekwiwalencja i ekwiwalenty: między słownikiem i tekstami*, w: *Na tropach translatorów. W poszukiwaniu odpowiedników przekładowych*, red. W. Chlebda, Opole, s. 21–43.
- Cirlot J.E., 2012, *Słownik symboli*, przeł. I. Kania, Kraków. 2001.
- Dillard R.B., Longman III Tremper 2003, *Úvod do Starého zákona*, przeł. V. Schnerberger, P. Jartym, P. Štička, Praha.
- Douglas J.D., 1996, *Nový biblický slovník*, przeł. A. Koželuhová, H. Nezbedová, B. Procházka, J. Štifter, R. Matulík, Praha.
- Dunaj B., 2001, *Popularny słownik języka polskiego*, Warszawa.
- Dungel J., Hudec K., 2005, *Atlas ptáků České a Slovenské republiky*, Praha.
- Filipec J., Daneš F., 2005, *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*, Praha.
- Filipi P., 2006, *Pozvání k naději. Kapitoly o homiletické hermeneutice a exegesi*, Praha.
- Flek A., 2001, *Píseň písní zvaná Šalomounova*, Praha.
- Forstner D., 1990, *Świat symboliki chrześcijańskiej*, przeł. W. Zakrzewska, P. Pachciarek, R. Tyrzyński, Warszawa.
- Fouilloux D., 1992, *Slovník biblické kultury*, Praha.
- Fučík B., Pokorný J., 2009, *Zakopany pes*, Praha.
- Gebauer J., 1970, *Slovník staročeský. Díl I [A-J]; díl II [K-N]*, Praha.
- Godyń J., 2006, *Mały słownik biblizmów języka polskiego*, Warszawa.
- Goethe J.W., 2003, *Faust część I*, przeł. W. Kościelski, oprac. W. Rzehak, Kraków.
- Grygová B., 2010, *Překlad odborného textu*, w: *Překlad a překládání*, Olomouc, s. 203–214.
- Halas Fr. X., Halasová D., 2009, *Jeruzalémská bible*, Kostelní Vydří.
- Haller J., Šmilauer V., 1969, *Český slovník věcný a synonymický*, Praha.
- Hámpel L., 2010, *Rola profilowania w tłumaczeniu jednostek leksykalnych (na przykładach czeskich i polskich frazeologizmów)*, w: *Odborová didaktika v příprave a d'alšom vzdelávaní učiteľa materinského jazyka a literatury*, Ružomberk, s. 127–138.
- Hámpel L., 2010, *Předpověď počasí a ročního období podle lidových tradic s využitím domény zvířecích/ptačích lexikálních ekvivalentů používaných v českých a polských frazeologismech*, w: *Parémie národů slovanských V – sborník příspěvků z mezinárodní konference konané v Ostravě ve dnech 20-21 října 2010*, Ostrava, s. 29–39.

- Hampl L., 2011, *Skonwencjonalizowane jednostki leksykalne z bazowym członem liczbowym w czeskiej i polskiej frazeologii*, w: *Opera Slavica – Slavistické rozhledy*, Brno, s. 19–33.
- Hampl L., 2011, *Najistotniejsze podobieństwa i różnice przetłumaczonych hiperonimicznych i hiponimicznych wyrazów leksykalnych w przekładach czeskich i polskich wersetów biblijnych na wybranym przykładzie „ptak – wróbel”*, „*Studia Slavica*” XV, Ostrava, s. 241–255.
- Hampl L., 2012, *Ptactwo we frazeologii czeskiej i polskiej. Konceptualizacja – obraz – odzwierciedlenie*, Bielsko-Biała.
- Hampl L., 2012, *Przekład tekstów biblijnych jako źródło badań językoznawczych. Analiza leksykalna z uwzględnieniem dominanty semantycznej*, w: *Między oryginałem a przekładem*, t. 18., red. A. Bednarczyk, J. Brzozowski, Kraków, s. 121–130.
- Hampl L., 2012, *Rozbor lexikálních jednotek biblického textu na materiálu polských a českých překladů Svatého písma*, w: *Dotknąć słowiańszczyzny. Języki, literatura i kultura krajów słowiańskich*. Zbiór artykułów pokonferencyjnych, Bielsko-Biała/Poznań, s. 33–42.
- Hanzák J., Bouchner M., Hudec K., 1974, *Světém zvířat. Ptáci*, II díl – 2. část, Praha.
- Heflik W., Mrozek A., Natkaniec-Nowak L., Szczepanowicz B., 2005, *Atlas biblijnych kamieni szlachetnych i ozdobnych. Pochodzenie, miejsce w Biblii i symbolika*, Kraków.
- Hejwowski K., 2006, *Kognitywno-komunikacyjna teoria przekładu*, Warszawa.
- Hejwowski K., 2009, *Klasyfikacja błędów tłumaczeniowych – teoria i praktyka*, w: *Jakość i ocena tłumaczenia*, red. A. Kopczyński, M. Kizeweter, Warszawa, s. 141–161.
- Holub J., Kopečný Fr., 1952, *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha.
- Jakubiec Cz., 1974, *Pismo Święte Starego Testamentu. Księga Hioba. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz – ekskursy*, t. VII, cz. 1, Poznań–Warszawa.
- Janikowska J., 2012, *Bartosz Wierzbęta – tłumacz świadomy*, w: *Wielcy tłumacze*, red. P. Fast, Katowice.
- Jelonek T., 2007, *Biblia w kulturze świata*, Kraków.
- Jelonek T., 2009, *Repetitorium biblijne*, Kraków.
- Karłowicz J., Kryński A., Niedźwiecki Wł., 1915/1952, *Słownik języka polskiego*, tom VI S-Ś, wydanie fotooffsetowe, Warszawa.
- Kempf Z., 1984, *Gołębica czy gołąb?*, „*Język Polski*” LXIV, zeszyt 5., s. 335–341.
- Kępa-Figura D., 2007, *Kategoryzacja w komunikacji językowej na przykładzie leksemu ‘ptak’*, Lublin.
- Klůž Z., 1977, *Naše ptactvo v lidovém názvosloví a vědecké terminologii*, Praha/Přerov.
- Knittlová D. a kol., 2010, *Překlad a překládání*, Olomouc.
- Kobielus S., 2002, *Bestiarium chrześcijańskie. Zwierzęta w symbolice i interpretacji. Starożytność i średniowiecze*, Warszawa.
- Kobielus S., 2005, *Fizjologi i Aviarium. Średniowieczne traktaty o symbolice zwierząt*, Tyniec, Kraków.
- Kobielus S., 2012, *Lapidarium christianum. Symbolika drogich kamieni. Wczesne chrześcijaństwo i średniowiecze*, Tyniec.

- Kolberg O., 1977, *Przysłówia*, Warszawa.
- Komenský J. A., 1659/1987, *Píseň písní Šalomounových*, Praha.
- Kopaliński W., 1988, *Słownik mitów i tradycji kultury*, Warszawa.
- Kopaliński W., 2001, *Słownik symboli*, Warszawa.
- Kossowska M., 1968, *Biblia w języku polskim*, Poznań.
- Koziara Stanisław 2002, *Losy frazeologizmów biblijnych z nazwami ptaków w języku polskim*, w: *Z problemów przekładu i stosunków międzyjęzykowych*, t. II, red. T. Żeberek i T. Borucki, Kraków, s. 191–203.
- Kraus J. a kol., 2007, *Nový akademický slovník cizích slov A–Ž*, Praha.
- Kruszona M., 2008, *Kulturalny atlas ptaków*, Poznań.
- Kselmann J.S., Barré M.L. 2001: *Księga Psalmów*, w: Brown R.E., Fitzmyer J.A., Murphy R.E., *Katolicki komentarz biblijny*, Warszawa, s. 481–524.
- Kufnerová Z., 2009, *Čeština a překládání*, Jinočany.
- Kuśmirek A., 2003, *Hebrajsko-polski Stary Testament Pięcioksiąg. Przekład interlinearny z kodami gramatycznymi, transliteracją oraz indeksem rdzeni*, Warszawa.
- Kuťáková E., Marek V., Zachová J., 2002, *Moudrost věků. Lexikon latinských výroků, přísloví a rčení*, Voznice.
- Kwilecka I., 1972, *Ze studiów nad staropolskimi przekładami Biblii. Problem tłumaczenia realiów biblijnych*, „*Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*”, t. X, s. 59–89.
- Kwilecka I., 2003, *Studia nad staropolskimi przekładami Biblii*, Poznań.
- Kyas V., 1997, *Česká bible v dějinách národního písemnictví*, Praha.
- Landowski Z., Woś K., 2002, *Słownik cytatów łacińskich. Wyrażenia – sentencje – przysłówia*, Kraków.
- Lebiedziński H., 1981, *Elementy przekładoznawstwa ogólnego*, Warszawa.
- Lewicki R., 2000, *Między adaptacją i egzotyzacją: The Pickwick Papers w przekładzie polskim i rosyjskim*, w: *Przekładając nieprzekładalne*, red. W. Kubiński, O. Kubińska, T.Z. Wolański, s. 191–200, Gdańsk.
- Lipiński K., 2004, *Mity przekładoznawstwa*, Kraków.
- Lipiński K., 2006, *Vademecum tłumacza*, Kraków.
- Langacker R., 1995, *Wykłady z gramatyki kognitywnej: Kazimierz nad Wisłą, grudzień 1993*, Lublin.
- Lotko E. 2003, *Slovník lingvistických termínů pro filology*, Olomouc.
- Lurker M., 1989, *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, przeł. bp K. Romaniuk, Poznań.
- Lurker M., 1999, *Slovník biblických obrazů a symbolů*, przeł. R. Dostálová, J.A. Dus, H. Friedrichová, J. Hoblík, R. Hošek, J. Slabý, Praha.
- Łach S., 1970, *Pismo Święte Starego Testamentu. Księga Kapłańska. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz – ekskursy*, t. II, cz. 1., Poznań–Warszawa.
- Łach S., 1971, *Pismo Święte Starego Testamentu. Księga Powtórzonego Prawa. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz – ekskursy*, t. II, cz. 3., Poznań–Warszawa.
- Łach S., Stachowiak L., 1990, *Pismo Święte Starego Testamentu. Księga Psalmów. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz – ekskursy*, t. VII, cz. 2., Poznań.

- Machek V., 1997, *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha.
- Majkiewicz A., 2011, *Styl, kontekst kulturowy, gender*, Katowice.
- Markowski A., 2003, *Nowy słownik poprawnej polszczyzny*, Warszawa.
- Meynet R., 2005, *Język przypowieści biblijnych*, przeł. A. Wałęcki, Kraków.
- Miłosz Cz., 1981, *Księga Psalmów*, Paris.
- Moszyński L., 2000, *Staroczeskie Kuřátka – Staropolskie Baby (z historii astronomów w słowiańskich przekładach Księgi Hioba)*, w: *Studia z frazeologii słowiańskiej ofiarowane prof. T.Z. Orłowski*, red. H. Wróbel, Kraków, s. 183–190.
- Mrhačová E., Balowski M., 2009, *Česko-polský frazeologický slovník*, Ostrava.
- Mrhačová E., Ponczová R., 2003, *Zvířata v české a polské frazeologii a idiomatice. Česko-polský a polsko-český slovník*, Ostrava.
- Nagórko A., Łaziński M., Burkhardt H., 2004, *Dystynktywny słownik synonimów*, Kraków.
- Nettelhorst R.P., 2008, *Sto postav z Bible. Příběhy ze Starého a Nového zákona*, przeł. K. Hladká, Bratislava.
- Nida E., 1964, *Toward a Science of Translating with Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*, Leiden.
- Novotný A., 1992, *Biblický slovník R–Ž. Česká biblická společnost*, Praha.
- Otter J., 2007, *Jen jedenkrát v bibli. Průzkum řeckých hapaxlegomen a dalších nesnadných textů Nového Zákona*, Praha.
- Ouředník P., 1994, *Aniž jest co nového pod sluncem*, Praha.
- Packer J.I., Tenney M.C., 2007, *Słownik tła Biblii*, Warszawa.
- Pala K., Všianský J., 2001, *Slovník českých synonym*, Praha.
- Parma B., 2008, *Lilith w Biblii, „Łącznik Zborowy”*.
- Piela M., 2003, *Grzech dosłowności we współczesnych polskich przekładach Starego Testamentu*, Kraków.
- Pieńkos J., 1993, *Przekład i tłumacz we współczesnym świecie*, Warszawa.
- Potocki St., 1968, *Księgi Sofoniasza. Wstęp – przekład – komentarz*, w: *Księgi proroków mniejszych*, t. XII, cz. 2., red. S. Łach, Poznań, s. 135–201.
- Pronzato A., 2011, *Święte pawie i baranki Boże. Folwark ewangeliczny*, przeł. B. Żurowska, Kraków.
- Przewodnik Collinsa, 2012, *Ptaki. Najpełniejszy przewodnik do rozpoznawania ptaków Europy i obszaru Śródziemnomorskiego*, przeł. D. Graszka-Petrykowski, Warszawa.
- Brown R.E., Fitzmyer J.A., Murphy R.E., 2001, *Katolicki komentarz biblijny*, Warszawa.
- Rejzek J., 2001, *Český etymologický slovník*, Voznice.
- Rendtorff R., 1996, *Hebrejská bible a dějiny. Úvod do starozákonní literatury*, Praha.
- Romaniuk K., 1997, *Biblia warszawsko-praska*, Warszawa.
- Royt J., Šedinová H., 1998, *Slovník symbolů kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*, Praha.
- Ryken L., Wilhoit J.C., Longman T., 1998, *Slovník symboliky biblijnej. Obrazy, symbole, motywy, metafory, figury stylistyczne i gatunki literackie w Piśmie Świętym*, Warszawa.

- Siatkowski J., Basaj M., 1991, *Česko-polský slovník*, Praha/Warszawa.
- Simon Philip de Vries 2008: *Židovské obřady a symboly*, przeł. M. Holá, Praha.
- Sokołowski J., 1972, *Ptaki ziem polskich*, t. 1–2, Warszawa.
- Stachowiak L., 1991, *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Księga Izajasza, tłumaczenie, wstęp i komentarz*, Lublin.
- Stachowiak L., 1997, *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Księga Jeremia-sza, tłumaczenie, wstęp i komentarz*, Lublin.
- Stachowiak L., 1996, *Pismo Święte Starego Testamentu. Księga Izajasza II–III; 1–39. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz – ekskursy*, t. IX, cz. 1., Poznań.
- Stachowiak L., 1996, *Pismo Święte Starego Testamentu. Księga Izajasza II–III; 40–66. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz – ekskursy*, t. IX, cz. 2., Poznań.
- Steiner G., 2010, *Po Bábelu. Otázky jazyka a překladu*, przeł. Š. Grauová, Praha.
- Stránský R., 1999, *Sborník k sedmdesátinám Milana Balabána*, Praha.
- Styblík V., 2006, *Tajemství slov*, Praha.
- Svensson L., 2012, *Przewodnik Collinsa. Ptaki. Najpełniejszy przewodnik do roz-poznawania ptaków Europy i obszaru Śródziemnomorskiego*, Warszawa.
- Szczepanowicz B., Mrozek A., 2007, *Atlas zwierząt biblijnych. Miejsce w Biblii i symbolika*, Kraków.
- Szymczak M., 1981, *Słownik języka polskiego*, t. III R–Ž, Warszawa.
- Świderkówna A., 2002, *Prawie wszystko o Biblii*, Warszawa.
- Tabakowska E., 2008, *O przekładzie na przykładzie*, Kraków.
- Tabakowska E., 2009, *Tłumacząc się z tłumaczenia*, Kraków.
- Trávníček Fr., 1952, *Slovník jazyka českého*, Praha.
- Treder J., 2005, *Nazwy ptaków we frazeologii i inne studia z frazeologii i paremio-logii polskiej*, Gdańsk.
- Tronina A., 2006, *Nowy komentarz biblijny. Stary Testament. Księga Kapłańska*, t. III, Częstochowa.
- Tronina A., 2001, *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Księga Tobiasza, Księga Judyty, Księga Estery*, Lublin.
- Unterman A., 1994, *Encyklopedia tradycji i legend żydowskich*, przeł. O. Zienkie-wicz, Warszawa.
- Vokoun J., 2011, *Čist Bibli zase jako Bibli. Úvod do teologické interpretace Pisma*, Praha.
- Výklady I ke Starému zákonu. Zákon: Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deute-ronomium. Připravila starozákonní překladatelská komise*, 1991, Kostelní Vydří.
- Výklady III ke Starému zákonu. Kniky naučné: Job, Žalmy, Přísloví, Kazatel, Píseň písní. Připravila starozákonní překladatelská komise*, 1998, Kostelní Vydří.
- Výklady IV ke Starému zákonu. Kniky prorocké: Izajáš, Jeremjáš, Pláč, Ezechi-el, Daniel, Ozeáš, Jóel, Ámos, Abdijáš, Jonáš, Micheáš, Nahum, Abakuk, Sofonjáš, Ageus, Zacharjáš, Malachiáš*, 1998, Kostelní Vydří.

- Výklady V ke Starému zákonu. Knihy deuterokanonické: Tóbijáš, Júdit, Ester, Moudrost, Sírachovec, Báruk, Příkladky k Danielovi, I. Makabejská, II. Makabejská*, 1996, Kostelní Vydří.
- Walton J.H., Matthews V.H., Chavalas M.W., 2005, *Komentarz historyczno-kulturowy do Biblii hebrajskiej*, red. W. Chrostowski, Warszawa.
- Wierzbicka A., 2006, *Semantyka. Jednostki elementarne i uniwersalne*, Lublin.
- Wierzbicka A., 2007, *Słowa klucze. Różne języki – różne kultury*, przeł. I. Duraj-Nowosielska, Warszawa.
- Wojciechowski M., 2005, *Nowy komentarz biblijny. Stary Testament. Księga Tobiasza, czyli Tobita*, t. XII, Częstochowa.
- Zaorálek J., 2000, *Lidová rčení*, Praha.
- Zehnalová J., 2010, *Překlad a hodnocení jeho kvality*, w: *Překlad a překládání*, Olomouc, s. 220–272.

ŽRÓDLA INTERNETOWE

- <http://biblia.apologetyka.com>
- <http://www.biblia.info.pl>
- <http://www.bible-online.cz/>
- <http://www.bibleserver.com>
- <http://biblest.com.pl/glowna.html>
- <http://biblos.com>
- <http://www.blueletterbible.org>
- www.cb.cz/praha2/bib_slovník
- <http://www.biolib.cz/>
- <http://www.blood-luna.ovh.org/index2.php?ID=artykuly/parmalilith>

МИР АВИФАУНЫ В ПОЛЬСКИХ И ЧЕШСКИХ ПЕРЕВОДАХ СВЯТОГО ПИСАНИЯ (СОВЫ И ЛАСТОЧКИ)

РЕЗЮМЕ

С целью представления не только уже выявленных в переводе **межъязыковых** различий – в том числе среди **моноязыковых** версий – в данном фронтативно-лексикальном анализе мною использованы следующие переводы *Священного Писания*, послужившие основным источником исследования. Я внимательно сопоставил **восемь чешских переводов Библии**, в том числе **два старочешских**, а именно – протестантскую Кралицку Библию (*Biblię kralicką*) последнего издания 1613-го года и католическую Оломунецкую Библию (*Biblię olomuniecką*) 1417 года, а также **шесть современных чешских переводов Библии** (репрезентирующих различные каноны и религиозную принадлежность): это *Český ekumenický překlad*, *Český studijní překlad*, *Bibli překlad 21 století*, *Překlad nového světa*, *Jeruzalémskou bibli*, *Slovo na cestu*. Из польскоязычных изданий также изучил **восемь кодексов**, в том числе **два старопольских** – протестантскую Гданьскую Библию (*Biblię gdańską*) 1632 года и католическую версию Библию кс. Якуба Вуйка (*Biblię ks. Jakuba Wujka*) 1599 года, а также **шесть современных переводов**, а именно: *Новую Гданьскую Библию* (*Nową Biblię gdańską*), Библию Тысячелетия (*Biblię Tysiąclecia*), называемую в народе Тынецкой (*tyniecką*), *ВаршавскоПпражскую Библию* (*Biblię warszawsko-praską*) в пересказе епископа Казимежа Романюка, *Варшавскую Библию*, именуемую в народе Британкой („Brytyjką”), *Познаньскую Библию* (*Biblię poznańską*) и *Перевод Нового Света* (*Przekład Nowego Świata*).

В своей работе я концентрирую внимание на исследовании **категории обозначений птиц**, которая – благодаря различным **способам перевода**, служащим отражению точной эквивалентности, – имеет место в чешских и польских переводах Библии.

Сравнивая польскую «совиную» терминологию с её чешскими переводными лексическими вариантами, встречающимися в *Священном Писании*, я отметил всего **пять «совиных»** означений в польскоязычных библиях: *pójdźka* [нуйдзка], *puchacz* [пухач], *puszczyk* [пушчык], *sowa* [с'ова] i *sowa uszata* [сова ушата]. В чешских переводах есть их больше – **девять**: *kalous*, *kulich*, *puštik*, *sova* [гиперономическое выражение], *sýc*, *sýček*, *výr*, а тоже [биномиальная номенклатура двухсловного названия] *sova pálená*, *sova ušatá*.

Благодаря этим «совиным» представителям, мы узнаём, что в некоторых чешских и польских версиях отдельных строф (Iz 34,14; Ps 102,7; Iz 14,23; Jr 50,39; Iz 34,15; So 2,14, Lm 4,3) предметные понятия в переводе имеют обозначения совсем иных птиц – ср.: *lelek*, *kruk nocny*, *bukač*, *bąk*, *pštros*,

divocí ptáci, noční ptáci, sup, sojka, либо животных: *netopýr, ježek, dikobraz*, или вовсе демонических существ: *smok, wujce, saň*. Слово *Lilit* как 'женский демон ночи' выступает в Библии один-единственный раз, с добавлением оп-ределения *hapax legomenon*.

Во второй части провожу анализ, аналогичный тому, что в первой части, рас-сматривая семейство *Hirundinidae*, то есть **ласточковых**, а по-чешски – *čeled' vlaštovkovití*. Концентрирую здесь внимание на очерёдности встречающихся в тексте птиц в каждой отдельно взятой библейской строфе. Прослеживаю, не заменяется ли данная птица, являющаяся предметом анализа, другим видом (ср.: *jerzyk, synogarlica, wróbel, ptak*, чзес. *rorýs/rorejs, drozd, hrdlička, vrabec, pták*). Обращаю внимание также на **искажения метаперевода**, каковыми являются, например, **пропуски** либо **добавления**.

Проведённый анализ показал расхождения в используемых гипонимических и гиперонимических лексикальных выражениях; позволил нам уяснить задачи, связанные с **редукцией лексикального дублирования**, способствующей однородности, универсальности перевода (ср.: часть I, примеры I–II), а также представить **лексическую вариантность эквивалентов наименований как представителей семейства совиных** (ср.: часть I, примеры III–X), так и семейства **ласточковых** (ср.: часть II, примеры III, IV и VI).

В своём исследовании я показываю, что в процессе перевода мы сталкива-емся со своеобразным **аппроксимативным сближением** и **формально-эсте-тической реконструкцией** «птичьей эквивалентности» в текстах переводов на другой язык. Обращаю внимание на принципы **функциональной экви-валентности**, а также на весьма важные проблемы перевода, в частности, на **трёхступенчатость работы**, включающей такие этапы, как **идентифика-ция – интерпретация – перевод** (см.: Kufnerová 2009: 43). Доказываю также, что подбор словесного ряда в некоторых представленных переводах библейских текстов осуществляется субъективно, он коренится в традиции высказываний носителей данного языка.

THE WORLD OF AVIFAUNA IN POLISH AND CZECH TRANSLATIONS OF THE HOLY BIBLE (OWLS AND SWALLOWS).

SUMMARY

In this comparative lexical Polish-Czech analysis I used the following translations of the *Bible*, which I have used as the primary source of research material, in order to present not only the **intertranslational** but also the **intratranslational** differences. I have carefully traced **eight Czech translations of the Bible**, including **two old Bohemian** translations, the Protestant *Bible Kralická* according to the latest edition of 1613, and the Catholic *Bible Olomouc* in 1417 years and **six modern** Czech translations of the Bible (representing various religious canons and affiliation): *Český ekumenický překlad*, *Český studijní překlad*, *Bible překlad 21 století*, *Překlad nového světa*, *Jeruzalémská bible*, *Slovo na cestu*. However, in the Polish-language edition of the Bible I also investigated **eight codes**, including **two old Polish** issues: the Protestant *Bible Gdańsk* of 1632 and the Catholic translation of the *Bible*, *Fr. Jakub Wujek* of 1599 and **six modern translations**: *New Bible of Gdańsk*, the *Millennium Bible*, commonly known as *Tyniecka*, *Warsaw-Prague Bible* translated by one person of Bishop Kazimierz Romaniuk, the *Warsaw Bible* commonly called *Briton*, the *Poznan Bible* and the *New World Translation*.

In my essay I focus on the research domain of the **conceptual category of birds**, which – thanks to variously applied **translational processes** allowing putting the right equivalence – appears in the studied Czech and Polish translations of the Bible.

Comparing the Polish „owl” terminology with their Czech translated lexical counterparts, appearing in the Bible, I noticed that only **five owl** representatives: *little owl*, *eagle owl*, *Tawny owl*, *owl* and *long-eared owl* appear in the Polish-language Bibles. However, in Czech Bible translations there are as many as **nine**: *kalous*, *kulich*, *puštík*, *sova* [the word master], *sýc*, *sýček*, *výr*, and [two-expression] *sova pálená*, *sova ušatá*.

Thanks to these owl representatives we could learn that in some Czech and Polish translations of verse (Isaiah 34,14; Psalms 102,7; Isaiah 14,23; Jeremiah 50,39; Isaiah 34,15; Zephaniah 2,14; Lamentations 4,3) the subject expressions are translated as another bird: *lelek*, *kruk nocny*, *bukač*, *bak*, *pštros*, *divocí ptáci*, *noční ptáci*, *sup*, *sojka*, or mammal *netopýr*, *ježek*, *dikobraz*, *jež*, or as a demonic creature *smok*, *wyjce*, *saň*, and the expression *Lilit* as ‘a female night demon’ which occurs in the Bible only once, taking the term *hapax legomenon*.

In the second chapter I do similar activities as in the first, focusing on family *Hirundinidae*, in other words swallow-family, ie czech *čedeř vlaštovkovití*. I pay attention to the order of the birds on every single Bible verse tested and check

whether the bird – which is the subject of analysis – it is not replaced by another species (por. *język*, *synogarlica*, *wróbel*, *ptak*, czes. *Rorýs/rorejs*, *drozd*, *hrdlička*, *vrabec*, *pták*). I also focus on the **metatranslational mistakes**, such as **abandonment** or **addition**.

This analysis showed the differences in applied hyponymic and **hyperonymic** lexical expressions. The analysis familiarized us with the questions related to the **reduction of lexical doublets** – concerning a uniform translation – (cf. Chap. I – such as I–II) and also presented a **lexical variantivity of both owl equivalents** (cf. Chap. I – Examples III–XX) and **swallow-related terminology** (cf. chap. II – Example III, IV and VI).

I have shown that in the translational process we deal with a **kind of approximation** and **formal-aesthetic reconstruction** of birds' equivalence in the translated texts of the target language. I drew attention to the principle of **functional equivalence**, and the very important issues in translation, that is, the **three-stage operation** consisting in: **identification – interpretation – translation** (Kufnerová 2009: 43). Also I proved that the choice of words in some verses of the Bible is understood subjectively as it arises in the context of the speech of native speakers.

Lubomír Hampl

Adiunkt w Katedrze Studiów Środkowoeuropejskich Wydziału Humanistyczno-Spotecznego ATH w Bielsku-Białej. Tłumacz i autor licznych artykułów naukowych o tematyce językoznawczej. Jego zainteresowania koncentrują się wokół związków frazeologicznych i idiomatycznych w języku czeskim w konfrontacji z językiem polskim. Autor monografii *Ptactwo we frazeologii czeskiej i polskiej. Konceptualizacja – obraz – odzwierciedlenie* (2012). Bada również problematykę szeroko rozumianej translacji, szczególnie w zakresie analizy leksykalnej Pisma Świętego.

Praca Lubomíra Hampla jest twórczą analizą tekstów biblijnych zawierających odniesienia do sów i jaskółek. Rozprawa pokazuje wysoki poziom naukowy interdyscyplinarnej wiedzy z zakresu językoznawstwa, filologii polskiej i czeskiej oraz przekładów biblijnych w obu językach. Jest dobrym świadectwem umiejętności Autora oraz środowiska naukowego, które reprezentuje.

(O. prof. dr hab. Tomasz Maria Dąbek OSB – Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie – fragment recenzji wydawniczej).